P. CORNELII TACITI

LIBRI QVI SVPERSVNT

TOM. II · FASC. 1

HISTORIARVM LIBRI

EDIDIT

HENRICUS HEVBNER

STVTGARDIAE IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMLXXVIII

CIP-Kurztitelaufnahme der Deutschen Bibliothek

Tacitus, Cornelius
[Sammlung]
P. Cornelii Taciti libri qvi [qui] svpersvnt
[supersunt]. – Stutgardiae [Stuttgart] :
Teubner.

T. 2.
Fasc. 1. Historiarum libri / ed. Henricus
Heubner. – 1. Aufl. – 1978.
([Bibliotheca scriptorum Graecorum et
Romanorum Teubneriana] Bibliotheca
scriptorvm Graecorvm et Romanorvm
Tevbneriana)
ISBN 3-519-01836-5 kart.
ISBN 3-519-01837-3 geb.

Printed in Germany
Satz: Schmitt u. Köhler, Würzburg
Druck: Julius Beltz, Hemsbach/Bergstr.
Binderei: F. Wochner KG, Horb/N.

PRAEFATIO

Taciti Historiarum verba constituentibus plus triginta nobis praesto sunt codices, sed unus Codex Laurentianus 68,2[1], qui Mediceus II appellari solet, propriam praebet memoriam verborum, ceteri ex eo sunt ducti.

Atque codex Laurentianus 68,2, qui est codex membraneus inter annos p. Chr. n. 1038 et 1058 in monasterio Casinensi litteris Beneventanis scriptus[2], ante tria Apulei opera maiora continet Annalium libros 11–16 (a folio 1ᵛ usque ad 47ʳ), deinde Historiarum libros I–V (a folio 48ʳ usque ad 103ᵛ). Quaternionis autem octavi folia tertium et sextum perierunt, quod quando acciderit, ignotum est; tamen id, quod his paginis continebatur (Hist. I 69 – 75,2; 86,2 – II 2,2), aliis libris inde antea descriptis servatum est. Historiae autem non propria distinguuntur inscriptione, sed post librum Ab excessu D. Augusti sextum decimum numeri librorum a 17 ad 21 continuantur. Historiarum autem inscriptionem restituit Vertranius Maurus anno 1569[3].

Atque Codice Mediceo II, quantum potest demonstrari, primus usus est Paulinus Venetus, episcopus Puteolanus († 1344), qui codicem etiam post annum 1331 in monasterio Casinensi inspexisse videtur. Deinde codex, ut

1 Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone de Vries VII 2. Praefatus est Henricus Rostagno. Ludguni Batavorum apud A.W. Sijthoff 1902.
2 E.A. Lowe, The Beneventan Script. A History of the South-Italian Minuscule. Oxford 1914, 71 – CQ 14, 1920, 150sq. – Casinensia 1, 1929, 257sqq. K.T. Heilig, WSt 53, 1935, 95sqq.
3 T. Simar, Musée belge 11, 1907, 239.

quibusdam quidem videtur, ab Ioanne Boccaccio (i.e. Giovanni Boccaccio, † 1375) e bibliotheca monasterii surreptus est, sed dubium videtur, num umquam Boccaccii fuerit. Contra Nicolai de Nicolis (i.e. Niccolò de'Niccoli, 1363–1437) nescio quo tempore est factus, qui cum ceteris eum libris conventui Florentino S. Marci legavit. Inde in bibliothecam Laurentianam transportatus est, ubi Curtius Pichena anno 1599 demum, cum libros Taciti editurus esset, eum et diligenter cum aliis libris contulit et ad rem propositam suo usus iudicio adhibuit.

Codicem autem Mediceum prognatum esse a codice unciali iis apparet erroribus, qui ex litteris uncialibus maiusculis falso lectis oriri solent. Sed, cum praeterea occurrant etiam errores, qui intellegi non possint nisi ex litteris minusculis permutatis, verba constat codicis Medicei non ex ipso codice unciali capitali antiquitatis posterioris descripta, sed ratione difficiliore tradita esse. Qua in re Brunhölzl (126sqq.; cf. adn. 8) etiam intervallum Beneventanum dignosci posse putat. Tamen, cum liber minime esset vulgaris, verisimile non est, eum saepenumero esse transcriptum. Itaque Zelzer[4] censuit inter codicem Mediceum II et antiquum codicem capitalem et, ut sibi videretur, iam mendosum non plures intercessisse codices, sed unum temporibus incertis litteris minusculis confectum. Praeterea id pro certo habuit, verba Taciti, quae continerentur Mediceo II, non e Germania in Italiam pervenisse, sed propria niti memoria in meridiana parte Italiae servata. Qua in re iterum neglectum est, quod repperit Quentin[5], qui e foliis in tertio libro Historiarum permutatis collegit codicem quendam fuisse parentem, qui tantus esset, quantus Mediceus I e Germania importatus. Qua de causa adhuc sub iudice lis est.

4 M. Zelzer, Zur Frage der Vorlage des Tacitus-Codex Mediceus 68,2, WSt 86, 1973, 185sqq.
5 H. Quentin, Essais de critique textuelle, Paris 1926, 176sq.

Reliqui codices[6], quibus posterior pars Annalium et Historiarum libri, qui quidem servati sint, continentur, saeculo quinto decimo e codice Mediceo fluxerunt. Digeri autem possunt in tres familias, quae iis distinguuntur locis, ubi verba Taciti desinunt. Atque producti sunt usque ad illud *Flavianus in Pannonia*, quod legitur Hist. V 26,3, ut Mediceus ipse:

1. Laurentianus 68,5	(B)
2. Holkhamicus 359	(Hol)
3. Laurentianus 63,24	(L 24)
4. Caesaraugustensis (i.e. urbis Zaragozae) 9439	(Z)
5. Vaticanus Latinus 1958	(V 58)
6. Bodleianus Auct. F. 2,24 (S.C. 27605)	(B 05)
7. Guelferbytanus Gudianus 118	(G)
8. Matritensis 8401	(E)
9. Harleianus 2764	(H)
10. Malatestianus Caesenas II 13,5	(Mal)
11. Parmensis 861	(Prm)
12. Jesu Collegii Oxoniensis 109	(J)
13. Bodleianus Lat. class. d. 16 (S.C. 34372)	(B 72)
– ex his codices 5–13 Genuani vel Genuenses nuncupantur[7] –	
14. Yalensis I	(Y 01)
15. Yalensis II	(Y 02)

6 Hoc loco adhibere iam possum, quae repperit F. Römer, vir doctissimus Vindobonensis. Qui adiuvante A. de la Mare, femina doctissima Oxoniensi, in eo libro, quem de Annalium libris quinto decimo et sexto decimo conscripsit et brevi in publicum emittet, omnia, quae ad Mediceum II pertinent, diligentissime perscrutatus est.

7 Codicibus Genuanis propriam verborum memoriam servatam esse iudicavit R. Hanslik in praefatione commentationum, quas scripserunt I. Schinzel (Hist. II, WSt Beiheft 3, Wien 1971, XIII sqq.) et H. Weiskopf (Ann. XI–XII, WSt Beiheft 4, Wien 1973, VIII sqq.). Sed cf. quae scripserunt R.W. Ulery jr., The Contribution of the "Genoese" Recentiores to the Establishment of a Text of Tacitus, Annals 11–16, Diss. Yale 1971; H. Heubner, Gnomon 45, 1973, 499. 46, 1974, 813 sqq.

16. Urbinas Latinus 412 (U)
17. Yalensis III (Y 03);

usque ad illud *potiorem*, quod legitur Hist. V 23,2:

18. Vaticanus Latinus 1863 (V 63)
19. Neapolitanus IV. C. 23 (N 23)
20. Venetus 381 (Ven)
21. Parisinus Regius 6118 (P)
22. Vindobonensis 49 (Vin)
23. Leidensis BPL 16 B (L)
24. Neapolitanus IV. C. 22 (N 22)
25. Budensis 9 (C);

usque ad illud *evenerant*, quod legitur Hist. V 13,3:

26. Vaticanus Latinus 1864 (V 64)
27. Laurentianus 68,4 (A)
    (quo in codice verba manu primi librarii scripta Hist. II 69, reliqua libro Historiarum secundo confecto desinunt)
28. Vaticanus Latinus 2965 (V 65)
29. Londiniensis BL Add. 8904 (Or)
    (ex Oratorio Jesu)
30. Neapolitanus IV. C. 21 (N 21)
31. Ottobonianus 1748 (O 48)
32. Ottobonianus 1422 (O 22)
33. Hauniensis (i.e. urbis København) Gl. kgl. S. 496 fol (K).

Qui omnes nihil nobis prosunt, nisi quod errores quidam codicis, unde sunt transcripti, librariorum coniectura correcti sunt. Ob eam rem hi mihi respiciendi et nominandi sunt visi:

Vaticanus Latinus 1958 (V 58), codex miscellaneus anno 1449 Genuae scriptus, cuius pars Tacitea ab Ioanne Andrea de Buxis (i.e. Giovanni Andrea de'Bussi, 1417–1475), eo, qui postea a Sixto IV primus praefectus novae bibliothecae Vaticanae est factus, descripta esse videtur

et a Puteolano ut fundamentum editionis anni 1476 adhibita est;

Guelferbytanus Gudianus 118 (G), paulo ante annum 1461 Ferrarae scriptus et Petri Candidi Decembrii (i.e. Pier Candido Decembrio, 1399–1477), familiaris etiam Agricolae, factus;

Laurentianus 68,5 (B), inter annos 1450 et 1460 Florentiae scriptus;

Yalensis I (Y01), ante annum 1470 Mediolanì, ut videtur, Matthia Corvino auctore scriptus et anno 1518 Beati Rhenani (i.e. Bilde von Rheinau, 1485–1547) factus et ab eo ut fundamentum editionis anni 1533 adhibitus.

His libris manu scriptis accedit editio princeps, quae cum annis 1472 et 1473 Venetiis a Vindelino de Spira curata sit, etiam Spirensis *(Spir)* appellatur, a libro quodam eius ducta classis, quam faciunt codices, quos supra numeris a 18 ad 22 notavimus.

His rebus expositis restat, ut quam paucissimis disputemus de codice Leidensi BPL 16 B (L)[8], de quo novissimis annis tot fuerunt disceptationes atque controversiae. Nam eum esse codicem Agricolae, qui num exstitisset, multi dubitaverant, C.W. Mendell cognovit; eo servari memoriam verborum propriam neque a codice

8 Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone de Vries et post eum G. I. Lieftinck XX. Praefatus est C.W. Mendell. Addenda ad praefationes adiecit E. Hulshoff Pol. Lugduni Batavorum apud A.W. Sijthoff 1966 C.W. Mendell, AJPh 72, 1951, 337sqq.; 75, 1954, 250sqq. E. Koestermann, Philologus 104, 1960, 92sqq.; – (Continua Annalium explicatio), vol. 3, Heidelberg 1967, 20sqq. H. Heubner, (Recensio Historiarum ab E. Koestermann anno 1961 editarum) Gnomon 34, 1962, 159sqq. H.J. Erasmus, Mnemosyne 15, 1962, 384sqq. R.H. Martin, CQ NS 14, 1964, 109sqq. F.R.D. Goodyear, CQ NS 15, 1965, 299sqq.; – 20, 1970, 365sqq. K. Wellesley, RhM 110, 1967, 210sqq.; – AJPh 89, 1968, 302sqq. St. Borzsák, RE Suppl. XI, 1968, 506sqq. W. Allen jr., TAPhA 101, 1970, 1sqq. F. Brunhölzl, Zum Problem der Casinenser Klassikerüberlieferung (Abh. d. Marburger Gel. Ges. 1971, 3) München 1971, 126sqq. A. Seel, Studii Clasice 14, 1972, 95sqq. R.P. Oliver, Illinois Classical Studies 1, 1976, 190sqq.

Mediceo ductam et ipse et E. Koestermann iudicavit; eius lectiones Koestermann in Annalium et Historiarum editionibus Teubnerianis ex anno 1960 propositis, quod e ratione codicum aequi essent iuris atque codicis Medicei, omnibus locis attulit, multis etiam nimis propere praetulit[9]. Qui quomodo codex ortus esset, interea maximam partem perspectum esse puto. Existimamus enim Rodolphum Agricolam (i.e. Roelof Huysman vel Huusman, 1444–1485), cum inter annos 1474 et 1479 codicem Ferrarae scriberet[10], ante oculos habuisse librum unum vel prope unum classis codicum secundae, sed verba eius sua ipsius coniectura multis locis mutavisse atque etiam emendasse. Codex igitur Leidensis antiquus est testis studii verba Taciti e libris traditis constituendi, non, id quod errore quodam decepti Mendell, Koestermann aliique voluerunt, testis verborum Taciti a Mediceo seiunctus.

Qua in re praetereundum non est exemplar Stutgardianum *(Stuttg)* editionis Spirensis, quod servatur Stutgardiae in bibliotheca publica Virtembergensi (Württembergische Landesbibliothek Inc. 2° 15218), manibus complurium correctum *(Stuttg²)*. Quod fuit Theoderici Plinii (i.e. Dietrich von Plieningen sive Pleningen sive Plenningen, 1450 fere – 1520)[11], familiaris atque discipuli Agricolae et qui cum eo Ferrarae versaretur. Hoc in libro alia a Plieningen, alia ab Agricola ipso correcta sunt. Id etiam inde apparet, quod post extrema Taciti verba in folio 177ʳ additum est: *Rhodolphus agricola recognovit.* Sed, etiam si plura quam exspectares a Plieningen correcta essent, tamen id ex assensione magistri ab eo esse factum

9 In praefatione quidem editionis Annalium, quam anno 1965 in lucem emisit, Koestermann hanc sententiam immutavit, cum ita fere scripsit (p. XX–XXII), Leidensem quoque a Mediceo pendere, sed ita, ut lectionibus ab alio fonte derivatis ditatus esset. Sed Römer (adn. 134; cf. adn. nostram 6) lectiones Leidenses ab eo anno 1960 receptas perpaucis exceptis in Taciti verbis esse retentas statuit.
10 Seel (cf. adn. 8) 103.
11 ADB 26 (1888) 297 sq.

putandum est. Item Plieningen, si eius esset subscriptio, ex auctoritate Agricolae se codicem recognovisse confessus esset. Itaque Agricola et exemplari Stutgardiano et codice Leidensi editionem, quam in animo habebat, sed nescio qua re impeditus, fortasse cum mortem obiret, perficere iam non potuit, praeparasse videtur. Quod quoquo modo se habet, id facile intellegitur, correctiones Stutgardianas et lectiones Leidenses ideo multis inter se congruere locis, quod eiusdem Agricolae contineantur studiis.

WERLAE H. HEUBNER

NOTAE

Acid.	Acidalius
Andr.	Andresen
Bait.	Baiter
Bekk.	Bekker
Ber.	Beroaldus
Bezz.	Bezzenberger
Bip.	Bipontini
Cast.	Castiglioni
Cl.	Classen
Corn.	Cornelissen
Doed.	Doederlein
Ern.	Ernesti
Euss.	Eussner
Ferr.	Ferretus
Freinsh.	Freinsheim
Giarr.	Giarratano
Jac. Gron.	Jacob Gronov
J.F. Gron.	Joh. Fr. Gronov
Grot.	Grotius
Gud.	Gudeman
Heins.	Heinsius
C. Her.	Car. Heraeus

G. Her.	Guil. Heraeus
Kiess.	Kiessling
Koest.	Koestermann
Lench.	Lenchantin
Lips.	Lipsius
Loefst.	Loefstedt
Madv.	Madvig
Merc.	Mercerus
Mur.	Muretus
Nipp.	Nipperdey
Ob.	Oberlin
Or.	Orelli
Pich.	Pichena
Put.	Puteolanus
Rhen.	Rhenanus
Ritt.	Ritter
Rup.	Ruperti
Url.	Urlichs
Urs.	Ursinus
Vict.	Victorius
Weiss.	Weissenborn
Wölffl.	Wölfflin

P. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

LIBER PRIMVS

1. Initium mihi operis Servius Galba iterum Titus Vi- 1
nius consules erunt. nam post conditam urbem octingen-
tos et viginti prioris aevi annos multi auctores rettu-
lerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari
5 eloquentia ac libertate: postquam bellatum apud
Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis
interfuit, magna illa ingenia cessere; simul veritas
pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae
ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio
10 adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis
inter ⟨in⟩fensos vel obnoxios. sed ambitionem scriptoris 2
facile averseris, obtrectatio et livor pronis auribus
accipiuntur; quippe adulationi foedum crimen servi-
tutis, malignitati falsa species libertatis inest. mihi 3
15 Galba Otho Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti.
dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito
auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim:
sed incorruptam fidem professis neque amore quis-
quam et sine odio dicendus est. quod si vita suppeditet, 4

Lectiones sunt codicis Medicei 68,2, de quo v. praefationem huius voluminis.

12 aduerseris, *corr. Pich. (eadem corruptela I 38,1)*

principatum divi Nervae et imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis et quae sentias dicere licet.

1 2. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, 5 discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom. quattuor principes ferro interempti; trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta; prosperae in Oriente, adversae in Occidente res: turbatum Illyricum, Galliae nutantes, perdomita Britannia et statim missa, coortae 10 in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum 2 arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia novis cladibus vel post longam saeculorum seriem repetitis adflicta: haustae aut obrutae urbes, fecundissima Cam- 15 paniae ora; et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caerimoniae, magna adulteria; plenum 3 exiliis mare, infecti caedibus scopuli. atrocius in urbe saevitum: nobilitas, opes, omissi gestique honores pro 20 crimine, et ob virtutes certissimum exitium. nec minus praemia delatorum invisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. corrupti in dominos servi, in patronos 25 liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

1 3. Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi, contumax etiam adversus 30 tormenta servorum fides; supremae clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata et lau-

5 opimum] opibus **8** prospere Inorientem . aduersae Inoccidentes . (*sed* s *del.*) returbatum **10** ⟨o⟩missa *Lips.*, *sed cf. E. Norden, Altgermanien 28 n. 1* | coortae *Lips.*] cohorte *(item IV 60,2)* **12** etiam prope etiam, *sed prius* etiam *del. ead. m.* **32** necessitates fortiter toleratae (*post* toleratae *del.* ipsa necessitas) *al.*

datis antiquorum mortibus pares exitus. praeter mul- 2
tiplices rerum humanarum casus caelo terraque pro-
digia et fulminum monitus et futurorum praesagia,
laeta tristia, ambigua manifesta; nec enim umquam
5 atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis in-
diciis adprobatum est non esse curae deis securitatem
nostram, esse ultionem.

4. Ceterum antequam destinata componam, repeten- 1
dum videtur, qualis status urbis, quae mens exer-
10 cituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terra-
rum orbe validum, quid aegrum fuerit, ut non modo
casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt,
sed ratio etiam causaeque noscantur. finis Neronis ut 2
laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios
15 motus animorum non modo in urbe apud patres aut
populum aut urbanum militem, sed omnes legiones
ducesque conciverat, evolgato imperii arcano, posse
principem alibi quam Romae fieri. sed patres laeti, 3
usurpata statim libertate licentius ut erga principem
20 novum et absentem; primores equitum proximi gaudio
patrum; pars populi integra et magnis domibus adnexa,
clientes libertique damnatorum et exulum in spem
erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul
deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus
25 Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus longo Caesarum sacramento imbu- 1
tus et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu
quam suo ingenio traductus, postquam neque dari
donativom sub nomine Galbae promissum neque ma-
30 gnis meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello
locum praeventamque gratiam intellegit apud prin-
cipem a legionibus factum, pronus ad novas res scelere
insuper Nymphidii Sabini praefecti imperium sibi

1 pare (s *s. l. add. m. post.*) **4** tristitia **5** magis uetustis, *corr. Rhen.* **6** de his, *corr. m. post. (cf. I 71,2)* **29** donatiuo *ex* donatiuum *corr. ead. m.*

2 molientis agitatur. et Nymphidius quidem in ipso
conatu oppressus, sed quamvis capite defectionis ab-
lato manebat plerisque militum conscientia, nec deerant
sermones senium atque avaritiam Galbae increpan-
tium. laudata olim et militari fama celebrata severitas 5
eius angebat aspernantes veterem disciplinam atque
ita quattuordecim annis a Nerone adsuefactos, ut haud
minus vitia principum amarent quam olim virtutes
verebantur. accessit Galbae vox pro re publica ho-
nesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi; nec enim 10
ad hanc formam cetera erant.

1 6. Invalidum senem Titus Vinius et Cornelius Laco,
alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio
flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant.
tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio 15
Varrone consule designato et Petronio Turpiliano
consulari: ille ut Nymphidi socius, hic ut dux Nero-
nis inauditi atque indefensi tamquam innocentes per-
2 ierant. introitus in urbem trucidatis tot milibus iner-
mium militum infaustus omine atque ipsis etiam, qui 20
occiderant, formidolosus. inducta legione Hispana,
remanente ea, quam e classe Nero conscripserat, plena
urbs exercitu insolito; multi ad hoc numeri e Ger-
mania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos
praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod 25
in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis
revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in
unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

1 7. Forte congruerat ut Clodii Macri et Fontei Capi-
tonis caedes nuntiarentur. Macrum in Africa haud 30
dubie turbantem Trebonius Carutianus procurator
iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia
coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati
2 legionum interfecerant, antequam iuberentur. fuere

2 set *Rhen.*] et **15** ciconio barrone **26** çepti **28** audienti *(cf. 21,2)* **31** garutianus, *corr. G. Her.*

qui crederent Capitonem ut avaritia et libidine foedum
ac maculosum ita cogitatione rerum novarum absti-
nuisse, sed a legatis bellum suadentibus, postquam
impellere nequiverint, crimen ac dolum ultro com-
5 positum, et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius
scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non
poterant, comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre
accepta, et inviso semel principi seu bene seu male
facta parem invidiam adferebant. venalia cuncta, prae- 3
10 potentes liberti, servorum manus subitis avidae et
tamquam apud senem festinantes, eademque novae
aulae mala, aeque gravia, non aeque excusata. ipsa
aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae
Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut
15 est mos volgi, comparantibus.

8. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitu- 1
dine, habitus animorum fuit. e provinciis Hispaniae
praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus,
bellis inexpertus. Galliae super memoriam Vindicis
20 obligatae recenti dono Romanae civitatis et in poste-
rum tributi levamento. proximae tamen Germani⟨ci⟩s
exercitibus Galliarum civitates non eodem honore
habitae, quaedam etiam finibus ademptis pari dolore
commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Ger- 2
25 mani⟨ci⟩ exercitus, quod periculosissimum in tantis vi-
ribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae et
metu tamquam alias partes fovissent. tarde a Nerone
desciverant, nec statim pro Galba Verginius. an im-
perare noluisset dubium: delatum ei a milite imperium
30 conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui
queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat,
abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem
non remitti atque etiam reum esse tamquam suum
crimen accipiebant.

9 parem invidiam *Bezz.*] preminuit Iam **17** fit **21** germanis, *corr. Leid* **24** Germani, *corr. al. (Rhen.)* **28** uergenius **32** uergenio

1 9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate; ne quieto quidem milite regimen: adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius 5 sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis
2 videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum. non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, 10 seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse.
3 quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec 15 vitiis nec viribus miscebantur.

1 10. Oriens adhuc immotus. Syriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox adtritis opibus, lubrico statu, 20 suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae sepositus tam prope ab exule fuit quam postea a prin-
2 cipe. luxuria industria, comitate adrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiae voluptates, cum vacaret; quotiens expedierat, magnae virtutes. palam lau- 25 dares, secreta male audiebant: sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas variis inlecebris potens, et cui expeditius fuerit tradere imperium quam ob-
3 tinere. bellum Iudaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. 30 nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus. 35

22 repositus, *corr. Acid.*

11. Aegyptum copiasque, quibus coerceretur, iam 1
inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco
regum: ita visum expedire, provinciam aditu diffi-
cilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia
5 discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magis-
tratuum, dom⟨u⟩i retinere. regebat tum Tiberius Alex-
ander, eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea inter- 2
fecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post
experimentum domini minoris. duae Mauretaniae, Rae-
10 tia, Noricum, Thracia et quae aliae procuratoribus
cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem
aut odium contactu valentiorum agebantur. inermes 3
provinciae atque ipsa in primis Italia, cuicumque ser-
vitio exposita, in pretium belli cessurae erant. hic fuit
15 rerum Romanarum status, cum Servius Galba iterum
Titus Vinius consules inchoavere annum sibi ultimum,
rei publicae prope supremum.

12. Paucis post kalendas Ianuarias diebus Pompei 1
Propinqui procuratoris e Belgica litterae adferuntur,
20 superioris Germaniae legiones rupta sacramenti re-
verentia imperatorem alium flagitare et senatui ac
populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo
seditio mollius acciperetur. maturavit ea res consilium 2
Galbae iam pridem de adoptione secum et cum proxi-
25 mis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per
illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia
loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. paucis iudicium 3
aut rei publicae amor: multi stulta spe, prout quis ami-
cus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus
30 destinabant, etiam in Titi Vini odium, qui in dies
quanto potentior, eodem actu invisior erat. quippe
hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa
Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et
credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

6 domi, *corr. Ricklefs* **28** militis tulta spe **29** ambitionis, *corr. Stuttg*[2] *Leid*

1 13. Potentia principatus divisa in Titum Vinium consulem, Cornelium Laconem praetorii praefectum; nec minor gratia Icelo Galbae liberto, quem anulis donatum equestri nomine Marcianum vocitabant. hi discordes et rebus minoribus sibi quisque tendentes, 5 circa consilium eligendi successoris in duas factiones
2 scindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vini amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia 10 Vinio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur. credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur.
3 namque Otho pueritiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus Neroni aemulatione luxus. eoque 15 Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur. mox suspectum in eadem Poppaea in pro-
4 vinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho comiter administrata provincia primus in partes trans- 20 gressus nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis ut similem.

1 14. Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, 25 quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule designato ac Ducenio 30 Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet, seu propria electione sive, ut quidam credidere, Lacone instante,

16 Poppaeam *al. Spir Leid (Acid.)*] Iam poppe, *add.* am *supra* e *nescio quae manus* **23** Indie (m *add. ead. m.*) **33** credidere *Andr.*, *cf. Wochenschr.f.klass.Phil.32,1915,956*] crediderunt, *sed* nt *del. ead. m.*

cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia; sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso 2 M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, voltu
5 habituque moris antiqui et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba adprehensa Pisonis manu in hunc 1
10 modum locutus fertur: si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompei et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse: nunc me deorum hominumque
15 consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos,
20 postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio collocavit. sed Augustus in domo succes- 2 sorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sit
25 non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, 3 quae cupiditates adulescentiae iam effugerit, ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. fortunam
30 adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. fidem libertatem amici- 4 tiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent:

5 et aestimatione *al. Stuttg*[2] *Leid (Ber.)*] et extimatione *(cf. I 16,2)* **12** Cn. *Freinsh.*] nunc **26** est] et

inrumpet adulatio, blanditiae ⟨et⟩ pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. etiam ⟨si⟩ ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum; nam suadere principi quod oporteat multi laboris, adsentatio erga quemcumque principem sine adfectu peragitur. 5

1 16. Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit quam 10 bonum successorem, nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus; et finita Iuliorum Claudiorumque domo 2 optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et 15 nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum et, si velis eligere, consensu monstratur. sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua 20 luxuria cervicibus publicis depulerunt; neque erat 3 adhuc damnati principis exemplum. nos bello et ab aestimantibus adsciti cum invidia quamvis egregii erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt: ne ipse qui- 25 dem ad securas res accessi, et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi pro- 4 videndum est, ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne 30 consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris;

1 et *add. Leid (J. Freudenberg)* 2 etiam ⟨si⟩ *Halm (idem vitium II 32,2)* 10 possit *Leid (Rhen.)*] posset 16 aestimatur *al. Spir Leid (Ber.)*] extimatur 21 depulerit 31 bonarum idem

neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa domi-
norum domus et ceteri servi, sed imperaturus es homini-
bus, qui nec totam servitutem pati possunt nec totam liber-
tatem.' et Galba quidem haec ac talia, tamquam prin-
5 cipem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur.
17. Pisonem ferunt statim intuentibus et mox coniec- 1
tis in eum omnium oculis nullum turbati aut exsultan-
tis animi motum prodidisse. sermo erga patrem impe-
ratoremque reverens, de se moderatus; nihil in voltu
10 habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam
vellet. consultatum inde, pro rostris an in senatu an in 2
castris adoptio nuncuparetur. iri in castra placuit:
honorificum id militibus fore, quorum favorem ut
largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes
15 haud spernendum. circumsteterat interim Palatium pu-
blica exspectatio, magni secreti impatiens; et male
coercitam famam supprimentes augebant.
18. Quartum idus Ianuarias, foedum imbribus diem, 1
tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum
20 turbaverant. observatum id antiquitus comitiis diri-
mendis non terruit Galbam, quo minus in castra per-
geret, contemptorem talium ut fortuitorum, seu quae
fato manent, quamvis significata non vitantur. apud 2
frequentem militum contionem imperatoria brevitate
25 adoptari a se Pisonem exemplo divi Augusti et more
militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. ac ne dissi-
mulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat
quartam et duoetvicensimam legiones, paucis seditio-
nis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse et
30 brevi in officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium
addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et 3
proximi militum grata auditu respondent: per ceteros
maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in
pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat
35 potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis

25 exemplo ... more *Ferr.*] more ... exemplo

liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

1 19. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo; Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate, effusius qui 5 noluerant, medii ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem 2 fuit, dictum a Pisone in publico factumve. crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate 10 ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et La- 15 conem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati excusati substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat. 20

1 20. Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. bis et vicies milies sestertium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis vix decumae 25 super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus, sed sola instrumenta 2 vitiorum manerent. exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero 30 onerosum: ubique hasta et sector, et inquieta urbs actionibus. ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset.

6 me die, *corr. Freinsh.* **10** Indie, *cf. 13,4* **14** praetextum, *sed* m *del. ead. m.* | ille **23** mille, *corr. Faërnus* **25** illi **29** quinquaginta *malebat Lamb. coll. Suet. Galba 15,1*

exauctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius
Taurus et Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius 3
Pacensis, e vigilibus Iulius Fronto. nec remedium in
ceteros fuit, sed metus initium, tamquam per artem et
5 formidine singuli pellerentur omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, 1
omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant,
luxuria etiam principi onerosa, inopia vix privato tole-
randa, in Galbam ira, in Pisonem invidia; fingebat et
10 metum, quo magis concupisceret: praegravem se Neroni
fuisse, nec Lusitaniam rursus et alterius exilii honorem
exspectandum. suspectum semper invisumque dominan-
tibus qui proximus destinaretur. nocuisse id sibi apud
senem principem, magis nociturum apud iuvenem ingenio
15 trucem et longo exilio efferatum: occidi Othonem posse.
proinde agendum audendumque, dum Galbae auctoritas 2
fluxa, Pisonis nondum coaluisset. opportunos magnis
conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus, ubi
perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus
20 ex natura aequalem oblivione apud posteros vel gloria
distingui; ac si nocentem innocentemque idem exitus
maneat, acrioris viri esse merito perire.

22. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus, 1
et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in
25 privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria
matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium,
si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena ex-
probrabant, urgentibus etiam mathematicis, dum novos
motus et clarum Othoni annum observatione siderum
30 adfirmant, genus hominum potentibus infidum, speran-
tibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper
et retinebitur. multos secreta Poppaeae mathematicos, 2
pessimum principalis matrimonii instrumentum, habu-
erant: e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes,

5 formidinem, *corr. C. Her.* **16** audiendumque **23** Othoni *al.* *(Faërnus)* **34** ptoloms, *item 22,3* | Hispaniam *Acid.*

cum superfuturum eum Neroni promisisset, postquam
ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Gal-
bae et iuventam Othonis computantium persuaserat fore
3 ut in imperium adscisceretur. sed Otho tamquam peritia
et monitu fatorum praedicta accipiebat, cupidine ingenii 5
humani libentius obscura cre⟨den⟩di. nec deerat Ptole-
maeus, iam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab
eius modi voto transitur.

1 23. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia
militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris 10
adfectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetus-
tissimum quemque militum nomine vocans ac memoria
Neroniani comitatus contubernales appellando; alios ad-
gnoscere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare,
inserendo saepius querelas et ambiguos de Galba ser- 15
2 mones quaeque alia turbamenta volgi. labores itinerum,
inopia commeatuum, duritia imperii atrocius accipie-
bantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus
adire soliti Pyrenaeum et Alpes et immensa viarum
spatia aegre sub armis eniterentur. 20

1 24. Flagrantibus iam militum animis velut faces ad-
diderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobi-
lissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in
novas cupiditates praecipitem alliciendo eo paulatim
progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba 25
apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viri-
2 tim centenos nummos divideret. quam velut publicam lar-
gitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis inten-
debat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo specu-
latori de parte finium cum vicino ambigenti universum 30
vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socor-
diam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

1 25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri prae-
fecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum
et Veturium optionem eorundem perductos, postquam 35

6 credi, *corr. Pich.*

vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos. suscepere duo manipulares imperium populi Romani transferendum et transtulerunt. in conscientiam 2
5 facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidi ut suspectos, volgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi. erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet: in
10 commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum 1 motas iam mentes, postquam volgatum erat labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero
15 iduum die redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Panno-
20 nici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa 2 erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum consiliique quamvis egregii,
25 quod non ipse adferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

27. Octavo decimo kalendas Februarias sacrificanti pro 1 aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit,
30 audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec multo post libertus Onomastus nuntiat exspectari eum ab architecto et redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae coniura-

10 communi, *corr. Leid (Rhen.)* **28** tristitia *(idem vitium atque I 3,2)* **30** adsisterat

2 tionis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit. ibi tres et viginti speculatores con- 5 salutatum imperatorem ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt; totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gladiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi. 10

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. anteposuere ceteri quoque tribuni centurionesque praesentia dubiis et ho- 15 nestis, isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

1 29. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum adfertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui 20 raperetur, simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidine augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum cohortis, quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas 25 2 maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est: 'sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar adscitus sum; quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu 30 positum est, non quia meo nomine tristiorem casum paveam, ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aeque apud bonos 35

10 gaudiis *Faërnus* **30** re p. fatu **33** dicam, *corr. Freinsh.*

miserum est, occidere. solacium proximi motus habebamus incruentam urbem et res sine discordia translatas: provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae; neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret. habitune et incessu an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus luxuria specie liberalitatis imponit: perdere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc et comissationes et feminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes; nemo enim umquam imperium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest, ne imperatorem pessimi faciant. legionum seditio adversus duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque inlaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis exemplum et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias, et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus, quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed proinde a nobis donativom ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.'

31. Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio rapit signa ⟨quam⟩, quod postea

10 speciem, *corr. Rhen.* **11** comessationes, *sed cf. II 76,5* **29** perinde *Rhen.*, *cf. Nipp.-Andr. ann. 4,20* **32** evenit forte *Pich.*] euentior te **33** nullo *Freinsh.*] nonnullo | rapit signa *C. Meiser*] par signas | signa quam *Heins.*] signas

2 creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus Vipsania in porticu tendentes; praeceptum Amullio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent. legioni classicae diffidebatur, in- 5 festae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta
3 seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Su- 10 brium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercent exarmantque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscentibus suspectior erat. legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum infestis 15 pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros impensiore cura Galba refovebat. 20

1 32. Universa iam plebs Palatium implebat, mixtis servitiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo aut theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postu- 25 laturis, sed tradito more quemcumque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus.
2 Interim Galbam duae sententiae distinebant: Titus Vinius manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos censebat: daret 30 malorum paenitentiae, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere; denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem, regressus, si paeniteat, in aliena potestate.

5 diffidebat, *corr. Acid.* **15** Celsum infestis] festum incestis **23** exilium, *corr. Acid.* | aut (a[ut] *Leid*) theatro *al. Spir*] atheatro **33** ultro spiratio **34** regressum *Ritt.*

33. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret 1
invalida adhuc coniuratio paucorum: trepidaturum
etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus,
cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari
5 principem discat. non exspectandum ut compositis cas-
tris forum invadat et prospectante Galba Capitolium
adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis
ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimi-
rum toleraturus. et praeclarum in servis auxilium, si 2
10 consensus tantae multitudinis et, quae plurimum valet,
prima indignatio elanguescat. perinde intuta quae in-
decora; vel si cadere necesse sit, occurrendum discri-
mini: id Othoni invidiosius et ipsis honestum. repugnan-
tem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit,
15 stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum
exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadenti- 1
bus accessit. praemissus tamen in castra Piso, ut iuvenis
magno nomine, recenti favore et infensus Tito Vinio,
20 seu quia erat, seu quia irati ita volebant; et facilius de
odio creditur. vixdum egresso Pisone occisum in castris 2
Othonem vagus primum et incertus rumor; mox, ut in
magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse ad-
firmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos.
25 multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem
mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta
falso volgaverint.

35. Tum vero non populus tantum et imperita plebs 1
in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac
30 senatorum, posito metu incauti, refractis Palatii foribus
ruere intus ac se Galbae ostentare, praereptam sibi
ultionem querentes, ignavissimus quisque et, ut res
docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae
feroces; nemo scire et omnes adfirmare, donec inopia

11 indignatione languescat, *corr. Jac. Gron.* | proinde, *corr. Nipp.*
34 ferocis, *corr. Leid (Lips.)*

veri et consensu errantium victus sumpto thorace Galba inruenti turbae, neque aetate neque corpore sistens, sella
2 levaretur. obvius in Palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamavit; et Galba 'commilito', inquit 'quis iussit?' 5
insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

1 36. Haud dubiae iam in castris omnium mentes tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, 10
medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius
2 miles caveri insuper praepositos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe variis segni adulatione 15
vocibus, sed ut quemque adfluentium militum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, conlocare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem militi-
3 bus, modo milites imperatori commendare. nec deerat Otho protendens manus adorare volgum, iacere oscula, 20
et omnia serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus pro vallo castrorum ita coepit:

1 37. 'Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non 25
possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus, nec principem alio imperante. vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, imperatorem populi Romani in castris an hostem
2 habeatis. auditisne, ut poena mea et supplicium vestrum 30
simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse; et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucida-

2 corpore resistens *Giarr. aliique secundum Faërnum, sed cf. H. Heubner, Gnomon 34,1962,162* **17** pressare *(cf. Ann. 14,10,2)*

verit. horror animum subit, quotiens recordor feralem 3
introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis
urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in
fidem acceperat. his auspiciis urbem ingressus, quam
5 gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii
Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Cilonis
in Gallia, Fontei Capitonis in Germania, Clodii Macri
in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidi
in castris? quae usquam provincia, quae castra sunt nisi 4
10 cruenta et maculata aut, ut ipse praedicat, emendata et
correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum
falsis nominibus severitatem pro saevitia, parsimoniam
pro avaritia, supplicia et contumelias vestras discipli-
nam appellat. septem a Neronis fine menses sunt, et iam 5
15 plus rapuit Icelus quam quod Polycliti et Vatinii et
Aegiali perdiderunt. minore avaritia ac licentia grassatus
esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos
nos habuit tamquam suos et viles ut alienos. una illa
domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur
20 et cotidie exprobratur.

38. Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, 1
accersit ab exilio, quem tristitia et avaritia sui simill-
mum iudicabat. vidistis, commilitones, notabili tempes-
tate etiam deos infaustam adoptionem aversantes. idem
25 senatus, idem populi Romani animus est: vestra virtus
exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur
et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad 2
bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum
arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit
30 nunc Galbam, sed detinet: cum vos adspexerit, cum si-
gnum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi
plurimum imputet. nullus cunctationis locus est in eo
consilio, quod non potest laudari nisi peractum.' aperire 3

6 Cilonis *Ritt. (cf. CIL XI 1941)*] chilonis **9** quae in castris usquam **15** quod *om. Leid (Acid.)* | uatini **16** ęgialii | perierunt, *corr. Ritt.* **20** exprobatur **24** aduersantes, *corr. Leid (cf. I 1,2)* **33** aperiri *Mur.*

deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque, nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum 5 pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

1 39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro appropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii 10 in Palatium redire, alii Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contra dicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. 2 agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio 15 dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus; et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium 20 studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

1 40. Agebatur huc illuc Galba vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti 25 voltus et conversae ad omnia aures; non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur: ire praecipi- 2 tes et occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologaesum aut Pacorum avito Arsacidarum 30 solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidi equis forum inrumpunt. nec illos Capitolii adspectus et imminentium templorum

14 quorum] morum **17** posterum, *corr. Leid (Rhen.)* **21** ostentauerint **25** trospectu

religio et priores et futuri principes terruere, quo
minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit.

41. Viso comminus armatorum agmine vexillarius 1
comitatae Galbam cohortis (Atilium Vercilionem fuisse
5 tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit. eo
signo manifesta in Othonem omnium militum studia,
desertum fuga populi forum, destricta adversus dubi-
tantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium 2
Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam
10 eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie
pro⟨di⟩dere. alii suppliciter interrogasse, quid mali me-
ruisset, paucos dies exsolvendo donativo deprecatum;
plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: agerent
ac ferirent, si ita ⟨e⟩ re publica videretur. non interfuit
15 occidentium quid diceret. de percussore non satis con- 3
stat: quidam Terentium evocatum, alii Laecanium, cre-
brior fama tradidit Camurium quintae decimae legionis
militem impresso gladio iugulum eius hausisse. ceteri
crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede lania-
20 vere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam
corpori adiecta.

42. Titum inde Vinium invasere, de quo et ipso amb-
igitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an
proclamaverit non esse ab Othone mandatum ut occide-
25 retur. quod seu finxit formidine seu conscientiam con-
iurationis confessus est, huc potius eius vita famaque
inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cuius causa erat.
ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitem, mox
ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus trans-
30 verberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum 1
aetas nostra vidit. centurio is praetoriae cohortis, a
Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occur-

4 galbae, *corr. al. (Rhen.)* | uergilionem, *corr. G. Her. coll. CIL XI 4493* **11** prodere **12** et paucos *Halm* **25** conscientia, *corr. al. (Acid.)* **29** cario, *corr. Rhen.* | in *del. J. F. Gron.* **32** agalbae custodiae apisonis

rens armatis et scelus exprobrans ac modo manu modo voce vertendo in se percussores quamquam vulnerato
2 Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis, sed latebra 5 imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis nominatim in caedem eius ardentis Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Staius Murcus speculator, a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatus. 10

1 44. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis immitem ani- 15 mum imagine tristi confuderat, Pisonis ut inimici et
2 aemuli caede laetari ius fasque credebat. praefixa contis capita gestabantur inter signa cohortium iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso ut 20 pulchrum et memorabile facinus iactabant. plures quam centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more munimentum ad 25 praesens, in posterum ultionem.

1 45. Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus; increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum; quantoque magis 30 falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum ani-
2 mum voce voltuque temperans. Marium Celsum, con-

7 ardentes, *corr. Heins.* **9** statius, *corr. Klebs coll. CIL IX 3080* **10** trucidatur *al. Spir Leid, sed cf. Eriksson, Stud. z. d. Ann., 1934, 119 adn.* **24** honori *Nipp.* **33** celso consulem signatum

sulem ⟨de⟩signatum et Galbae usque in extremas res
amicum fidumque, ⟨ad⟩ supplicium expostulabant, indus-
triae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi.
caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem
5 quaeri apparebat, sed Othoni nondum auctoritas inerat
ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simula-
tione irae vinciri iussum et maiores poenas daturum
adfirmans praesenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta: praetorii 1
10 praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipu-
laribus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi
adhuc Galba partes Othonis secutum; adiungitur Lici-
nius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus
consilia eius fovisse. urbi Flavium Sabinum praefecere,
15 iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obti-
nuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicien-
tibus. flagitatum ut vacationes praestari centurionibus 2
solitae remitterentur; namque gregarius miles ut tri-
butum annuum pendebat. quarta pars manipuli sparsa
20 per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem
centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam
neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia et
raptus aut servilibus ministeriis militare otium redime-
bant. tum locupletissimus quisque miles labore ac sae- 3
25 vitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus
exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locu-
plete et iners pro strenuo in manipulum redibat, ac
rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia
corrupti, ad seditiones et discordias et ad extremum
30 bella civilia ruebant. sed Otho, ne volgi largitione cen- 4
turionum animos averteret, [et] fiscum suum vacationes
annuas exsoluturum promisit, rem haud dubie utilem
et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae
firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam sepo- 5

8 exitio] exilio, *ex* auxilio *corr. ead. m.* **13** suspecta **19** manipuli sparsa *Pich.*] manipulis pars **30** in bella *Heins.* **31** averteret *al. (Jac. Gron.)*] auerteret et

neretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho prae-
miserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum
palam animadversum.

1 47. Exacto per scelera die novissimum malorum fuit
laetitia. vocat senatum praetor urbanus, certant adula- 5
tionibus ceteri magistratus, adcurrunt patres: decerni-
tur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et
omnes principum honores, adnitentibus cunctis abolere
convicia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo
eius nemo sensit: omisisset offensas an distulisset, bre- 15
2 vitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro
per stragem iacentium in Capitolium atque inde in Pa-
latium vectus concedi corpora sepulturae cremarique
permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus,
Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis 15
redemptisque capitibus, quae venalia interfectores ser-
vaverant.

1 48. Piso unum et tricesimum aetatis annum explebat,
fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Clau-
dius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul, quadri- 20
duo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori
2 fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinius
quinquaginta septem annos variis moribus egit. pater
illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis.
prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum ha- 25
buerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castro-
rum per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias
et cetera militiae munia eadem lascivia temptasset, in
ipsis principiis stuprum ausa: et criminis huius reus
3 Titus Vinius arguebatur. igitur iussu C. Caesaris one- 30
ratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu
honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus
probatusque servili deinceps probro respersus est, tam-
quam scyphum aureum in convivio Claudii furatus, et
Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus mi- 35

14 fratres **28** temperasset, *corr. al. (Put.)* **29** est et *Nipp.* : est *Ritt.*

nistrari iussit. sed Vinius proconsulatu Galliam Nar- 4
bonensem severe integreque rexit; mox Galbae amicitia
in abruptum tractus, audax callidus promptus et, prout
animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi.
5 testamentum Titi Vini magnitudine opum inritum, Piso-
nis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebra- 1
rum plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius e
pri⟨m⟩oribus servis humili sepultura in privatis eius
10 hortis contexit. caput per lixas calonesque suffixum
laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis
punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et
cremato iam corpori admixtum est. hunc exitum habuit 2
Servius Galba, tribus et septuaginta annis quinque
15 principes prospera fortuna emensus et alieno imperio
felicior quam suo. vetus in familia nobilitas, magnae
opes; ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam
cum virtutibus. famae nec incuriosus nec venditator; 3
pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publicae
20 avarus; amicorum libertorumque, ubi in bonos inci-
disset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque
ad culpam ignarus. sed claritas natalium et metus tem-
porum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocare-
tur. dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias 4
25 floruit, pro consule Africam moderate, iam senior cite-
riorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato
visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax
imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sce- 1
30 leris, simul veteres Othonis mores paventem novus in-
super de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae
suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitum
descivisse crederetur. tum duos omnium mortalium im-
pudicitia ignavia luxuria deterrimos velut ad perden-
35 dum imperium fataliter electos non senatus modo et

9 prioribus, *corr. Faërnus* **32** exercitum, *ex* exercitus *corr. ead. m.*

eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed volgus
2 quoque palam maerere. nec iam recentia saevae pacis
exempla, sed repetita bellorum civilium memoria cap-
tam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae,
direptiones provinciarum, Pharsaliam Philippos et Pe- 5
rusiam ac Mutinam, nota publicarum cladium nomina,
3 loquebantur. prope eversum orbem etiam cum de prin-
cipatu inter bonos certaretur, sed mansisse C. Iulio,
mansisse Caesare Augusto victore imperium; mansu-
ram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam: nunc 10
pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque
impias preces, utraque detestanda vota inter duos, quo-
rum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset.
4 erant qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur,
et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque 15
alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama,
solusque omnium ante se principum in melius mu⟨ta⟩-
tus est.

1 51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam.
caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda 20
gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditis-
simi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem,
2 praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et
asperam militiam toleraverant ingenio loci caelique et
severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem dis- 25
cordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptori-
bus et perfidia impunita. viri arma equi ad usum et ad
3 decus supererant. sed ante bellum centurias tantum
suas turmasque noverant; exercitus finibus provincia-
rum discernebantur: tum adversus Vindicem contractae 30
legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursus
arma novasque discordias; nec socios, ut olim, sed
hostes et victos vocabant. nec deerat pars Galliarum,
quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum
acerrima instigatrix adversum Galbianos; hoc enim 35

17 principem Imelius mutus est **28** dedecus, *corr. al. (cf. I 30,1)* **30** confractae, *corr. Leid (Rhen.)*

nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis 4
Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat,
infensi expugnationes urbium, populationes agrorum,
raptus penatium hauserunt animo, super avaritiam et
5 adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia
Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam
tributorum partem et publice donatos in ignominiam
exercitus iactabant. accessit callide volgatum, temere 5
creditum, decumari legiones et promptissimum quemque
10 centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex
urbe fama; infensa Lugdunensis colonia et pertinaci
pro Nerone fide fecunda rumoribus; sed plurima ad
fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio
metu et, ubi vires suas respexerant, securitate.
15 52. Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres 1
Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque
ordines, remissa ignominia, adlevatae notae; plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam
20 Fontei Capitonis adimendis adsignandisve militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, 2
sed in maius omnia accipiebantur. et ⟨ut⟩ Vitellius apud
severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes
vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, lar-
25 giretur aliena; simul [aviditate imperandi] ipsa vitia
pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exer- 3
citu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. sed
profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum
Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens
30 infensus Galbae, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset,
instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: ipsum
celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram;

4 hauserant *Rup.* **12** facunda **19** sorde, *corr. Acid.* **22** ut *add. Rhen. (post* Vitellius *Stuttg*^{2} *Leid)* **25** auiditate imperandi *secl. H. Heubner glossam* auiditatem imperandi *suspicans*

adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia; male
fidas provincias, precarium seni imperium et brevi trans-
iturum: panderet modo sinum et venienti Fortunae occur-
4 reret. merito dubitasse Verginium equestri familia,
ignoto patre, imparem, si recepisset imperium, tutum, si 5
recusasset: Vitellio tres patris consulatus, censuram,
collegium Caesaris et imponere iam pridem imperatoris
dignationem et auferre privati securitatem. quatiebatur
his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut
speraret. 10

1 53. At in superiore Germania Caecina, decorus iuventa,
corpore ingens, animi immodicus, ⟨s⟩cito sermone, erecto
incessu, studia militum inlexerat. hunc iuvenem Galba,
quaestorem in Baetica impigre in partes suas trans-
gressum, legioni praeposuit; mox compertum publicam 15
2 pecuniam avertisse ut peculatorem flagitari iussit. Cae-
cina aegre passus miscere cuncta et privata volnera rei
publicae malis operire statuit. nec deerant in exercitu
semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem
universus adfuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in 20
Galbam atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris
3 Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones,
quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno
finium Galba perculerat, hibernis legionum propius
miscentur: unde seditiosa colloquia et inter paganos 25
corruptior miles, et in Verginium favor cuicumque alii
profuturus.

1 54. Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona
legionibus dextras, hospitii insigne. legati eorum in
squalorem maestitiamque compositi per principia per 30
contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civi-
tatium praemia, et ubi pronis militum auribus accipie-
bantur, ipsius exercitus pericula et contumelias con-
2 querentes accendebant animos. nec procul seditione ab-

11 decori, *corr. Bait.* **12** cito, *corr. Lips.* **16** id Caecina *Heins.*
26 uergenium *(cf. I 8,2)*

erant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque
occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet.
inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac
ni si⟨bi⟩ ipsi consulerent, fore ut acerrimi militum et
5 praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum
occiderentur. obstringuntur inter se tacito foedere le- 3
giones, adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus,
tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legio-
nes pararetur, mox eadem acrius volvens faciliore inter
10 malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni ka- 1
lendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae,
multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus,
ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes,
15 insita mortalibus natura propere sequi quae piget in-
choare. sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum: 2
primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in
Galbae imagines iecerint: quinta decima ac sexta de-
cima legiones nihil ultra fremitum et minas ausae
20 initium erumpendi circumspectabant. at in superiore 3
exercitu quarta ac duoetvicensima legiones isdem hiber-
nis tendentes ipso kalendarum Ianuariarum die dirum-
punt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvi-
censima cunctanter, mox consensu. ac ne reverentiam 4
25 imperii exuere viderentur, senatus populique Romani
obliterata iam nomina sacramento advocabant, nullo
legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam,
ut in tumultu, notabilius turbantibus. non tamen quis-
quam in modum contionis aut suggestu locutus; neque
30 enim erat adhuc cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis le- 1
gatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios,
non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia
innocens. quattuor centuriones duoetvicensimae legionis,

4 nisi, *corr. Halm (cf. V 8,3)* **5** inscitia *al.* **8** legione **23** promp-
tus (i *supra* us *add. m. post.*) **29** e suggestu *Heins.*, de suggestu
Halm

Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus,
Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagi-
nes, impetu militum abrepti vinctique. nec cuiquam ultra
fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditioni-
bus accidit, unde plures erant, omnes fuere. 5
2 Nocte, quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam
Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vi-
tellio nuntiat quartam et duoetvicensimam legiones
proiectis Galbae imaginibus in senatus ac populi Romani
verba iurasse. id sacramentum inane visum: occupari 10
3 nutantem fortunam et offerri principem placuit. missi a
Vitellio ad legiones legatosque, qui descivisse a Galba
superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum
adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat,
faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi prin- 15
cipem quam quaeri.
1 57. Proxima legionis primae hiberna erant et promp-
tissimus e legatis Fabius Valens. is die postero coloniam
Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque
⟨in⟩gressus imperatorem Vitellium consalutavit. secu- 20
tae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et
superior exercitus speciosis senatus populique Romani
nominibus relictis tertium nonas Ianuarias Vitellio
accessit: scires illum priore biduo non penes rem publicam
2 fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treviri, 25
Lingones aequabant, auxilia equos, arma pecuniam offe-
rentes, ut quisque corpore opibus ingenio validus. nec
principes modo coloniarum aut castrorum, quibus prae-
sentia ex adfluenti et parta victoria magnae spes, sed
manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos 30
phalerasque, insignia armorum argento decora, loco
pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.
1 58. Igitur laudata militum alacritate Vitellius mi-
nisteria principatus per libertos agi solita in equites
Romanos disponit, vacationes centurionibus ex fisco 35

5 Inde **18** proximo (postero *ead. m. in marg.*) **27** ualidis

numerat, saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicae statim interfectus; Iulium Burdonem Germanicae
5 classis praefectum astu subtraxit. exarserat in eum 2 iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis, et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat: ita in custodia habitus et post
10 victoriam demum, sedatis iam militum odiis, dimissus est. interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus: sanguine Capitonis ⟨se⟩ cruentaverat eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit.

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens 1
15 inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium,
20 Romilium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. accessere partibus Valerius 2 Asiaticus, Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit, et Iunius Blaesus, Lugdunensis
25 Galliae rector, cum Italica legione et ala Tauriana Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora, quo minus statim adiungerentur. ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. accendebat
30 odium eius Roscius Coelius legatus vicensimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperant: Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Coelio, spoliatas et inopes legiones Coelius

2 raro *Fr. Jacob*] paro **10** sedatis *Doed.*] statis **12** se *add. Jac. Gron. (post* sanguine *Stuttg*[2] *Leid)* **28** trebellinus **29** sorde *(cf. I 52,1)* **30** Coelius *G. Her. coll. CIL VI 2060*] caelius

Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus et adgregantibus se Coelio cohortibus alisque desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. 5
quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Coelius audendo potentior.

1 61. Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: 10
Fabius Valens allicere vel, si abnuerent, vastare Gallias et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, Caecina pro-
2 piore transitu Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta milia armatorum 15
data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicensima fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

1 62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas: 20
instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignavae pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem; nihil in discordiis ⟨ci⟩vilibus festinatione tutius, ubi facto
2 magis quam consulto opus esset. torpebat Vitellius et 25
fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumve adderet. instructi intentique signum profectionis 30
exposcunt. nomen Germanici Vitellio statim additum:
3 Caesarem se appellari etiam victor prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum

7 audiendo *(cf. I 21,2)* **11** abnuerint, *corr. Leid (Rhen.)* **13** Poeninis *al. (Rhen.)*] paennis **17** una prima et uicensima, *corr. Spir* **20** mirante exercitum **24** uilibus **31** nom̄ | addito (ū *superscr. m. rec.*)

agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu prout
agmen incederet, velut dux viae praevolavit, longumque
per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies
interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et pros-
5 perae rei omen acciperetur.

63. Et Treviros quidem ut socios securi adiere: Divo- 1
duri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni
comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis repente
armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut
10 spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis
eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis miti-
gati ab excidio civitatis temperavere; caesa tamen ad
quattuor milia hominum. isque terror Gallias invasit, ut 2
venienti mox agmini universae civitates cum magistra-
15 tibus et precibus occurrerent, stratis per vias feminis
puerisque, quaeque alia placamenta hostilis irae non
quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

64. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius 1
Valens in civitate Leucorum accepit. nec militum animus
20 in gaudium aut formidine permotus: bellum volvebat.
Gallis cunctatio exempta est: in Othonem ac Vitellium
odium par, ex Vitellio et metus. proxima Lingonum civi- 2
tas erat, fida partibus. benigne excepti modestia certa-
vere, sed brevis laetitia fuit cohortium intemperie, quas
25 a legione quarta decima, ut supra memoravimus, di-
gressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. iurgia
primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his
aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium
exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos
30 iam Batavos imperii admonuisset. frustra adversus 3
Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque arma
deferre gratuitos insuper commeatus praebuere. quod
Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio
Italica et ala Tauri⟨a⟩na abductae: cohortem octavam
35 decimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit.

1 leui, *corr. Acid.* **5** nomen **12** ad] a **19** leuchrorum **21** est *Halm*] et **34** taurina, *corr. Halm (cf. I 59,2)*

4 Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene
de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit:
secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum,
et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

1 65. Veterem inter Lugdunenses ⟨et Viennenses⟩ dis- 5
cordiam proximum bellum accenderat. multae in vicem
clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter
Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus Lug-
dunensium occasione irae in fiscum verterat; multus
contra in Viennenses honor: unde aemulatio et invidia 10
2 et uno amne discretis conexum odium. igitur Lug-
dunenses exstimulare singulos militum et in eversionem
Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam,
adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in
praesidium Galbae referendo. et ubi causas odiorum 15
praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant; nec
iam secreta exhortatio, sed publicae preces: irent ulto-
res, exscinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa
et hostilia: se, coloniam Romanam et partem exercitus
et prosperarum adversarumque rerum socios, si fortuna 20
contra daret, iratis ne relinquerent.

1 66. His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut
ne legati quidem ac duces partium restingui posse ira-
cundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari dis-
criminis sui Viennenses, velamenta et infulas prae- 25
ferentes, ubi agmen incesserat, arma genua vestigia
prensando flexere militum animos; addidit Valens tre-
cenos singulis militibus sestertios. tum vetustas digni-
tasque coloniae valuit et verba Fabi salutem incolumi-
tatemque Vi⟨enn⟩ensium commendantis aequis auribus 30
accepta; publice tamen armis multati, privatis et pro-
2 miscuis copiis iuvere militem. sed fama constans fuit
ipsum Valentem magna pecunia emptum. is diu sordi-
dus, repente dives mutationem fortunae male tegebat,

5 et Viennenses *om.* : viennensesque *Stuttg*^{2} *Leid (Put.)* **21** contraderet *(cf. Ann. 15,13,2)* **23** ne *J. F. Gron.*] nec **24** Ignaris **30** saxuribus

accensis egestate longa cupidinibus immoderatus et
inopi iuventa senex prodigus. lento deinde agmine per 3
fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus exercitus, ipsa
itinerum spatia et stativorum mutationes venditante
5 duce, foedis pactionibus adversus possessores agrorum
et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec
pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia deesset,
stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes per-
10 ventum.

67. Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. inri- 1
taverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens
olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de
caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes.
15 initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicensimae
legionis: rapuerant pecuniam missam in stipendium
castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis
tuebantur. aegre id passi Helvetii, interceptis epistulis, 2
quae nomine Germanici excercitus ad Pannonicas legio-
20 nes ferebantur, centurionem et quosdam militum in
custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam
quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat: mota
propere castra, vastati agri, direptus longa pace in mo-
dum municipii exstructus locus, amoeno salubrium
25 aquarum usu frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii,
ut versos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, 1
quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem
legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in
30 unum consulere. exitiosum adversus veteranos proe-
lium, intuta obsidio dilapsis vetustate moenibus; hinc
Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohor-
tesque et ipsorum Raetorum iuventus, sueta armis et
more militiae exercita. undique populatio et caedes: ipsi

11 sanguinis p̄ caecina hausit (*sc. vocabulum* praedae *repetere coepit librarius*)

medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut pa-
2 lantes, in montem Vocetium perfugere. ac statim im-
missa cohorte Thracum depulsi et consectantibus Ger-
manis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris tru-
cidati; multa hominum milia caesa, multa sub corona 5
venundata. cumque dirutis omnibus Aventicum gentis
caput in⟨fe⟩sto agmine peteretur, missi qui dederent civi-
tatem, et deditio accepta. in Iulium Alpinum e princi-
pibus ut concitorem belli Caecina animadvertit: ceteros
veniae vel saevitiae Vitellii reliquit. 10

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus
deest Med. placa|bilem imperatorem an militem invenerint. civitatis
excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum inten-
tant. ne Vitellius quidem verbis ac minis temperabat,
cum Claudius Cossus, unus e legatis, notae facundiae, 15
sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo
validior, militis animum mitigavit. ut est mos, volgus
mutabile subitis et tam pronum in misericordiam quam
immodicum saevitia fuerat, effusis lacrimis et meliora
constantius postulando impunitatem salutemque civitati 20
impetravere.

1 70. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum
sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Al-
pium parans, laetum ex Italia nuntium accipit alam
Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii ac- 25
cessisse. pro consule Vitellium Siliani in Africa habue-
rant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur,
acciti et ob bellum Vindicis revocati ac tum in Italia
manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vi-
tellio obstricti robur adventantium legionum et famam 30

7 infesto *Andr.*] In:sto | dederunt **12** *verba* [placa]bilem – incertum *(I 75,2)*, *item* inopia *(I 86,2)* – Cyprum *(II 2,2) nunc in Mediceo desunt*, *bifolio ante annum 1465 deperdito; ad hanc partem lectiones duorum Florentinorum* (A B = *Laur. 68,4 et 5*) *ex Mediceo descriptorum, priusquam illud bifolium perisset, repetivimus* | civitatis *al. Stuttg*[2] *Leid*] nouitatis A B **14** et minis B *(cf. I 72,3 et 74,1)* ex
28 acciti A, exactiti (*corr. in* exacciti) B | prouocati A B (remorati *al.*)

Germanici exercitus attollebant, transi⟨e⟩re in partes et deest. Med.
ut donum aliquod novo principi firmissima Trans-
padanae regionis municipia, Mediolanum ac Novariam
et Eporediam et Vercellas, adiunxere. id Caecinae per 2
5 ipsos compertum. et quia praesidio alae unius latissima
Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lu-
sitanorumque et Britannorum cohortibus et Germano-
rum vexillis cum ala Petriana, ipse paulum cunctatus
est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus
10 Petronium Urbi⟨cum⟩ procuratorem, qui concitis auxi-
liis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni puta-
batur. sed metu, ne amitteret praemissas iam cohortes 3
alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, et
ubicumque certatum foret, Noricos in certa victoriae
15 praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem
et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus trans-
duxit.

71. Otho interim contra spem omnium non deliciis 1
neque desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata
20 luxuria et cuncta ad decorem imperii composita, eoque
plus formidinis adferebant falsae virtutes et vitia red-
itura. Marium Celsum consulem designatum, per spe-
ciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri
in Capitolium iubet; clementiae titulus e viro claro et
25 partibus inviso petebatur. Celsus constanter servatae 2
erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro
imputavit. nec Otho quasi ignosceret, sed deos testes
mutuae reconciliationis adhibens statim inter intimos
amicos habuit et mox bello inter duces delegit, man-
30 sitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides inte-
gra et infelix. laeta primoribus civitatis, celebrata in

8 ala Petriana (Petrina *Savilius ex IV 49,2*)*Böcking*] alpe triaria
9 num *al.*] ut A B **10** Urbicum *Freinsh.*] urbi A B : urbis *al.* **27**
deos testes mutuae reconciliationis *Nipp.*] ne hostes metueret con-
ciliationis (consiliationis B) A B *(cf. 3,2, ubi in codice est* de his
pro deis*)* **31** primoribus *Rhen.*] pro moribus A B

deest. Med. volgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit,
3 eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.
1 72. Par inde exsultatio disparibus causis consecuta impetrato Tigellini exitio. Ofonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefectu- 5 ram vigilum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, virilia scelera, exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor: unde non alium pertina- 10 cius ad poenam flagitaverunt, diverso adfectu, quibus
2 odium Neronis inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vini potentia defensus, praetexentis servatam ab eo filiam. haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia 15 pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium privatam gratiam praeparat: unde nulla innocentiae cura, sed vices im-
3 punitatis. eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vini invidia, concurrere ex tota 20 urbe in Palatium ac fora et, ubi plurima volgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio inter stupra concubinarum et oscula et deformes moras sectis novacula faucibus infa- 25 mem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad in- 30 stigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa et

9 at postremo A B **11** flagitauere *al.* **14** et haud *al.* **20** e (et) tota urbe in palatium *al.* : in palatium e (et A B) tota urbe **22** ac] et B *(cf. I 69 et 74,1)* **27** Calvia *Lips.*] galuia A : gallura B

apud Galbam Othonem Vitellium illaesa, mox potens deest Med.
pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus
iuxta valent.

74. Crebrae interim et muliebribus blandimentis in- 1
5 fectae ab Othone ad Vitellium epistulae offerebant pe-
cuniam et gratiam et quemcumque ⟨e⟩ quietis locis pro-
digae vitae legisset. paria Vitellius ostentabat, primo
mollius, stulta utrimque et indecora simulatione, mox
quasi rixantes stupra ac flagitia in vicem obiectavere,
10 neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, 2
rursus ad utrumque Germanicum exercitum et ad legio-
nem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias
specie senatus misit. legati apud Vitellium remansere,
promptius quam ut retenti viderentur; praetoriani, quos
15 per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, re-
missi, antequam legionibus miscerentur. addidit epistu- 3
las Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad prae-
torias et urbanas cohortes de viribus partium magni-
ficas et concordiam offerentes; increpabat ultro, quod
20 tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem ver-
tissent.

75. Ita promissis simul ac minis temptabantur, ut 1
bello impares, in pace nihil amissuri; neque ideo prae-
torianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in
25 Germaniam, a Vitellio in urbem missi. utrisque frustra
fuit, Vitellianis impune, per tantam hominum multitu-
dinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate
voltus, omnibus in vicem gnaris, prodebantur. Vitellius 2
litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium
30 ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac
liberi servarentur. et stetit domus utraque, sub Othone
incertum | an metu: Vitellius victor clementiae gloriam Med. redit
tulit.

5 offerebantur A B, *corr. Rhen.* **6** quaecumque A B | e *add. Madv.* **9** ac : et B *et al.* *(cf. I 69 et 72,3)* **28** gnaris *Spir Leid (Rhen.)*] ignaris (ignari) **39** an metu: *hic redit Mediceus*

1 76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum laudatusque per edictum Cluvius Rufus; et statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, (5) quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad pro-
2 ximos et validiores. longinquae provinciae et quidquid (10) armorum mari dirimitur penes Othonem manebat, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere; simul (15) Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae no-
3 mine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Carthagine orto neque exspectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate: Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt) (20) epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceterae civitates secutae.

1 77. Sic distractis exercitibus ac provinciis Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus (25) erat, Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex
2 praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delenimentum; iun- (30) gitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antoni⟨n⟩o et Mario Celso in Septembres, quorum (35)

4 set *Ritt.* **18** Vipstani *Urs.*] uipsani **34** in Kal. Iulias *Ritt.* **35** antonio, *corr. Lips.*

honori⟨bu⟩s ne Vitellius quidem victor intercessit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reversos nobiles adulescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solacium recoluit. redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Scaevino Paquio senatorius locus. repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae, ostenta⟨ta⟩ magis quam mansura. inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata ne tum quidem immemor amorum statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit; creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse spe volgum alliciendi. et fuere qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni adclamavit. ipse in suspenso tenuit, vetandi metu vel adgnoscendi pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe Moesiam inruperant, ad novem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos tertia legio adiunctis auxiliis

1 honoris, *corr. Haase* **6** Scaevino Paquio *Hirschfeld (cf. Kl. Schr., 1913,853 sq.)*] saeuino promquo *ex corr.; in marg. vetust. m. adscriptum est* promptius (Saevino *vel* Scaevino Propinquo *Andr.)* **12** hispaniensibus, *corr. Faërnus* **15** ostentata *Ern.*] ostenta **29** ad moesiam inruperant, *corr. Acid.*

2 repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate velut vincti caedebantur. namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad 5 pedestrem pugnam tam ignavom: ubi per turmas adve-
3 nere, vix ulla acies obstiterit. sed tum umido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et catafractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique 10 tegimen, ferreis lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul alti-
4 tudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi 15 res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur.
5 ibi saevitia hiemis aut volnerum absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens 20 triumphali statua, Fulvus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset. 25

1 80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. septimam decimam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo magis vacuus quietis castris iussa 30 exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. tempus in ⟨su⟩spicionem, causa in crimen, adfectatio quietis in tumultum evaluit,

2 aut cupidine praedae, *corr. Acid.* **19** hiemis aut *Car. Schneider*] hic mīa **21** Fulvus *Borghesi*] fuluius | Tettius *Ritt. (coll. II 85,2)*] et titius **32** inspicionem

et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere.
fremit miles et tribunos centurionesque proditionis ar- 2
guit, tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis
armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus quis-
5 que in occasionem praedarum, volgus, ut mos est, cuius-
cumque motus novi cupidum; et obsequia meliorum nox
abstulerat. resistentem seditioni tribunum et severissi-
mos centurionum obtruncant; rapta arma, nudati gladii;
insidentes equis urbem ac Palatium petunt.

10 81. Erat Othoni celebre convivium primoribus femi- 1
nis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor an
dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et
dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare,
modo formidine detegi, simul Othonis voltum intueri;
15 utque evenit inclinatis ad ⟨su⟩spicionem mentibus, cum
timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine se- 2
natus quam suo territus et praefectos praetorii ad miti-
gandas militum iras statim miserat et abire propere
omnes e convivio iussit. tum vero passim magistratus
20 proiectis insignibus, vitata comitum et servorum fre-
quentia, senes feminaeque per tenebras diversa urbis
itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique
humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem Palati coerci- 1
25 tus, quo minus convivium inrumperent, ostendi sibi
Othonem expostulantes, volnerato Iulio Martiale tri-
buno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruen-
tibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centu-
riones tribunosque, modo in senatum universum, lym-
30 phatis caeco pavore animis, et quia neminem unum de-
stinare irae poterant, licentiam in omnis poscentibus,
donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus
et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque in castra inviti
neque innocentes. postera die velut capta urbe clausae 2
35 domus, rarus per vias populus, maesta plebs; deiecti in

15 ad spicionem *(cf. I 80,1)*

terram militum voltus ac plus tristitiae quam paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Licinius [et] Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio
3 mitius aut horridius. finis sermonis in eo, ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur: tum 5
Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. sensit invidiam miles et compositus in obsequium auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat. 10

1 83. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque remedium praesentis licentiae posceret, volgus et plures seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur, simul reputans non posse 15
principatum scelere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis et periculo se-
2 natus anxius, postremo ita disseruit: 'neque ut adfectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egre- 20
gie supersunt), sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis. tumultus proximi initium non cupidi⟨ta⟩te vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas 25
vestra acrius quam considerat⟨e⟩ excitavit; nam saepe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi
3 exitus consequuntur. imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? 30
tam nescire quaedam milites quam scire oportet: ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. si, cur iubeantur, quaerere singulis liceat, pereunte ob-

23 cupidite *(cf. I 84,4* incolumite *et II 8,2* celebritem*)* **26** considerat, *corr. Walther* **34** si cur *Stuttg*[2] *Leid (Ryckius)*] sic ubi

sequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte 4
intempesta rapientur arma? unus alterve perditus ac
temulentus (neque enim plures consternatione proxima
insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine
5 manus imbuet, imperatoris sui tentorium inrumpet?

84. Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tene- 1
bris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam
adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eli-
gendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes
10 imprecentur, quid aliud quam seditionem et discordiam
optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno ob-
sequatur, ut confusi pedites equitesque in exitium
ruamus. parendo potius, commilitones, quam imperia 2
ducum sciscitando res militares continentur, et fortissi-
15 mus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen
quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi consilium
et virtutis vestrae regimen relinquite. paucorum culpa
fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedis-
simae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus 3
20 usquam exercitus audiat. caput imperii et decora om-
nium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi,
quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani
audeant: ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus
ad sanguinem et caedem depoposcerit ordinem, cuius
25 splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitelliana-
rum partium praestringimus? nationes aliquas occupa-
vit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet, sena-
tus nobiscum est. sic fit, ut hinc res publica, in⟨de⟩ hostes
rei publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc 4
30 urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare cre-
ditis? muta ista et inani⟨m⟩a intercidere ac reparari pro-
misca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum
vestra salus incolumi⟨ta⟩te senatus firmatur. hunc auspi-
cato a parente et conditore urbis nostrae institutum et

26 perstringimus, *corr. J. F. Gron.* **28** inde] In **31** multa | inania, *corr. Lips.* **33** incolumite

a regibus usque ad principes continuum et immortalem,
sic⟨ut⟩ a maioribus accepimus, sic posteris tradamus;
nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes
nascuntur.'

1 85. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum 5
animos et severitatis modus (neque enim in plures
quam in duos animadverti iusserat) grate accepta com-
positique ad praesens qui coerceri non poterant. non
tamen quies urbi redierat: strepitus telorum et facies
belli, [et] militibus ut nihil in commune turbantibus, ita 10
sparsis per domos occulto habitu et maligna cura in
omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis clari-
2 tudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites
venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique
credebant: unde plena omnia suspicionum et vix secreta 15
domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in
publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum
voltumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gau-
3 dere prosperis viderentur. coacto vero in curiam senatu
arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, 20
ne suspecta libertas; et privato Othoni nuper atque
eadem dicenti nota adulatio. igitur versare sententias
et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitel-
lium vocantes, providentissimus quisque volgaribus
conviciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen 25
et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi
obstrepentes.

1 86. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus
volgata: in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae,
cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem 30
humana speciem, statuam divi Iulii in insula Tiberini
amnis sereno et immoto die ab occidente in orientem

2 sic amatoribus **5** perodperstringendos (apta ad perstringendos *Meiser;* parata ad perstringendos *C. Her.*) mulcendosque **9** urbis, *corr. Rhen.* **10** et *del. Doed.* **17** ut *al. Stuttg*[2] *Leid*] uim **22** dicenti *Spir Leid (Lips.)*] dicendi **31** specie

conversam, prolocutum in Etruria bovem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri 2
5 pavor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu proruto ponte sublicio ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secura eius modi casuum implevit. rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. fames in volgus | deest. Med.
10 inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni 3 campus Martius et via Flaminia iter belli esset obstruc-
15 tum, a fortuitis vel naturalibus causis in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

87. Otho lustrata urbe et expensis bello consiliis, 1 quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonen-
20 sem Galliam adgredi statuit classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Mulvium et saevitia Galbae in custodia habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris spe honoratae in posterum militiae. addidit classi urbanas cohortes et plerosque e
25 praetorianis, viris et robur exercitus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expeditionis Antonio 2 Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. curam navium Moschus libertus retinebat ad
30 observandam honestiorum fidem immutatus. peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus,

6 prorupto, *corr. J. F. Gron. (idem vitium Ann. 12,43,1 et 15,40,1)* **9** et] ex **10** inopia: *cf. ad 69* **13** quod] quidem A B (quidem quod *corr. in* B *ead. m.*) **18** penninae, *corr. al. (Put) (cf. 61,1)* **21** Mulvium *Bekk.*] miluium A milinum B **23** spes, *corr. J. F. Gron.* | honoratioris *al.* **25** ut robur, *corr. Lips.* **27** suelio A B, *cf. II 12,1 et CIL III 33* | emulio **29** oschus, *corr. Or.*

deest. Med. Annius Gallus rectores destinati; sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto. is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus bonos et 5 modestos anteibat.

1 88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. multos e magistratibus, magnam con- 10 sularium partem Otho non participes aut ministros bello, sed comitum specie secum expedire iubet, in quis et Lucium Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut impe- 2 ratoris fratrem nec ut hostis. igitur motae urbis curae; nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores senatus 15 aetate invalidi et longa pace desides, segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius 3 pavidi. nec deerant e contrario qui ambitione stolida conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos 20 apparatus conviviorum et inritamenta libidinum ut instrumentum belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana tumens; multi adflicta fide in pace anxii, turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi. 25

1 89. Sed volgus et magnitudine nimia communium curarum expers populus sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis, quae motu Vindicis haud perinde plebem adtriverant, secura tum urbe et provinciali bello, quod 30 2 inter legiones Galliasque velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellaverat; sub Tiberio et Gaio tantum pacis adversa

12 expediri *Faërnus (cf. II 99,1)* **16** inualida B (in ualida A) **24** multis afflicta fides A B | anxii *Nolte*] ac si A B **29** proinde A B

⟨ad⟩ rem publicam pertinuere; Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus: tum legiones classesque et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti, Oriens Occidensque et quidquid utrimque virium est, a tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium adferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat. — deest. Med. 3

90. Pridie idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. mox vocata contione maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se adtollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galeri Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre ⟨et⟩ ad implendas populi aures latum et sonans. clamor vocesque volgi ex more adulandi nimiae et falsae: quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique s⟨t⟩imulatio et vile iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

1 ad *add. Halm, cf. Ann. 4,8,5* : in *Leid (Ob.)* **8** scutum uel arma caelestia *post* ancilium A B, *sed in* B *haec glossa expuncta* **10** transgressurus *F. Unger* **16** sterile *Spir Leid (Lips.)* : sterili A B **23** Othonem *Acidalio suspectum* **25** et *om.* A B **30** simulatio A B Cornelii Taciti liber XVII explicit. Incipit XVIII B

LIBER SECVNDVS

deest Med. 1 1. Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum
initia causasque imperio, quo varia sorte laetum rei
publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum vel exitio
fuit. Titus Vespasianus, e Iudaea incolumi adhuc Galba
missus a patre, causam profectionis officium erga prin- 5
cipem et maturam petendis honoribus iuventam ferebat,
sed volgus fingendi avidum disperserat accitum in adop-
tionem. materia sermonibus senium et orbitas principis
et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos
2 destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium quan- 10
taecumque fortunae capax, decor ⟨or⟩is cum quadam
maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa,
et inclinatis ad credendum animis loco ominum etiam
3 fortuita. ubi Corinthi, Achaiae urbe, certos nuntios acce-
pit de interitu Galbae et aderant qui arma Vitellii bel- 15
lumque adfirmarent, anxius animo paucis amicorum ad-
hibitis cuncta utrimque perlustrat: si pergeret in urbem,
nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti, ac
se Vitellio sive Othoni obsidem fore: sin rediret, offensam
haud dubiam victoris, sed incertam adhuc victoriam et 20
concedente in partes patre filium excusatum. sin Vespa-
sianus rem publicam susciperet, obliviscendum offen-
sarum de bello agitantibus.

1 2. His ac talibus inter spem metumque iactatum spes
vicit. fuerunt qui accensum desiderio Berenices reginae 25
vertisse iter crederent; neque abhorrebat a Berenice
iuvenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impe-
dimentum: laetam voluptatibus adulescentiam egit, suo

2 uarie ortum, *corr. Lips.* **11** decoris, *corr. al. (Rhen.)* **13** omnium A B **14** fortuna, *corr. Grot.* **20** set *Rhen.*] et | incerta adhuc victoria *al.* **25** fuere *al.*

quam patris imperio moderatior. igitur oram Achaiae 2
et Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum | Med. redit
insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. atque
illum cupido incessit adeundi visendique templum Pa-
5 phiae Veneris, inclutum per indigenas advenasque. haud
fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam
deae (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.

3. Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, 1
quidam ipsius deae nomen id perhibent. fama recentior
10 tradit a Cinyra sacratum templum deamque ipsam con-
ceptam mari huc adpulsam; sed scientiam artemque
haruspicum accitam et Cilicem Tamiram intulisse, atque
ita pactum, ut familiae utriusque posteri caerimoniis
praesiderent. mox, ne honore nullo regium genus per-
15 egrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant,
scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos con-
sulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur: 2
certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae obfun-
dere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur,
20 nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simu-
lacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore
initio tenuem in ambitum metae modo exsurgens, et ratio
in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque regum quaeque 1
25 alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae
vetustati adfingit, de navigatione primum consuluit.
postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se
per ambages interrogat caesis compluribus hostiis.
Sostratus (sacerdotis id nomen erat), ubi laeta et con- 2
30 gruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt,
pauca in praesens et solita respondens, petito secreto
futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus
suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens
rerum fiducia accessit.

1 modestior *al.* **3** insulas : *hic redit Mediceus* **6** situm, *corr. Dureau de la Malle* **8** Aëriam *Rhen.*] uerianus (Aërian *Jac. Gron.*) **15** intulerat, *corr. al.* **22** et] set *Wurm*

3 Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates
4 superesset. tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano 5 legiones erant, exercitae bello; quattuor Mucianus obtinebat in pace, sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexperti belli ardor. auxilia utrique cohortium alarum- 10 que et classes regesque ac nomen dispari fama celebre.
1 5. Vespasianus acer militiae anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, 15 antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes misce- 20
2 rentur. ceterum hic Syriae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium consuluere, primum per amicos, dein, praecipua concordiae fides, Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, 25 natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et volgus militum industria licentia, per virtutes per voluptates, ut cuique ingenium adsciscebantur.
1 6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis 30 acceperat uterque exercitus, pernicibus, ut adsolet, nuntiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter se civium arma in Italia Galliave viribus

10 ardor *Rhen.*] labor, *falso repetitum e v. 9* : favor *Jacob*, amor *Or.*, *al. al.* **31** pernicibus *Jacob coll. III 40, 1*] precibus : praecipitibus *al.*

Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio,
quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud
prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Syria
Iudaeaque Caesares quam inspecti. nulla seditio legio-
5 num, tantum adversus Parthos minae, vario eventu; et
proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax,
dein fides erga Galbam. mox, ut Othonem ac Vitellium 2
scelestis armis res Romanas raptum ire volgatum est,
ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum
10 servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas
circumspicere: septem legiones statim et cum ingentibus
auxiliis Syria Iudaeaque; inde continua Aegyptus
duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quid-
quid castrorum Armeniis praetenditur; Asia et ceterae
15 provinciae nec virorum inopes et pecunia opulentae;
quantum insularum mari cingitur, et parando interim
bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus 1
aliis placuit exspectari. bello civili victores victosque
20 numquam solida fide coalescere, nec referre Vitellium an
Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis
etiam egregios duces insolescere: discordia militis,
ignavia, luxurie et suismet vitiis alterum bello, alterum
victoria periturum. igitur arma in occasionem distulere, 2
25 Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis con-
siliis, optimus quisque amore rei publicae, multos dul-
cedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res: ita
boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes
cupiebant.

30 8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, 1
velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore
eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque.
ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus:
tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex

15 pecuniae, *corr. Ritt.* **19** bello civili *Heinisch*] bellū. cū In : bello civium *Haase, al. al.* **22** discordiam his Ignauiam luxuriȩ et, *corr. Madv.*

Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super simili-
tudinem oris propior ad fallendum fides, adiunctis deser-
toribus, quos inopia vagos ingentibus promissis con-
ruperat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum
insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente com- 5
meantium adscivit vel abnuentes interfici iussit, et
spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum
2 quemque armavit. centurionemque Sisennam dextras,
concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad praeto-
rianos ferentem variis artibus adgressus est, donec 10
Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens
aufugeret. inde late terror: multi ad celebritatem nominis
erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium.
gliscentem in dies famam fors discussit.

1 9. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio 15
Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe
Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus
Cythnum insulam tenuit; nec defuere qui trierarchos
2 nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et
fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in 20
Syria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, s⟨eu⟩
nutantes seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis
omnium animis reversuros firmaverunt. sed Asprenati
cuncta ex fide nuntiata; cuius cohortatione expugnata
navis et interfectus quisquis ille erat. caput, insigne 25
oculis comaque et torvitate voltus, in Asiam atque inde
Romam pervectum est.

1 10. In civitate discordi et ob crebras principum muta-
tiones inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque
res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia 30
potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos,
Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus
Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus

2 pronior *Heins.*, promptior *Freinsh.* **12** celebritem *(cf. I 83,2)* **13** erectis, *corr. Weiss.* **18** scithinum, *corr. ed. Frobeniana (cf. II 8,1)* **21** trierarchi seu *Ern.*] trierarchis **25** caput *Wurm*] corpus **28** ob] hoc **33** cognationem

vocabat; nam recens Galbae principatu censuerant patres,
ut accusatorum causae noscerentur. id senatus consultum
varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat,
infirmum aut validum, retinebat adhuc terroris. et 2
5 propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui per-
vertere, traxeratque magnam senatus partem, ut inde-
fensum et inauditum dedi ad exitium postularent. contra
apud alios nihil aeque reo proderat quam nimia potentia
accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamvis invisum
10 ac nocentem more tamen audiendum censebant. et valuere 3
primo dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus
est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem
pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum
easdem accusationes cum praemio exercuisse memi-
15 nerant, nec poena criminis, sed ultor displicebat.

11. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad 1
imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus.
fuere quattuor legiones, e quibus bina milia praemissa;
ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba
20 conscripta, veteranae undecima ac tertia decima et prae-
cipui fama quartadecimani rebellione Britanniae com-
pressa. addiderat gloriam Nero eligendo ut potissimos,
unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem
studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas
25 inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. 2
et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque prae-
toriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac
deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed
per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. his
30 copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio
Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam
prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam
Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat.
ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora 3
35 cum ceteris praetoriis cohortibus, veterani e praetorio,

4 retinebat ad hunc (nc *in ras.*) terroris : adhuc ⟨aliquid⟩ terroris *Jacob, al. al.*

classicorum ingens numerus. nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est et ante signa pedes ire, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

1 12. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naves [et] maiore Italiae parte penitus usque ad initium 5 maritimarum Alpium, quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam militum vinctus, Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio 10 regebat, ut adversus modestiam disciplinae corruptus, 2 ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere vastare rapere, eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertae 15 domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos 3 securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit, sed primo impetu caesi dis- 20 iectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

1 13. Inritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, 25 inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum; sed calamitatibus insontium 2 expleta avaritia. auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus inter- 30 rogarent, ubi filium occuleret, uterum ostendens latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

3 pedes ire *Madv.*] pedestre *(cf. Agr. 35,4 Ann. 15,28,3)* **5** maiore *al.*] et maiore **11** corruptius **17** pacis belli *Acid.* **25** Albintimilium *Put.*] albiniti militum, *sed* militum *ead. m. corr. in* milium

14. Imminere provinciae Narbonensi in verba Vitellii 1
adactae classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti
attulere; aderant legati coloniarum auxilium orantes.
duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas,
5 universam Trevirorum alam cum Iulio Classico prae-
fecto misit, e quibus pars in colonia Foroiuliensi re-
tenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis vacuo
mari classis adceleraret. duodecim equitum turmae et
lecti e cohortibus adversus hostem iere, quibus adiuncta
10 Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pan-
nonii, nondum sub signis. nec mora proelio: sed acies 2
ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in
colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles
ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso
15 mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et
minaci fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor
peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis,
cohortes densis ordinibus post equitem locant. Trevi- 3
rorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet
20 contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret
apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi
inter milites, strenui ignavique, in victoria idem aude-
bant. additus perculsis terror invecta in terga pugnan-
tium classe: ita undique clausi, deletaeque omnes copiae
25 forent, ni victorem excercitum attinuisset obscurum noc-
tis, obtentui fugientibus.

15. Nec Vitelliani quamquam victi quievere: accitis 1
auxiliis securum hostem ac successu rerum socordius
agentem invadunt. caesi vigiles, perrupta castra, tre-
30 pidatum apud naves, donec sidente paulatim metu, occu-
pato iuxta colle defensi, mox inrupere. atrox ibi caedes, 2
et Tungrarum cohortium praefecti sustentata diu acie
telis obruuntur. ne Othonianis quidem incruenta victo-
ria fuit, quorum improvide secutos conversi equites
35 circumvenerunt. ac velut pactis indutiis, ne hinc classis,

2 audactā e **5** uniuersa mire uirorum **11** sed : et *Fr. Thoma* | acie, *corr. Rup.*

inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriae revertere.

1 16. Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. 5 sed Corsicam prope adflixit Decumi Picarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiam si 2 provenisset. vocatis principibus insulae consilium 10 aperit et contra dicere ausos, Claudium Pyrrichum trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium Certum equitem Romanum, interfici iubet: quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba in verba Vitellii iuravere. sed ubi 15 dilectum agere Picarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam quos cohortes alaeque prote- 20 3 gerent. et aversi repente animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. digressis qui Picarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur; trucidati et comites. capita ut hostium ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio 25 adfecit aut puniit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

1 17. Aperuerat iam Italiam bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent, sed longa 30 pax ad omne servitium fregerat faciles occupantibus et melioribus incuriosos. florentissimum Italiae latus,

6 picarii *(cf. G. Her., Wochenschr.f.klass.Phil. 33,1916,790)*] pacarii *(sed cf. v. 16 et 22)* **7** in summa, *corr. Rhen.* **8** iuvare *al.*] Iurauere, *quod sequitur v. 15* **11** phyrricum *(cf. G Her., Wochenschr.f.klass.Phil. 33,1916,784)* **15** imperatorum

quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum cohors 2 apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille
5 classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur; inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse, quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse
10 omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam obti- 1 nebat) necdum venisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus vete-
15 rano exercitui obicere. sed indomitus miles et belli 2 ignarus correptis signis vexillisque ruere et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque: [qui] pro⟨di⟩ Othonem et accitum Caecinam clamitabant. fit temeritatis alienae comes Spurinna, primo coactus,
20 mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, 1 vallari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum vetustissimus quisque castigare
25 credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset. iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et
30 opum validam robur ac sedem bello legisset. ipse 2 postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans quam rationem ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes.

17 tribunisque prouidentiam ducis laudari: *tria postrema verba praecepta ex v. 29 delevit Mur.* **18** qui *del. Spengel* | pro, *corr. Bekk.* **29** prouidentiam, *corr. J. F. Gron.* **32** ratione

solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

1 20. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas, barbarum tegumen, indutus togatos adloqueretur. uxorem quoque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acribus oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis 2 exigere, quam quos in aequo viderunt. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per conloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in obpugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

1 21. Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit, sive ab obpugnatoribus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, 2 sive ab obsessis, dum regerunt. municipale volgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam ex vicinis coloniis invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suo-

8 tegumen *Koest. (cf. Germ. 17,1)*] tecgmen : tegimen *Walther* **14** inequos **27** reportans gerunt: *lectionem Medicei glossemate, quod erat* (re)portant, *depravatum corr. deteriores (Put.)* **29** ex (e) *al.*] et | inuidiae, *corr. Mur.*

rum cruore pulsus Caecina, et nox parandis operibus
absumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas sub-
fodiendis muris protegendisque obpugnatoribus, Otho-
niani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque
5 moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt.
utrimque pudor, utrimque gloria, et diversae exhorta- 4
tiones hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde
urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attol-
lentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris
10 corruptum militem, hi peregrinum et externum incre-
pabant. simul Othonem ac Vitellium celebrantes cul-
pantesve uberioribus inter se probris quam laudibus
stimulabantur.

22. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, 1
15 fulgentes armis virisque campi: densum legionum ag-
men, sparsa auxiliorum manus altiora murorum sagittis
aut saxis incessere, neglecta aut aevo fluxa comminus
adgredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis
et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germa-
20 norum, cantu truci et more patrio nudis corporibus
super umeros scuta quatientium. legionarius pluteis et 2
cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur
portas: contra praetoriani dispositos ad id ipsum mola-
res ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars subeun-
25 tium obruti, pars confixi et exsangues aut laceri: cum
augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus
volnerarentur, redi⟨e⟩re infracta partium fama. et Cae- 3
cina pudore coeptae temere obpugnationis, ne inrisus
ac vanus isdem castris adsideret, traiecto rursus Pado
30 Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Tu-
rullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Bri-
ganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae in
Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud
alienus, quod ordines in Germania duxerat.

2 assumpta, *corr. Mur.* **5** vineis perfringendis *Cl.* | perfringendis
operibus *al.* **19** iactu *Kiess.* **23** praetorianis

1 23. Spurinna comperto itinere hostium defensam Placentiam, quaeque acta et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitati cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus 5
2 parum tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaustusque. 10
3 Isdem diebus a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum; namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente effudit. turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi qui restiterant. sed 15 repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis fir-
4 mati hostes fortunam proelii mutarent. suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus. certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et Marium Cel- 20 sum – nam eos quoque Otho praefecerat – variis cri-
5 minibus incessebant. acerrima seditionum ac discordiae incitamenta, interfectores Galbae, scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris; qui, humillimo cuique cre- 25 dulus, bonos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello praeposuit.

1 24. Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae. angebant Caecinam nequiquam omnia coepta et se- 30 nescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, cre-

11/12 martio *et* martius *(cf. Dessau, CIL XI 1835)*] marcio *et* marcius **15** resisterant *(cf. III 29,2 et 63,1)* **16** repressus] reprehensis **18** ducum *Freinsh.*] quocum **22** incessebant] incesserant **29** celsi] c̄silii, *i.e.* consilii

bra magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam avidius quam consultius properabat. ad duodecimum a Cremona (locus Castorum 2
5 vocatur) ferocissimos auxiliarium imminentibus viae lucis occultos componit: equites procedere longius iussi et inritato proelio sponte refugi festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorerentur. proditum id 3 Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equi-
10 tum Celsus sumpsere. tertiae decimae legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere; dextra fronte prima legio incessit cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis
15 equitibus: super hos ex praetorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vi- 1 tellianis, Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani
20 temere exsurgentes cedente sensim Celso longius secuti ultro in insidias praecipitantur; nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. signum pugnae non statim a Suetonio 2 Paulino pediti datum: cunctator natura et cui cauta
25 potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur. ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refu-
30 giendi; et modica silva adhaerebat, unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. volneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

4 Castorum *Alciatus, cf. Suet. Otho 9,2 Oros. 7,8,6*] castrorum **6** iussit, *corr. Rhen.* **8** coercerentur, *corr. Rhen.* : coorirentur *al.* **14** auxiliaribus *Mercerus*] uexillaribus **15** ex *Bach* (e *al.*)] et **20** cedunt. e

1 26. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium
acie versi in fugam etiam qui subveniebant; nam Cae-
cina non simul cohortes, sed singulas acciverat, quae
res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec
usquam validos pavor fugientium abriperet. orta et in 5
castris seditio, quod non universi ducerentur: vinctus
praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri
apud Othonem militanti proditionem ageret, cum fra-
trem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub
2 eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique formido 10
fuit apud fugientes occursantes, in acie pro vallo, ut
deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni
Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in par-
tibus percrebru⟨er⟩it. timuisse se Paulinus ferebat tan-
tum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles 15
recens e castris fessos adgrederetur et perculsis nullum
retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio pro-
bata, in volgus adverso rumore fuit.
1 27. Haud proinde id damnum Vitellianos in metum
compulit quam ad modestiam composuit, nec solum apud 20
Caecinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni
magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis
copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium con-
temptu et reciperandi decoris cupidine reverentius et
2 aequalius duci parebant. gravis alioquin seditio exarse- 25
rat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina
gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. co-
hortes Batavorum, quas bello Neronis a quarta decima
legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii
motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettu- 30
limus, superbe agebant, ut cuius⟨que⟩ legionis tentoria
accessissent, coercitos a se quartadecimanos, ablatam
Neroni Italiam atque omnem belli fortunam in ipsorum
manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acer-

14 percrebruit **16** periculosis **19** perinde *al.*

bum duci; conrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio adlato pulsam Trevirorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praevalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum volgatumque, maerere socii, fremere legiones. orbari se fortissimorum virorum auxilio; veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abdụci. si provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur; sin victoriae [sanitas, sustentaculum] columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus.

29. Haec ferociter iactando, postquam immissis lictoribus Valens coercere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. spolia Galliarum et Viennensium aurum, [et] pretia laborum suorum, occultare clamitantes, direptis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur; nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus praefectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo regeret, paventes: silentio patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium miseratio favor: versi in laetitiam, ut est volgus utroque immodicum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit, ac, ne dissimulans suspectior

3 Ire uirorum **13** [sanitas sustentaculum] *Nipp.; glossam apud Placidum (CGlL V 11,10) reppererunt Meiser et G. Her.* **18** et *del. Cl.* **22** alfenius **23** obire, *sed* circuire *ead. m. in marg.*

foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

1 30. Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent: nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signiferos; rapido agmine Caecinae iunguntur. 2 improspera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. 3 hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum inridebant. sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent.

1 31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur: addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae, contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre et gula sibi inho⟨ne⟩stus, Otho luxu saevitia audacia rei publicae exitiosior ducebatur. 2 Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora quin totis viribus certarent: Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret.

1 32. Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habeba-

10 et *del. Novák* **28** inhonestus *Vict.*] inhostus *(item Ann. 15,25,2)*

tur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus,
moram ipsis utilem disseruit: exercitum Vitellii univer-
sum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam
Galliae tumeant et deserere Rheni ripam inrupturis tam
5 infestis nationibus non conducat; Britannicum militem
hoste et mari distineri; Hispanias armis non ita redun-
dare; provinciam Narbonensem incursu classis et ad-
verso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo
maris subsidio transpadanam Italiam atque ipso transitu
10 exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui,
nec exercitum sine copiis retineri posse; iam Germanos,
quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto
in aestatem bello fluxis corporibus mutationem soli
caelique haud toleraturos. multa bella impetu valida per
15 taedia et moras evanuisse. contra ipsis omnia opulenta 2
et fida, Pannoniam Moesiam Delmatiam Orientem cum
integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem sena-
tumque et populum, numquam obscura nomina, etiam
⟨si⟩ aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes
20 et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro
validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aesti-
bus; obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes,
e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defensione
exploratum: proinde duceret bellum. paucis diebus
25 quartam decimam legionem, magna ipsam fama, ⟨cum⟩
Moesicis copiis adfore: tum rursus deliberaturum et, si
proelium placuisset, auctis viribus certaturos.

33. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem 1
placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adflicto,
30 missi, qui consilium eius sciscitarentur, rettulerant. Otho
pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus
praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et
deos et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus

6 destineri **18** etiam si] etiam *(cf. I 15,4)* **25** magnam ipsam
famam | cum *add. al.* (*post* Moesicis *Ritt.*) **26** moesaicis *(cf. II 44,3;
86,3 etc.)*

testabantur, neu quis obviam ire sententiae auderet, in
2 adulationem concesserant. postquam pugnari placitum,
interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret
dubitavere. Paulino et Celso iam non adversantibus, ne
principem obiectare periculis viderentur, idem illi dete- 5
rioris consilii auctores perpulere, ut Brixellum concede-
ret ac dubiis proeliorum exemptus summae rerum et im-
3 perii se ipsum reservaret. is primus dies Othonianas par-
tes adflixit; namque et cum ipso praetoriarum cohortium
et speculatorum equitumque valida manus discessit, et 10
remanentium fractus animus, quando suspecti duces et
[ut] Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi
militibus credit, imperia ducum ⟨in⟩ incerto reliquerat.

1 34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili
bello, transfugiis; et exploratores cura diversa scisci- 15
tandi sua non occultabant. quieti intentique Caecina ac
Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco
sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato
ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam
gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium 20
2 tereret. naves pari inter se spatio, validis utrimque
trabibus conexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis
super ancoris, quae firmitatem pontis continerent, sed
ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente
flumine inoffensus ordo navium attolleretur. claudebat 25
pontem imposita turris et in extremam navem educta,
unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Otho-
niani in ripa turrim struxerant saxaque et faces iacula-
bantur.

1 35. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores 30
navibus molientes, Germani nando praelabebantur. ac
forte plures transgressos completis Liburnicis per
promptissimos gladiatorum Macer adgreditur; sed neque
ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec
proinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa 35

12 ut otho **16** quieti] qui et **23** insuper *A. Gerber* **35** perinde *al.*

volnera derigebant. et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere; quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer ⟨ad⟩ exitium poscebatur, iamque volneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat, laeto milite [et] ad mutationem ducum et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem, atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua s⟨pe⟩ Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. ego, ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo saeculo tantam volgi moderationem reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent, neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces magna ex parte luxus egestatis scelerum sibi conscios

8 arruptis *(cf. IV 27,1)* **16** milite et **23** praecipua spe *Bip.*] praecipuas **24** consularium] consiliarium

nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

1 38. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque; nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. sed ubi 5 subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro temptamenta civilium bellorum; mox e plebe infima C. Marius et 10 nobilium saevissimus Lucius Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior, et numquam postea nisi de 2 principatu quaesitum. non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac 15 Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint: eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum causae in discordiam egere. quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: 20 nunc ad rerum ordinem venio.

1 39. Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpae praetende- 25 bantur; tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant; miles alacer, qui tamen 2 iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni et tot circum amnibus 30 penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus; plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec proinde

17 eaedem] caedem **21** uenio *corr. ead. m. ex* ueniunt **29** quartum decimum *B. W. Henderson* **30** manibus **34** perinde *al.*

diiudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pes-
simum fuisse quod factum est.

40. Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti con-
fluentes Padi et Aduae fluminum, sedecim inde milium
5 spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus
militem itinere fessum, sarcinis gravem obicere hosti non
omissuro, quo minus expeditus et vix quattuor milia
passuum progressus aut incompositos in agmine aut dis-
persos et vallum molientes adgrederetur, Titianus et
10 Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii trans-
ibant. aderat sane citus equo Numida cum atrocibus
mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem
in discrimen mitti iubebat, aeger mora et spei impatiens.

41. Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo 1
15 praetoriarum cohortium tribuni, conloquium eius postu-
lantes, venerunt: audire condiciones ac reddere parabat,
cum praecipites exploratores adesse hostem nuntiavere.
interruptus tribunorum sermo, eoque incertum fuit, in-
sidias an proditionem vel aliquod honestum consilium
20 coeptaverint. Caecina dimissis tribunis revectus in castra 2
datum iussu Fabii Valentis pugnae signum et militem in
armis invenit. dum legiones de ordine agminis sortiuntur,
equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Otho-
nianis quo minus in vallum impingerentur, Italicae
25 legionis virtute deterriti sunt: ea strictis mucronibus
redire pulsos et pugnam resumere coegit. disposita Vitel-
lianarum legionum acies sine trepidatione: etenim quam-
quam vicino hoste aspectus armorum densis arbustis
prohibebatur. apud Othonianos pavidi duces, miles duci- 3
30 bus infensus, mixta vehicula et lixae, et praeruptis
utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. cir-
cumsistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique
clamor adcurrentium vocantium: ut cuique audacia vel

1 quod, *corr. Rhen.* | factum **4** Ardae *Val*, Hadrae *vel* Adrae *Hardy* **7** āmissuro **25** ea strictis *Rhen.*] et astrictis **27** acies *Lips.* (acie *al.*)] arte **33** vocantium *J. F. Gron.*] clamantium, *sed* cla *del. ead. m. et in marg. add.* uo, *ut esset* uomantium

formido, in primam postremamve aciem prorumpebant
aut relabebantur.

1 42. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in
languorem vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exer-
citum ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii 5
dispersus, an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte
surrexerit, parum compertum. omisso pugnae ardore
Othoniani ultro salutavere; et hostili murmure excepti,
plerisque suorum ignaris quae causa salutandi, metum
2 proditionis fecere. tum incubuit hostium acies integris 10
ordinibus, robore et numero praestantior: Othoniani,
quamquam dispersi pauciores fessi, proelium tamen
acriter sumpsere. et per locos arboribus ac vineis impe-
ditos non una pugnae facies: comminus eminus, catervis
et cuneis concurrebant. in aggere viae conlato gradu 15
corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu
gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: nos-
centes inter se, ceteris conspicui in eventum totius belli
certabant.

1 43. Forte inter Padum viamque patenti campo duae 20
legiones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima,
cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis, e parte
Othonis prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed
ferox et novi decoris avida. primani stratis unaetvicensi-
manorum principiis aquilam abstulere; quo dolore ac- 25
censa legio et impulit rursus primanos, interfecto Orfidio
Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus
2 rapuit. a parte alia propulsa quintanorum impetu tertia
decima legio, circumventi plurium adcursu quartadeci-
mani. et ducibus Othonis iam pridem profugis Caecina 30
ac Valens subsidiis suos firmabant. accessit recens
auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa gladiatorum
manu, quam navibus transvectam oppositae cohortes in
ipso flumine trucidaverant: ita victores latus hostium
invecti. 35

17 cladibus, *sed* c *in* g *mut. ead. m.* **24** novi] n̄ ui **32** Varus *Rhen.*] uarenus

44. Et media acie perrupta fugere passim Othoniani, 1
Bedriacum petentes. immensum id spatium, obstructae
strage corporum viae, quo plus caedis fuit; neque enim
civilibus bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius
5 Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra
vitavere. Vedium Aquilam tertiae decimae legionis legatum
irae militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc
die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium
circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent;
10 desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine
eius, sed more volgi suum quisque flagitium aliis
obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam 2
excubiis compressisque militibus, quos Annius Gallus
consilio precibus auctoritate flexerat, ne super cladem
15 adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive
finis bello venisset seu resumere arma mallent, unicum
victis in consensu levamentum. ceteris fractus animus: 3
praetorianus miles non virtute se, sed proditione victum
fremebat: ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam,
20 pulso equite, rapta legionis aquila; superesse
cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit,
venire Moesicas legiones, magnam exercitus partem
Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos et, si ita
ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus
25 truces aut pavidi extrema desperatione ad iram saepius
quam in formidinem stimulabantur.

45. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco 1
lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem
castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur:
30 sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum
fuere arma et victoria. postera die haud ambigua 2
Othoniani exercitus voluntate et, qui ferociores fuerant,
ad paenitentiam inclinantibus missa legatio; nec apud
duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent.
35 legati paulisper retenti: ea res haesitationem

33 legatione capud, *recte dist. al.* (*Pich.*)

attulit ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa le-
3 gatione patuit vallum. tum victi victoresque in lacrimas
effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detes-
tantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum
volnera fovebant: spes et praemia in ambiguo, certa 5
funera et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non
aliquam mortem maereret. requisitum Orfidii legati
corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipso-
rum sepelivere, ceterum volgus super humum relictum.

1 46. Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam 10
trepidus et consilii certus. maesta primum fama, dein
profugi e proelio perditas res patefaciunt. non ex-
spectavit militium ardor vocem imperatoris; bonum ha-
beret animum iubebant: superesse adhuc novas vires, et
ipsos extrema passuros ausurosque. neque erat adu- 15
latio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore
2 quodam et instinctu flagrabant. qui procul adstiterant,
tendere manus, et proximi prensare genua, promptis-
simo Plotio Firmo. is praetorii praefectus identidem
orabat, ne fidissimum exercitum, ne optime meritos 20
milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam
relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam in-
sistere spei, timidos et ignavos ad desperationem for-
3 midine properare. quas inter voces ut flexerat voltum
aut induraverat Otho, clamor et gemitus. nec praeto- 25
riani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e
Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus,
legiones Aquileiam ingressas nuntiabant, ut nemo du-
bitet potuisse renovari bellum atrox lugubre incertum
victis et victoribus. 30

1 47. Ipse aversus a consiliis belli 'hunc' inquit 'ani-
mum, hanc virtutem vestram ultra periculis obicere
nimis grande vitae meae pretium puto. quanto plus spei
ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit.
experti in vicem sumus ego ac fortuna. nec tempus 35
computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua
2 te non putes diu usurum. civile bellum a Vitellio coepit,
et ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit:

ne plus quam semel certemus, penes me exemplum erit; hinc Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre coniuge liberis: mihi non ultione neque solaciis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam
5 fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot 3 egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis, sed este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. plura
10 de extremis loqui pars ignaviae est. praecipuum destinationis meae documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines eius est, qui vivere velit.'

48. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter 1
15 appellatos, irent propere neu remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos epistulasque studio erga se aut in
20 Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum, 2 fratris filium prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est laudando pietatem eius, castigando formidinem: an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro
25 incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris; non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum.
30 post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquam aut nimium meminisset.

49. Post quae dimotis omnibus paulum requievit. 1
35 atque illum supremas iam curas animo volutantem re-

21 ne cui periturus **35** uoluntatem

pens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum; namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederen- 5
2 tur. vesperascente die sitim haustu gelidae aquae sedavit. tum adlatis pugionibus ⟨duobus⟩, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem egit: luce prima in ferrum pectore incu- 10
3 buit. ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum volnus invenere. funus maturatum; ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum laudibus et lacrimis 15
4 volnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promisce Bedriaci Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum 20 modicum et mansurum. hunc vitae finem habuit septimo et tricensimo aetatis anno.

1 50. Origo illi e municipio Ferentio, pater consularis, avus praetorius; maternum genus impar nec tamen indecorum. pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. 25 duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quan-
2 tum malae. ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita volgatis traditisque demere fidem non 30 ausim. die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco consedisse incolae memorant, nec deinde coetu hominum aut circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis: et tempora 35

7 duobus *add. det.* **35** ablata

reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

51. In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio, nec erat qui coerceret. ad Verginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant: Verginius per aversam domus partem furtim degressus inrumpentes frustratus est. earum quae Brixelli egerant cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis, quibus praefuerat.

52. Posito ubique bello magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. illuc adverso de proelio adlatum: sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, voltum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctanter excepisse victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpae tutior. onerabat paventium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres conscriptos intempesti⟨vo⟩ honore.

53. Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium ut ambigua disserentem invasit. nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper adscitus magnis inimicitiis clatesceret. moderatione meliorum dirempti. et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisis per itinera qui recentissimum

7 aduersam *(cf. I 1,2)* | digressus *al. (cf. II 66,3)* **25** intempesti
26 iurgium *Bekk.*] uirgenium (inde *vel* in iurgium *al.*)

quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus habere se suprema eius mandata respondit; ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis. hinc admiratio et plura interrogandi pudor, atque omnium 5 animi in Vitellium inclinavere.

1 54. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio universos perculit, adfirmans superventu quartae decimae legionis, iunctis a Brixello 10 viribus, caesos victores, versam partium fortunam. causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae neglege- 2 bantur, laetiore nuntio revalescerent. et Coenus quidem raptim in urbem vectus paucos post dies iussu Vitellii poenas luit: senatorum periculum auctum credentibus 15 Othonianis militibus vera esse quae adferebantur. intendebat formidinem, quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. nec ultra in commune congressi sibi quisque consuluere. donec missae a Fabio Valente epistulae demerent metum. et mors 20 Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

1 55. At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spectabantur. ut cessisse Othonem et a Flavio Sabino praefecto urbis quod erat in urbe militum [in] sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum ad- 25 tulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curti, quem locum 2 Galba moriens sanguine infecerat. in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decer- 30 nuntur; additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque et missa legatio, quae gaudio fungeretur. re-

1 Imbertus **14** raptim in *Jac. Gron.*] rapidum (rapidus in *vel* rapide in *al.*) **23** cessisse vita *al.* : cecidisse *Petersen* **24** in sacramento, *corr. Rhen.* **31** exercitus, *corr. Ritt.* (Germanicos exercitus *al.*)

citatae Fabii Valentis epistulae ad consules scriptae
haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod
non scripsisset.
56. Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello 1
5 adflictabatur. dispersi per municipia et colonias Vitel-
liani spoliare rapere, vi et stupris polluere; in omne fas
nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abs-
tinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum
interficerent, ipsique milites regionum gnari refertos
10 agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum
foret, ad excidium destinabant, obnoxiis ducibus et pro-
hibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus amb- 2
itionis: Valens ob lucra et quaestus infamis eoque
alienae etiam culpae dissimulator. iam pridem adtritis
15 Italiae rebus tanta peditum equitumque vis damnaque
et iniuriae aegre tolerabantur.
57. Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad 1
integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires
trahebat. pauci veterum militum in hibernis relicti,
20 festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legio-
num nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco
permissa; ipse e Britannico ⟨exercitu⟩ delecta octo
milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus 2
prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis conci-
25 disse bellum accepit: vocata contione virtutem militum
laudibus cumulat. postulante exercitu, ut libertum
suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam
adulationem compescit; dein mobilitate ingenii, quod
palam abnuerat, inter secreta convi⟨vi⟩i largitur, hono-
30 ravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis
artibus ambitiosum.
58. Isdem diebus accessisse partibus utramque Maure- 1
taniam, interfecto procuratore Albino, nuntii venere.
Lucceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi

15 tantum, *corr. Acid.* **22** exercitu *add. C. Her.* **29** honora-
vitque *al.*] onerauitque

praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus nec Africa contentus 5
2 Hispaniae angusto freto diremptae imminebat. inde Cluvio Rufo metus, et decimam legionem propinquare litori ut transmissurus iussit; praemissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus 10 fama; spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.

1 59. Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur: ipse Albinus, dum e Tingitana pro- 15 vincia Caesariensem Mauretaniam petit, in adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est, nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente: brevi auditu [vi] quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. 20

2 Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus Lugudunensis Galliae rector, genere inlustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur 25 liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius
3 vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Luguduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. mox universum exercitum occurrere infanti 30 filio iubet, perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus. nimius honos inter secunda rebus adversis in solacium cessit.

5 othone **14** e] et **16** petit in *Halm*] petiti **17** trucidatur *al.* **19** breue auditu ui quamuis **20** transibant

60. Tum interfecti centuriones promptissimi Otho- 1
nianorum, unde praecipua in Vitellium alienatio per
Illy⟨ri⟩cos exercitus; simul ceterae legiones contactu et
adversus Germanicos milites invidia bellum medita-
5 bantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum
tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis
magis defensionibus quam honestis uterentur. prodi-
tionem ultro imputabant, spatium longi ante proelium
itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehi-
10 culis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignan-
tes. et Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit.
Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit, 2
pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus
servatur: sed creditum fama obiectumque mox in senatu
15 Caecilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari,
nec sine exitio Celsi, voluisset: restitit Vitellius dedit-
que postea consulatum Simplici innoxium et ine⟨m⟩ptum.
Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii
protexit.
20 61. Inter magnorum virorum discrimina, pudendum
dictu, Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese
fortunae et provocare arma Romana simulatione numi-
num ausus est. iamque adsertor Galliarum et deus (nam
id sibi indiderat) concitis octo milibus hominum proxi-
25 mos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas
electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanati-
cam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Maric-
cus; ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum
volgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio
30 interfectus est.
62. Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam sae- 1
vitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant,
testamenta aut lex intestatis: prorsus, si luxuriae tem-
peraret, avaritiam non timeres. epularum foeda et in-
35 explebilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulae

15 cum honore **17** ineptum **23** nam : nomen *al.* **24** id sibi nomen *Andr.* **25** haeduorum

gestabantur strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum adparatibus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu
2 ducis. praemisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathematici; cautum severe, ne equites Romani ludo et harena polluerentur. priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant, ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adulescentium pretio inlicere.

1 63. Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat: id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset; addidit temptatam cohortem, quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum probationibus in paenitentiam versus seram ve-
2 niam post scelus quaerebat. cunctantem super tanta re Flavium Sabinum Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit, ne periculo principis famam clementiae adfectaret. Sabinus suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

1 64. Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas vitata Flaminiae viae celebritate devertere Interamnium atque ibi interfici iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum invidia novi principatus, cuius
2 hoc primum specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria impe-

24 ne] e **31** Interamnam *al. (Put.) (cf. III 61,1 et 63,1)*

ratoris uxor non immix⟨ta⟩ tristibus; et pari probitate
mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris: dixisse quin
etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Ger-
manicum a se, sed Vitellium genitum. nec ullis postea
5 fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in gaudium
evicta domus suae tantum adversa sensit.

65. Digressum a Luguduno Vitellium [M.] Cluvius 1
Rufus adsequitur omissa Hispania, laetitiam et gratu-
lationem voltu ferens, animo anxius et petitum se crimi-
10 nationibus gnarus. Hilarus Caesaris libertus detulerat,
tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam
ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset
eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset;
⟨et⟩ interpretabatur quaedam ex orationibus eius contu-
15 meliosa in Vitellium et pro se ipso popularia. auctoritas 2
Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitel-
lius iuberet. Cluvius comitatui principis adiectus, non
adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. ⟨Ar-
runtii. sed⟩ Arruntium Ti. Caesar ob metum, Vitellius
20 Cluvium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio
Maximo honos: profugerat Britannia ob iracundiam mi-
litum; missus est in locum eius Vettius Bolanus e prae-
sentibus.

66. Angebat Vitellium victarum legionum haudqua- 1
25 quam fractus animus. sparsae per Italiam et victoribus
permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadeci-
manorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Be-
driacensi acie vexillariis tantum pulsis vires legionis
non adfuisse. remitti eos in Britanniam, unde a Nerone
30 exciti erant, placuit atque interim Batavorum cohortes
una tendere ob veterem adversus quartedecimanos dis-
cordiam. nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit: 2
Augustae Taurinorum, dum opificem quendam Batavus
ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem

1 Inmix, *corr. J. F. Gron.* **7** Cluvius *al.*] M. cluuius **14** et *add. Ern.* | ex orationibus *al.*] exortationibus **18** Arruntii. sed *inseruit Haase*

tuetur, sui cuique commilitones adgregati a conviciis ad
caedem transiere. et proelium atrox arsisset, ni duae
praetoriae cohortes causam quartadecimanorum secutae
3 his fiduciam et metum Batavis fecissent. quos Vitellius
agmini suo iungi ut fidos, legionem Grais Alpibus tra- 5
ductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vita-
rent; namque et Viennenses timebantur. nocte, qua pro-
ficiscebatur legio, relictis passim ignibus pars Taurinae
coloniae ambusta, quod damnum, ut pleraque belli mala,
maioribus aliarum urbium cladibus obliteratum. quarta- 10
decimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissi-
mus quisque signa Viennam ferebant: consensu melio-
rum compressi et legio in Britanniam transvecta.

1 67. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus
erat. separati primum, deinde addito honestae missio- 15
nis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant, donec
motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta
2 militia robur Flavianarum partium fuere. prima classi-
corum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesce-
ret, undecima ac septima suis hibernis redditae, tertia- 20
decimani struere amphitheatra iussi; nam Caecina Cre-
monae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere
parabant, numquam ita ad curas intento Vitellio, ut
voluptatum oblivisceretur.

1 68. Et ⟨victas⟩ quidem partes modeste distraxerat: 25
apud victores orta seditio, ludicro initio, ⟨ni⟩ numerus
caesorum invidiam Vitellio auxisset. discubuerat Vi-
tellius Ticini adhibito ad epulas Verginio. legati tri-
bunique ex moribus imperatorum severitatem aemulan-
tur vel tempestivis conviviis gaudent; proinde miles 30
intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia in-
disposita temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam
2 disciplinae et castris propiora. igitur duobus militibus,

11 digressi, *corr. Pich.* **21** iussi *al.*] iussit **25** victas *add. Haase* **26** ni *add. det.*, *sed* numerus *corr. in* ni metus *(V 58 Stuttg*[2] *Leid)* **27** Vitellio *Doed.*] bello **29** seueritate, *lect. def. Bach coll. Ann. 12,64,3* **30** perinde *al.* **33** propiorix

altero legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per
lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam le-
gionarius prociderat, insultante Gallo et iis qui ad
spectandum convenerant in studia diductis, erupere
5 legionarii in perniciem auxiliorum ac duae cohortes
interfectae. remedium tumultus fuit alius tumultus. 3
pulvis procul et arma aspiciebantur: conclamatum re-
pente quartam decimam legionem verso itinere ad
proelium venire; sed erant agminis coactores: agniti
10 dempsere sollicitudinem. interim Verginii servus forte 4
obvius ut percussor Vitellii insimulatur, et ruebat ad
convivium miles, mortem Verginii exposcens. ne Vitel-
lius quidem, quamquam ad omnis suspiciones pavidus,
de innocentia eius dubitavit; aegre tamen cohibiti qui
15 exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant.
nec quemquam saepius quam Verginium omnis seditio
infestavit: manebat admiratio viri et fama, sed oderant
ut fastiditi.

69. Postero die Vitellius senatus legatione, quam ibi 1
20 opperiri iusserat, audita transgressus in castra ultro
pietatem militum conlaudavit, frementibus auxiliis tan-
tum impunitatis atque adrogantiae legionariis acces-
sisse. Batavorum cohortes, ne quid truculentius aude-
rent, in Germaniam remissae, principium interno simul
25 externoque bello parantibus fatis. reddita civitatibus
Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim de-
fectione inter inania belli adsumptus. ceterum ut largi- 2
tionibus adfectae iam imperii opes sufficerent, amputari
legionum auxiliorumque numeros iubet vetitis supple-
30 mentis; et promiscae missiones offerebantur. exitiabile
id rei publicae, ingratum militi, cui eadem munia inter
paucos periculaque ac labor crebrius redibant; et vires
luxu corrumpebantur, contra veterem diciplinam et insti-
tuta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Ro-
35 mana melius stetit.

4 deductis **13** oīs *ead. m. in marg.*] om̃e **23** audirent **28** tam

1 70. Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. foedum atque atrox spectaculum, intra quadragensimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equo- 5 rumque formae, infecta tabo humus, protritis arboribus
2 ac frugibus dira vastitas. nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosaque constraverant, exstructis altaribus caesisque victimis regium in morem;
3 quae laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere. ad- 10 erant Valens et Caecina monstrabantque pugnae locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circumfusas auxiliorum manus; iam tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero miscebant. volgus quoque militum clamore 15 et gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri mirari; et erant quos varia sors rerum lacrimaeque et misericordia
4 subiret. at non Vitellius flexit oculos nec tot milia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro et tam pro- 20 pinquae sortis ignarus instaurabat sacrum dis loci.

1 71. Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio; 25 namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus
2 emptusque. ut Valenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Marti 30 Macri tamquam Othonianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi ut adversus Neronem ausus et Verginii exstimulator, sed alias pro- 35

7 facies viae *Ed. Wolff* **18** fors **28** luxu *est dativus* **30** ma (*erasum*) marci matri *(cf. II 23,3)*

tulit causas; actaeque insuper Vitellio gratiae consuetu-
dine servitii.

72. Non ultra paucos dies quamquam acribus initiis coeptum mendacium valuit. extiterat quidam Scribo-
nianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat. igitur de-
terrimo quoque in argumentum fabulae adsumpto volgus credulum et quidam militum, errore veri seu turbarum studio, certatim adgregabantur, cum pertractus ad Vi-
tellium interrogatusque, quisnam mortalium esset. post-
quam nulla dictis fides et a domino noscebatur condicione fugitivus nomine Geta, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiae socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque adactum in verba eius Orientem nun-
tiavere. nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, saevitia libidine raptu in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta sitas vires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus, ut praeeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia pre-
cantem per silentium audierint; Muciani animus nec Vespasiano alienus et in Titum pronior; praefectus Aegypti ⟨Ti.⟩ Alexander consilia sociaverat; tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secuturae spera-
bantur; namque omnis exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut impares inridebant. sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: quis ille dies foret,

25 omina *al.* *(Lips.)* **28** Ti. *add.* *Urs.* **29** e *Lips.*] de

quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitteret? esse privatis cogitationibus progressum, et prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa aut praecipitia.

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas, Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam virium. fluxam per discordias militum fidem et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterve praesenti facinore paratum ex diverso praemium petat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae provectum: facilius universos impelli quam singulos vitari.

76. His pavoribus nutantem et alii legati amicique firmabant et Mucianus post multos secretosque sermones iam et coram ita locutus: 'omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent, an quod inchoatur rei publicae utile, ipsis gloriosum, an promptum effectu aut certe non arduum sit; simul ipse qui suadet considerandus est, adiciatne consilio periculum suum, et, si fortuna coeptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad imperium voco [tam] quam salutare rei publicae, quam tibi magnificum, iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adulantis expaveris: a contumelia quam a laude propius fuerit post Vitellium eligi. non adversus divi Augusti acerrimam mentem nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum exsurgimus; cessisti etiam Galbae imaginibus: torpere ultra et polluendam perdendamque rem publicam relinquere sopor et ignavia videretur, etiam si tibi quam inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugien-

10 alterque, *corr. Wurm* **17** iam et coronam : iam coram *al.* **19** an *Cl.*] aut | effectū aut non certe non **23** quam *Jo. Müller*] tamquam

dum est ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendi⟨di⟩or origine quam nos sumus, fateor, sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. ne Othonem quidem ducis arte aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissationibus et principis imitatione deteritur: tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium alarum cohortium robora et fidissimi reges et tua ante omnis experientia.

77. Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem et Caecinam numeremur: ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit; nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex aequo patiemur. immo, ut melius est, ⟨tu⟩ tuos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt. hos ira odium ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumacia hebescunt. aperiet et recludet contecta et tumescentia victricium partium volnera bellum ipsum; nec mihi maior in tua vigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore

7 exercitu sui, *recte distinxit Rhen.* 17 ne postulantem (*corr. supra lin. manus recentissima)* 27 tu tuos *Kiess.*] tuos : tu hos *al.*

inscitia saevitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus; nam qui deliberant, desciverunt.'

1 78. Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere hortari, responsa vatum et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum 5 dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et 2 praescium palam habuerit. recursabant animo vetera omina: cupressus arbor in agris eius conspicua altitudine repente prociderat ac postera die eodem vestigio resurgens procera et latior virebat. grande id prospe- 10 rumque consensu haruspicum et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa, sed primo triumphalia et consulatus et Iudaicae victoriae decus implesse fidem ominis videbatur: ut haec adeptus est, portendi sibi 3 imperium credebat. est Iudaeam inter Syriamque Car- 15 melus: ita vocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum – sic tradidere maiores –: ara tantum et reverentia. illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis 'quidquid est' inquit, 'Vespasiane, quod paras, seu 20 domum exstruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum 4 hominum.' has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat: nec quidquam magis in ore volgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura di- 25 cuntur. haud dubia destinatione discessere Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Suriae, hoc Iudaeae caput est.

79. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis 30 Iuliis sacramento eius legiones adegit. isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus V nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria

8 omina *al.*] omia (*i.e.* omnia) **10** laetior *al.* *(Triller) (cf. Suet. Vesp. 5,4)* **15** est *al.*] et **17** ara ... reverentia *Leid*] aram ... reuerentiam **33** .u. nōn Iulii

remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta non parata contione, non coniunctis legionibus.

80. Dum quaeritur tempus locus, quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes timor, ratio casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistent⟨es⟩ ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere: tum ceteri adcurrere, Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat: in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae altitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et adfluentia excepit; namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aeque provinciam exercitumque accendit quam quod adseverabat Mucianus statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Syriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur; quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

81. Ante idus Iuli⟨as⟩ Syria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens et inservientium regum ditissimus, mox per occultos suorum nuntios

2 contione *Stuttg*[2] *Leid*] cognitione **7** adsistent, *corr. Pich.* **12** altitudinis *Triller (cf. Liv. 26,45,3)*] multitudinis **16** illi **19** ⟨sed⟩ nihil aeque *Andr.* **23** hiberno, *corr. Rhen.* **29** Iuli **31** servientium *al.* **32sq.** *sic distinxit Andr.* ; ditissimus. Mox... Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat *vulgo*

excitus ab urbe Agrippa: ignaro adhuc Vitellio celeri
2 navigatione properaverat. nec minore animo regina
Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque et seni
quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quid-
quid provinciarum adluitur mari Asia atque Achaia 5
tenus quantumque introrsus in Pontum et Armenios
patescit, iuravere; sed inermes legati regebant, nondum
3 additis Cappadociae legionibus. consilium de summa
rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tri-
bunisque et splendidissimo quoque centurionum ac mi- 10
litum venit, et e Iudaico exercitu lecta decora: tantum
simul peditum equitumque et aemulantium inter se
regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.
1 82. Prima belli cura agere dilectus, revocare vete-
ranos; destinantur validae civitates exercendis armo- 15
rum officinis, apud Antiochenses aurum argentumque
signatur, eaque cuncta per idoneos ministros suis quae-
que locis festinabantur. ipse Vespasianus adire hortari,
bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam
coercere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimu- 20
2 lans. multos praefecturis et procurationibus, plerosque
senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et
mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus
fuit. donativom militi neque Mucianus prima contione
nisi modice ostenderat, ne Vespasianus quidem plus 25
civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus
adversus militarem largitionem eoque exercitu meliore.
3 missi ad Parthum Armeniumque legati provisumque,
ne versis ad civile bellum legionibus terga nudarentur.
Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra 30
Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium
pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen
ac nihil arduum fatis. ad omnes exercitus legatosque
scriptae epistulae praeceptumque, ut praetorianos Vitel-
lio infensos reciperandae militiae praemio invitarent. 35

1 exercitus **17** quaeque *m. posterior in marg.*] quoque (quodque *Ritt.*) **25** ⟨ac⟩ ne *Ritt.* (nec *al.*)

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus; sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrrachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium militum armorum paratu strepere provinciae, sed nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perin⟨de⟩ obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris ⟨di⟩dicit ausus que est. propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvit, largus privatim, quo avidius de re publica sumeret. ceteri conferendarum pecunia⟨ru⟩m exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

85. Adcelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio transgressi in partes. tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit: octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, pro-

13 sibi *del. Weiss.* **14** Inlitora **25** dicit **26** quod auidius, *corr. al. (Mur.)* **27** pecuniam

turbatis qui de Othone nuntiabant laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. unde metus et ex metu consilium, posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones 5 per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum aut
2 abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis legatum ob simultates, quibus causam partium 10 praetendebat. Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum adscitis per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans. 15
1 86. At in Pannonia tertia decima legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus inter alia belli mala senatorium 20
2 ordinem reciperaverat. praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone 25 promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor largitor, pace pessimus,
3 bello non spernendus. iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Delmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Tampius Flavianus 30 Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens aetate, claris natalibus. prima iuventa quietis

14 ad] a **20** bellum (bellorum *Doed.*) **30** Tampius *Faërnus (coll. III 4,1)*] titus amplius **33** quietis : quaestus *Grot.*, *at codicis lectionem defendit H. Hill (Class. Rev. 41, 1927, 124)*

cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba
dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus,
susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem
praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis
5 periculis laetus pro certis et olim partis nova ambigua
ancipitia malebat. igitur movere et quatere, quidquid 4
usquam aegrum foret, adgrediuntur. scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos
epistulae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vi-
10 tellio fuerat; sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

87. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibus- 1
que partium geruntur, Vitellius contemptior in dies
15 segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta;
calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter
servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque
20 comitatus, inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia rege⟨re⟩tur. onerabant multitudinem obvii ex urbe 2
senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus
ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per
25 obsequia Vitellio cogniti scurrae histriones aurigae,
quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.
nec coloniae modo aut municipia congestu copiarum,
sed ipsi cultores arvaque maturis iam frugibus ut
hostile solum vastabantur.

30 88. Multae et atroces inter se militum caedes, post 1
seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum
foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab
urbe lapidem. singulis ibi militibus Vitellius paratos
35 cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa ple-

21 regetur, *quod defendit Andr.* **32** certando (*corr. ead. m.*) fore

2 bes totis se castris miscuerat. incuriosos milites – vernacula utebantur urbanitate – quidam spoliavere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogitantes. non tulit ludibrium insolens contumeliarum animus: inermem populum gladiis invasere. caesus inter alios pater 5 militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus, et vol-
3 gata caede temperatum ab innoxiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus; forum maxime petebant cupidine visendi locum, in quo Galba iacuisset. nec minus saevum spectaculum erant ipsi, 10 tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent aut, ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis 15 volitabant.

1 89. Ipse Vitellius a ponte Mulvi insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus: sumpta praetexta et composito ag- 20 mine incessit. quattuor legionum aquilae per frontem totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa et post peditum ordines eques, dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut
2 species armorum forent, discretae. ante aquilas prae- 25 fecti castrorum tribunique et primi centurionum candida veste, ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes, et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus atque ibi 30 matrem complexus Augustae nomine honoravit.

1 90. Postera die tamquam apud alterius civitatis senatum populumque magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus

4 contumeliae *m. post.* **17** milui *vel* miluio *al. (cf. III 82,1)* : Mulvio *Bekk.* **25** aquila

adtollens, consciis flagitiorum ipsis qui aderant omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. volgus tamen vacuum curis et sine falsi verique (2) discrimine solitas adulationes edoctum clamore et vocibus adstrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere ut adsumeret, tam frustra quam recusaverat. (5)

91. Apud civitatem cuncta interpretantem funesti (1) ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV kalendas Augustas edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi (10) Alliensique cladibus: adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat. sed comitia consulum cum candidatis (2) civiliter celebrans omnem infimae plebis rumorem in theatro ut spectator, in circo ut fautor adfectavit: (15) quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius (3) praetor designatus contra studium eius censuerat. (20) commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit; mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam (25) Thraseae contra dicere. inrisere plerique impudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

(30) 92. Praeposuerat praetorianis Pub⟨li⟩lium Sabinum a (1) praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello

1 ipsius *Ritt.* **8** omīs **30** publium *(cf. III 36,2), corr. Halm* | a *Merc.*] ad **31** tum centurionem *Lips.*] dum centurio ē

et castris male dissimulata pravitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. nec umquam satis fida potentia, ubi nimia 5
2 est. simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo segnius invaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis mi- 10
3 sericordia iuvarentur. gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod reversis ab exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris 15 transgressi atque ipsis dominis potentiores.

1 93. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias neque labore firmari: per inlecebras urbis et inhonesta dictu corpus 20 otio, animum libidinibus imminuebant. postremo ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit, unde crebrae in volgus mortes, et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus impatientia labefecit. 25
2 insuper confusus pravitate vel ambitu ordo militiae: sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. sane adventu eius partes convaluerant, et 30 sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur, unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.

1 94. Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non

25 auiditate, *corr. al. (Put.)* **26** confusus insuper *A. Gerber*

plus militi liceret. sibi quisque militiam sumpsere:
quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae ad-
scribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios
aut alares volentibus permissum. nec deerant qui vel-
5 lent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes. ro-
bora tamen legionibus alisque subtracta, convolsum
castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permix-
tis magis quam electis.

Contionante Vitellio postulantur ad supplicium Asia- 2
10 ticus et Flavus et Rufinus duces Galliarum, quod pro
Vindice bellassent. nec coercebat eius modi voces Vitel-
lius: super insitam [mortem] animo ignaviam conscius
sibi instare donativom et deesse pecuniam omnia alia
militi largiebatur. liberti principum conferre pro nu- 3
15 mero mancipiorum ut tributum iussi: ipse sola perdendi
cura stabula aurigis exstruere, circum gladiatorum
ferarumque spectaculis opplere, tamquam in summa
abundantia pecuniae inludere.

95. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens 1
20 editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere in-
genti paratu et ante illum diem insolito. laetum foedis-
simo cuique apud bonos invidiae fuit, quod exstructis
in campo Martio aris inferias Neroni fecisset, caesae
publice victimae cremataeque; facem Augustales sub-
25 ⟨di⟩dere, quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita
Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit. nondum quartus 2
a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Poly-
clitos Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat.
nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum
30 ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque
satiare inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, 3
si praesentibus frueretur, nec in longius consultans,
noviens milliens sestertium paucissimis mensibus inter-

12 mortem *om. det., seclusit C. Her.* **23** fecisset *Leid (Lips.)*]
Iecisset **24** subdere, *corr. Stuttg*[2] *Leid (in corr.) (Rhen.)* **30** gaIane
aque, *corr. Palmerius*

vertisse creditur. magna et misera civitas, eodem anno Othonem, Vitellium passa, inter Vinios Fabios, Icelos Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores. 5

1 96. Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur; sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: unius le- 10 gionis eam seditionem, ceteris exercitibus constare 2 fidem. in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine et 15 vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent. id praecipuum alimentum famae erat.

1 97. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati provinciaeque cunctabantur, Hordeonius 20 Flaccus suspectis iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, 25 2 adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuventus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, 30 famosum invisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant, sed experimentum contra fuit.

1 98. Ac primo Valerius Festus legatus studia provincialium cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistulis 35

1 crederetur **31** perinde *Rhen.*

edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens et haec illave defensurus, prout invaluissent. deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium
5 missi necantur: plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii paratus noscebantur, 2 Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant. mare quoque etesiarum flatu
10 in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem inruptione hostium atrocibus undique 1 nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expedire ad bellum iubet. praemissus Caecina, Valentem e gravi
15 corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; impatiens solis pulveris tempestatum, quantumque hebes
20 ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus, tor- 2 por recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum, seu perfidiam meditanti infringere exercitus virtutem inter artes erat. credidere plerique Flavii Sabini con-
25 siliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut impar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

30 100. Caecina e complexu Vitellii multo cum honore 1 digressus partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. mox vexilla primae, quartae, quintae deci-

6 suomet astu *Stuttg*[2] *Leid*] suo mestati, *sed* i *in* u *mut. ead. m.* **9** etesiarum flatu *Rhen.*] et esi flabra aquilonis arum flatu (*ubi glossema* flabra aquilonis *latet*) **13** expediri, *corr. Acid. (cf. I 88,1)* **23** meditatio, *corr. Rhen.* **32sq.** primae...sextae decimae legionum *Ferletus (sed add.* et *ante* XVI, *quod Nipp. abiecit)*] In quattuor decum xuj legionum

mae, sextae decimae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium
2 Britannicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse 5
ductaverat, ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse. qui praesens eoque validior mutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occur-
3 reretur. ita adcelerare legiones, Cremonam, pars Hostiliam petere iussae: ipse Ravennam devertit praetexto 10
classem adloquendi; mox patuit secretum componendae proditionis quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagi- 15
tiosa perfidia ulciscebatur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an, quod evenit inter malos ut et similes sint, eadem illos pravitas impulerit.

1 101. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo monimenta belli huiusce composuerunt, curam 20
pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere: nobis super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse
2 ipsum Vitellium videntur. Caecina legiones adsecutus 25
centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.

7 mutatum *al. Stuttg*[2] *Leid*] ramutatum, *sed* r *deleta* : immutatum *al.* **11** patuit] patui (Patavii *vulgo*) **12** proditioni *Rhen.* | Bassus *al.*] blaessus **17** consiliis similes *Url.* **25** ipsi *Cl.* : ipsum *secl. Novák*
Corneli taciti Liber octauus decim; explicit. Incipit nonus decimus

LIBER TERTIVS

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces 1
consilia belli tractabant. Poetovionem in hiberna tertiae decimae legionis convenerant. illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires
5 universae consurgerent, an ire comminus et certare pro Italia constantius foret. quibus opperiri auxilia et tra- 2
here bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem
10 pulsarum nuper legionum et, quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. sed insessis interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum; superesse Vespasiano mare classes studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. ita
15 salubri mora novas vires adfore, e praesentibus nihil periturum.

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli conci- 1
tator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus socordiae quam fiduciae accessisse victori-
20 bus; neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius antea egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. circo quoque ac theatris 2
et amoenitate urbis emollitos aut valetudinibus fessos;
25 sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli; nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque, utrimque viros equos tributa, ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque

15 e *Nipp.*] et (ex *Url.*) **17** concitator (concitor *Or.*)] conciator
22 antea *Nipp.*] ante se

Illyricum mare. quid tum claustra montium profutura?
quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim
3 pecuniam et commeatus? quin potius eo ipso uterentur,
quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae
resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus in- 5
tegras vires attulerint. si numerus militum potius
quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidi-
num; et profuisse disciplinae ipsum pudorem; equites
vero ne tum quidem victos, sed quamquam rebus ad-
4 versis disiectam Vitellii aciem. 'duae tunc Pannonicae 10
ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim ala-
rum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa ope-
rient ac superfundent oblitos proeliorum equites equos-
que. nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii
ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones con- 15
tinete: mihi expeditae cohortes sufficient. iam resera-
tam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi
et vestigiis vincentis insistere.'

3. Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius
audiretur (etenim se centuriones et quidam militum con- 20
silio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac pro-
vidos permoveret, volgus et ceteri unum virum ducem-
que, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui
famam ea statim contione commoverat, qua recitatis
Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, 25
huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset:
aperte descendisse in causam videbatur, eoque gravior
militibus erat culpae vel gloriae socius.

1 4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is
quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil 30
spei sibi inter adversa reliquerat. Tampius Flavianus,
natura ac senecta cunctator, suspiciones militum inrita-
bat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; i-
d<em>que, quod coeptante legionum motu profugus, dein

16 reserata militiam, *corr. Pich.* **26** interpraetationē, *corr. Acid.* **27** gratior *al.* **32** cunctator *Lips.*] cunctatior (cunctantior *Halm*) **33** idque

sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credeba-
tur. nam Flavianum, omissa Pannonia ingressum Ita- 2
liam et discrimini exemptum, rerum novarum cupido
legati nomen resumere et misceri civilibus armis im-
5 pulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria
Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus
cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

5. Ceterum ut transmittere in Italiam impune et usui 1
foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico
10 celeraret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus
exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes
quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. plebem
quoque et vim equitum, qua sola valent, offerebant: re-
missum id munus, ne inter discordias externa moliren-
15 tur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent.
trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueborum,
quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei quam
iussorum patientior. posita in latus auxilia, infesta 2
Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incor-
20 ruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum
ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute
ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos No-
ricosque interfluit, missus. nec his aut illis proelium
temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

25 6. Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum 1
ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus,
strenuus bello, quam gloriam et dux Corbulo et prosperae
in Armenia res addiderant. idem secretis apud Neronem
sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus;
30 unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad prae-
sens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus 2

8 transmittere bellum *Acid.* **9** aponio satiū, *post quae verba sequitur (III 7,2)* reuirescere… *(9,5)* ut inimici, *deinde* ninocū exercitum (m *del. ead. m.*) moesico *(5,1)*, *ut nomen* Satur|nino *discissum esse appareat : verum ordinem Pich. restituit.* **17** quam iussorum *Joh. Scheffer*] commissior (*al. al.*) **22** Aeni *Rhen.*] rheni **27** ei dux *Lips.* **31** parata

ac Varus occupata Aquileia ⟨per⟩ proxima quaeque et
Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum
Altini praesidium adversus classis Ravennatis ⟨conatus⟩,
nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste
partibus adiunxere. illic cognitum tris Vitellianas co- 5
hortes ⟨et⟩ alam, cui Sebosianae nomen, ad Forum Alieni
3 ponte iuncto consedisse. placuit occasio invadendi incu-
riosos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos
plerosque oppresse⟨re⟩. praedictum, ut paucis interfectis
ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. et fuere qui 10
se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti
viam abstulerunt.

1 7. Volgata victoria, post principia belli secundum Fla-
vianos data legiones septima Galbiana, tertia decima
Gemina cum Vedio Aquila legato Patavium alacres 15
veniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minicius
Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia
adductius quam civili bello imperitabat, subtractus mi-
2 litum irae ad Vespasianum missus est. desiderata diu res
interpretatione gloriaque ⟨in⟩ maius accipitur, postquam 20
Galbae imagines discordia temporum subversas in om-
nibus municip⟨i⟩is recoli iussit Antonius, decorum pro
causa ratus, si placere Galbae principatus et partes
revirescere crederentur.

1 8. Quaesitum inde, quae sedes bello legeretur. Verona 25
potior visa, patentibus circum campis ad pugnam eque-
strem, qua praevalebant: simul coloniam copiis validam
auferre Vitellio in rem famamque videbatur. possessa ipso
transitu Vicetia; quod per se par⟨v⟩um (etenim modicae
municipio vires) magni momenti locum obtinuit repu- 30
tantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci

1 per *add. Bait.* **3** conatus *suppl. Heinisch* **4** aceste **6** et *om.* | sebonianae, *corr. Nipp., cf. CIL XIII 6236 et 11709* **9** oppresse **13** vulgata victoria *post* data *transposuit Nipp.* **14** datae, *corr. Rhen.* **15** Vedio *Rhen.*] uideo **16** municius, *corr. Dessau, cf. Plin. ep. 7,11,4 et CIL VI 10229,19* **20** gloriaeque maius **29** parum, *corr. Halm*

ereptam. in Veronensibus pretium fuit: exemplo opi-
busque partes iuvere; et interiectus exercitus Raetiam
Iuliasque Alpes, [ac] ne pervium illa Germanicis exerciti-
bus foret, obsaepserat. quae ignara Vespasiano aut vetita: 2
5 quippe Aquileiae sisti bellum exspectarique Mucianum
iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyp-
tus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum pro-
vinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate
stipendii frumentique ad deditionem subigi. eadem Mucia- 3
10 nus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu vic-
toriam et alia huiusce modi praetexendo, sed gloriae avi-
dus atque omne belli decus sibi retinens. ceterum ex dis-
tantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes ho- 1
15 stium inrupit, temptatisque levi proelio animis ex
aequo discessum. mox Caecina inter Hosti<li>am, vicum
Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra per-
muniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu
paludis tegerentur. quod si adfuisset fides, aut opprimi 2
20 universis Vitellianorum viribus duae legiones, non-
dum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro
actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed
Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tem-
pora belli, dum. quos armis pellere promptum erat,
25 epistulis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae
firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione sep- 3
tima Claudiana advenit. legioni tribunus Vipstanus
Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse et
qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad 4
30 copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc
legiones erant) misit epistulas Caecina, temeritatem
victa arma tractantium incusans. simul virtus Ger-
manici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica
et volgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia:

3 ac *del. Lips.* : ac Noricum *Weiss.* **16** hostiam **17** cartari
27 Vipstanus *Ryckius*] uipsanius *(cf. III 18,2 et 25,2)*

nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem aut terreret. Flavianarum partium duces omissa prioris fortunae defensione pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulsisset spe, atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro contione epistulae addidere fiduciam, quod submisse Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim tamquam insultantes Vitellio scripsissent.

10. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. rapiuntur arma metu proditionis. ira militum in Tampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret; fremitu et clamore ceteros aspernantur. uni Antonio apertae militum aures; namque et facundia aderat mulcendique volgum artes et auctoritas. ubi crudescere seditio et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur extrema vis parabatur.

4 exitu *Lips.* **5** praesumpsere : rescripsere *Freinsh.* | fata a tribunis **10** contempti *(cf. III 47,3)* **13** apontanus, *corr. Rhen. coll. 11,3* **18** armā *(notam del. ead. m.)* et ut, *corr. Faërnus* (arma et metu *Nipp.*) | .T.ampium *(cf. II 86,3)*

opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se 4
manibus aut suis moriturum obtestans, ut quemque
notum et aliquo militari decore insignem adspexerat,
ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad
5 signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus
illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec
fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in
tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus
obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

10 11. Legiones velut tabe infectae Aponium Saturni- 1
num Moesici exercitus legatum eo atrocius adgrediun-
tur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed
medio diei exarserant, volgatis epistulis, quas Saturni-
nus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim vir- 2
15 tutis modestiaeque, tunc procacitatis et petulantiae
certamen erat, ne minus v⟨i⟩olenter Aponium quam
Flavianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae
legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem refe-
rentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum sedi-
20 tione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus 3
devertebatur Saturninus, pergunt. nec tam Primus et
Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eri-
puere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus
occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus
25 abditus. mox omissis lictoribus Patavium concessit.
digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in 4
utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis et ob-
versis militum studiis. nec deerant qui crederent utram-
que seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello
30 frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes: exi- 1
tiosiore discordia non suspicionibus volgi, sed perfidia
ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravenna-
tis praefectus ambiguos militum animos, quod magna
35 pars Dalmatae Pannoniique erant, quae provinciae

3 aspexerat. auferendam **16** uolenter **28** militibus : militaribus *Pich.*

Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. nox proditioni electa, ut ceteris ignaris soli in principia
2 defectores coirent. Bassus pudore seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, et paucis 5
resistentium obtruncatis ceterum volgus rerum novarum studio in Vespasianum inclinabat. tum progressus
3 Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat, qui propere adcucurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus 10
Atriam pervectus a praefecto alae Vibennio Rufino praesidium illic agitante vincitur, sed exsoluta statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

1 13. At Caecina, defectione classis volgata, primores 15
centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera dispersis, secretum castrorum adfectans in principia vocat. ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem, in arto commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe 20
fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit; simul Vitellii ima-
2 gines dereptae et missi, qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in prin- 25
cipia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies adspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine volnere vinctas manus et capta traderent arma? quas enim ex diverso 30
legiones? nempe victas; et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecimanosque, quos
3 tamen isdem illis campis fuderint straverintque. ut ⟨tot⟩ armatorum milia, velut grex venalium, exuli

6 obumbratis **11** Vibennio *Dessau*] uiuenniorum, *sed* rum *del. ead. m.* **17** munia *Ritt.* | secretum *Stuttg*[2] *Leid*] secretorum (secreta *al.*) **34** tot *om.*

Antonio donum darentur? octo nimirum legiones unius
classis accessionem fore. id Basso, id Caecinae visum,
postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam
militibus principem auferre. integros incruentosque,
5 Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos repos-
centibus aut prospera aut adversa?

14. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor
impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto,
repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniciunt;
10 Fabium Fabullum quintae legionis legatum et Cassium
Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte
oblatos trium Liburnicarum milites ignaros et insontes
trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostiliam
rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae
15 Italicae et unietvicensimae Rapaci iungerentur, quas
Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum
praemiserat.

15. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, dis- 1
cretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, ante-
20 quam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis
legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem
profectum ab urbe adceleraturumque cognita Caecinae
proditione coniectabat; et fidus Vitellio Fabius nec mili-
tiae ignarus. simul ingens Germanorum vis per Raetiam
25 timebatur; et Britannia Galliaque et Hispania auxilia
Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id
ipsum metuens festinato proelio victoriam praecepisset.
universo cum exercitu secundis a Verona castris Bedria- 2
cum venit. postero die legionibus ad muniendum reten-
30 tis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae,
ut specie parandarum copiarum civili praeda miles im-
bueretur: ipse cum quattuor milibus equitum ad octa-

3 etiam militibus principem auferre litem : litem, *quod restat e nota veteris lectoris, qui* militem *pro* (mi)litibus principem *coniecit, del. Bekk.* **15** unetvicesimae *Nipp.* : unaetvicensimae *Ritt.* **25** et Britannia : et ex Britannia *al.* (e Britannia *Spir*) **26** luem : molem *Faërnus, sed cf. Ann. 2,47,2* **31** Inbuerentur

vum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur.
exploratores, ut mos est, longius cur⟨s⟩abant.
1 16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques ad-
ventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque
late audiri nuntiavit. dum Antonius quidnam agendum 5
consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus
cum promptissimis equitum prorupit impulitque Vitel-
lianos modica caede; nam plurium adcursu versa for-
tuna, et acerrimus quisque sequentium fugae ultimus
2 erat. nec sponte Antonii properatum, et fore quae 10
acciderant rebatur. hortatus suos ut magno animo
capesserent pugnam, diductis in latera turmis vacuum
medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reci-
peret; iussae armari legiones; datum per agros signum,
ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occur- 15
reret. pavidus interim Varus turbae suorum miscetur
intulitque formidinem. pulsi cum sauciis integri suomet
ipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.
1 17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis
ducis aut fortis militis officium omisit. occursare 20
paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde
aliqua spes, consilio manu voce insignis hosti, con-
spicuus suis. eo postremo ardoris provectus est, ut
vexillarium fugientem hasta transverberaret; mox
raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore haud 25
plures quam centum equites restitere: iuvit locus,
artiore illic via et fracto interfluentis rivi ponte, qui
incerto alveo et praecipitibus ripis fugam impediebat.
2 ea necessitas seu fortuna lapsas iam partes restituit.
firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos 30
temere effusos, atque illi consternantur. Antonius in-
stare perculsis, sternere obvios; simul ceteri, ut cui-
que ingenium, spoliare capere, arma equosque abripere.

2 curabant (*quod defendunt Giarr. et Till*), *corr. Haase* **11** acci-
derunt *Madv.* **17** suū et **20** fortissimi, *corr. Acid.* **26** resistere
31 illic, *corr. Rhen.*

et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

18. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum 1 signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum
5 suorum proelio illuc usque provecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque adgredi hostem tantum per spatium cursu et pugnando fessum. forte iuncti haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque
10 in adversis deesse intellegebant. nutantem aciem victor 2 equitatus incursat et Vipstanus Messalla tribunus cum Moesicis auxiliaribus adsequitur. quos multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant: ita mixtus pedes equesque rupere legionum agmen. et propinqua
15 Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. nec Antonius ultra institit, memor laboris ac volnerum, quibus tam anceps proelii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat.

20 19. Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. haec in medio, pulchra dictu: illa
25 sibi quisque, posse coloniam plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras inrumpentibus et maiorem 2 rapiendi licentiam. quod si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac volneribus clementiam et gloriam, inania, laturos, sed opes Cremonen-
30 sium in sinu praefectorum legatorumque fore. expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. spernuntur centuriones tribunique, ac ne

8 iuncti *H. Heubner (cf. Ann. 15,44,4)*] uicti (ducti *Halm* [forte victi] *Euss.*) **11** uipsanus *(cf. III 9,3)* **12** multi e *Dübner*] militiae **21** ⟨corporum⟩ cumulos *Ritt.* **25** in plano *al. (Mur.) (cf. V 23,3)*

vox cuisquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

1 20. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa 5 inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire, duces providendo consultando, 2 cunctatione saepius quam temeritate prodesse. ut pro virili portione armis ac manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum; neque 10 enim ambigua esse, quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die intrandum. an obpugnationem inchoaturos adempto omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, 15 tormentisne et telis an operibus et vineis adgredienda 3 urbs foret? mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogitabat. et cum abnuerent, 'gladiisne' inquit 'et pilis perfringere ac subruere muros ullae 20 manus possunt? si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut volgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobis- 25 cum ferimus?' simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

1 21. Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos 30 e Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi

1 quatiuntur **11** occurunt (a *superscr. ead. m.*) nocte **16** uineis (machinamenti genus ad expugnandos muros In modum turrium factum. is): *glossam notavit m. post.*

ac iam adfore. is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decimam legionem in 2 ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima 5 Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia [decima] densis arbustis intersaepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes 10 auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata; Sido atque Italicus Suebi cum delectis popularium primori in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremo- 1 nae et reciperatis cibo somnoque viribus confectum 15 algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis impingitur. ordinem agminis disiecti per iram 2 ac tenebras adseverare non ausim, quamquam alii tra- 20 diderint quartam Macedonicam dextrum suorum cornu, quintam et quintam decimam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecimanos duoetvicensimanosque et primanos laevum cornu complesse. Rapaces atque 25 Italici omnibus se manipulis miscuerant; eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. proelium tota nocte varium 3 anceps atrox, his, rursus illis exitiabile. nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant. eadem utraque acie arma, crebris interrogationibus notum 30 pugnae signum, permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urgebatur 4 maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus primi pili centurio

3 In alae uo (inde a laevo *Wurm*) **6** a dextro *C. Her.* | tertia decima : decima *del. Pich.* **9** praetorianorum *Ritt.* **12** primore *Ritt.* **20** dextro, *corr. Faërnus*

multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat.

1 23. Sustinuit labentem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. namque Vitelliani tormenta in aggerem viae 5 contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbustis sine hostium noxa inlisa.
2 magnitudine eximia quintae decimae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat. lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus 10 ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. statim confossi sunt eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur.
3 neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flavianis 15 aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine conlucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

1 24. Igitur Antonius, ubi noscere suos noscique 20 poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, cur resumpsissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos, in quibus abolere labem prioris
2 ignominiae, ubi reciperare gloriam possent. tum ad 25 Moesicos conversus principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone 30
3 Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensus praetorianis 'vos' inquit, 'nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa

3 labantem *al.* **4** excipere **6** e vacuo *C. Her.* **8** quintae *Lips.*] quartae : sextae *Sörbom* **12** tormentorum, *del. Nipp.* **17** iactu *Acid.* **22** cur resumpsissent *Lips.*] currari sumpsissent **27** frustrā lnisset

armaque vestra sunt, et mors victis; nam ignominiam
consumpsistis.' undique clamor, et orientem solem (ita
in Syria mos est) tertiani salutavere.

25. Vagus inde an consilio ducis subditus rumor ad- 1
5 venisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse. gra-
dum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore
iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus
quemque impetus vel pavor contraheret ⟨di⟩duceretve.
postquam ⟨im⟩pulsos sensit Antonius, denso agmine
10 obturbabat. laxati ordines abrumpuntur, nec restitui
quivere impedientibus vehiculis tormentisque. per
limitem viae sparguntur festinatione consectandi victo-
res. eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem inter- 2
fecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tra-
15 dam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni
additus, impubem filium domi liquerat. is mox adultus,
inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte
patrem et volnere stratum dum semianimem scrutatur,
agnitus agnoscensque et exsanguem amplexus, voce
20 flebili precabatur pla⟨ca⟩tos patris manes, neve se ut
parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum
militem quotam civilium armorum partem? simul attol- 3
lere corpus, aperire humum, supremo erga parentem
officio fungi. advertere proximi, deinde plures: hinc
25 per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi
belli exsecratio. nec eo segnius propinquos adfinis fra-
tres trucidant spoliant: factum esse scelus loquuntur
faciuntque.

26. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus 1
30 occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus
Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat
eaque munimenta rursus auxerat. quorum adspectu hae-
sere victores, incertis ducibus quid iuberent. incipere 2

8 duceretue, *corr. Lips.* **9** pulsos, *corr. Bip.* **14** uipsano *(cf. III 9,3)* **20** platos, *corr. m. recentior* (piatos *al.*) **27** trucidant *Jac. Gron.*] trucidati (trucidatos *al.*)

obpugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur: munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus 5
3 molientes subita eruptione turbarent. quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes; omnisque caedes et volnera et sanguis aviditate praedae pensabantur. 10

1 27. Huc inclinavit Antonius cingique vallum corona iussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur; mox vallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret atque ipsa conten- 15
2 tione decoris accenderentur. proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones dolabras et alii falces scalasque 20 convectant: tum elatis super capita scutis densa testudine
3 succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsangues aut laceros prosternerent multa 25 cum strage. incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent.

28. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile 30 discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaque sua quamvis pessimo flagitio degeneravere. non iam sanguis neque volnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi umeris

17 exteriora *E. Nischer* **19** ex] et (e *al.*) **20** ligones *Rhen.*] legiones **24** concitisque **30** G. plunius

et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus volvuntur, varia pereuntium forma et omni imagine mortium.

5 29. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certa- 1 men, et dux Antonius cum delectis auxiliaribus eodem incubuerat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela testudine laberentur, ipsam postremo ballistam in subeuntes propulere, quae ut ad 10 praesens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit; simul iuncta turris ictibus saxorum cessit, qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem 2 15 inter omnes auctores constat. is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce capta castra conclamavit; ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque vacui fuit.

20 30. Ac rursus nova laborum facies: ardua urbis moenia, 1 saxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu congregata, quod defensoribus auxilium ob multitu- 25 dinem, obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem 2 aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum 30 complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii 1 tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, 35 ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia omnisque

10 disiecto bruitque **16** resisterant *(cf. II 23,3)* **34** ante ibant

ira victoris non in volgus inops, sed in tribunos centurio-
2 nesque, ubi pretium caedis erat, [re]verteretur. gregarius
miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat: vagi
per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant,
cum bellum posuissent. primores castrorum nomen atque 5
imagines Vitellii amoliuntur; catenas Caecinae (nam
etiam tunc vinctus erat) exsolvunt orantque, ut causae
suae deprecator adsistat. aspernantem tumentemque la-
crimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri
proditoris opem invocantes; mox velamenta et infulas 10
3 pro muris ostentant. cum Antonius inhiberi tela iussisset,
signa aquilasque extulere; maestum inermium agmen
deiectis in terram oculis sequebatur. circumstiterant vic-
tores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox,
ut praeberi ora contumeliis et posita omni ferocia cuncta 15
victi patiebantur, subit recordatio illos esse, qui nuper
4 Bedriaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina prae-
texta lictoribusque insignis dimota turba consul incessit,
exarsere victores: superbiam saevitiamque (adeo invisa
scelera sunt), etiam perfidiam obiectabant. obstitit An- 20
tonius datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.
1 32. Plebs interim Cremonensium inter armatos con-
flictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum
mitigatus est miles. et vocatos ad contionem Antonius
adloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cre- 25
mona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi
cupidinem vetere odio ad excidium Cremonensium in-
2 cubuit. iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello
credebantur; mox tertiadecimanos ad exstruendum am-
phitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis 30
ingenia, petulantibus iurgiis inluserant. auxit invidiam
editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum eademque
rursus belli sedes et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae
quaedam feminae studio partium ad proelium progressae;
tempus quoque mercatus ditem alioqui coloniam maiore 35

2 verteretur *Mur.*] reuerteretur 35 maiorem (maiorum *al.*)

opum specie complebat. ceteri duces in obscuro: An- 3
tonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. is
balineas abluendo cruori propere petit. excepta vox est,
cum teporem incusaret, statim futurum ut in⟨c⟩alesce-
5 rent: vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tam-
quam signum incendendae Cremonae dedisset, quae iam
flagrabat.

33. Quadraginta armatorum milia inrupere, calonum 1
lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam
10 corruptior. non dignitas, non aetas protegebat, quo minus
stupra caedibus, caedes stupris miscerentur. grandaevos
senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in lu-
dibrium trahebant: ubi adulta virgo aut quis forma con-
spicuus incidisset, vi manibusque rapientium divolsus
15 ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat.
dum pecuniam vel gravia auro templorum dona sibi
quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam 2
obvia aspernati verberibus tormentisque dominorum ab-
dita scrutari, defossa eruere: faces in manibus, quas, ubi
20 praedam egesserant, in vacuas domos et inania templa
per lasciviam iaculabantur; utque exercitu vario linguis
moribus, cui cives socii externi interessent, diversae
cupidines et aliud cuique fas nec quidquam inlicitum.
per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra pro-
25 fanaque in igne considerent, solum Mefitis templum stetit
ante moenia, loco seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonae anno ducentesimo octogesimo 1
sexto a primordio sui. condita erat Ti. Sempronio P. Cor-
nelio consulibus, ingruente in Italiam Annibale, pro-
30 pugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes et si
qua alia vis per Alpes rueret. igitur numero colonorum,
opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque
gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civi-

24 cremonā, *sed notam del. ead. m.* **25** in ignem *Heins.* : in ignes *Ern.* **27** cremonā *(vitium ortum est ex v. 24)* **28** Ti. *Lips.*] .T. | P. *Halm*] et *(contrario vitio abiit Ann. 11,33* et Largo *in* p. largo*)*

2 libus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit ne quis Cremonensem captivom detineret; inritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis: occidi coepere; quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte 5 redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque magnificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.

1 35. Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi 10 vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt; et victae legiones, ne manente adhuc civili 2 bello ambigue agerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinium 15 Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

1 36. At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valen- 20 tem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore volgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita in- 25 2 stantia futura pari oblivione dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. plus apud socordem ani- 30 mum laetitia quam cura valuit. multa cum exsultatione in urbem revectus frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat; Publilium Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri iubet, substituto in locum eius Alfeno Varo. 35

4 aspernantes **9** adsideres epuliae **33** plubilium, *corr. Halm (cf. II 92,1)*

37. Mox senatum composita in magnificentiam ora- 1
tione adlocutus exquisitis patrum adulationibus attolli-
tur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio
factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul
5 rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot hono-
ribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio
conquerentes, suum dolorem proferebant. nulla in ora- 2
tione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: erro-
rem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani
10 nomen suspensi et vitabundi circumibant, nec defuit qui
unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae su-
pererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque
⟨e⟩blandiretur. pridie kalendas Novembris Rosius Regu-
lus iniit eiuravitque. adnotabant periti numquam antea
15 non abrogato magistratu neque lege lata alium suffec-
tum; nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus
C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festina-
rentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa 1
20 fuit, de qua sic accepimus. gravi corporis morbo aeger
Vitellius Servilianis hortis turrim vicino sitam conlu-
cere per noctem crebris luminibus animadvertit. scisci-
tanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos,
praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur; cetera
25 in maius, de adparatu et solutis in lasciviam animis.
nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius
Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies
ageret. ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum per- 2
verti satis patuit iis, qui principum offensas acriter
30 speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. ille
infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni de-
decore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum
imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et geni-
bus accidens. causam confusionis quaerenti, non se pro- 3

13 blandiretur, *corr. Rhen.* **16** rebitus, *corr. Rhen.* **19** notabilis *Andr. (cf. II 53,1 et III 39,1)* **21** in vicino *Mur.*

prio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis
fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasia-
num timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provin-
ciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris
immensis spatiis arceat: in urbe ac sinu cavendum hos- 5
tem Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe
imperatoria comem ac magnificum militibus ostentet.
4 versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum
inimicorumque neglegens fovet aemulum principis la-
bores e convivio prospectantem. reddendam pro intem- 10
pestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat
et sentiat vivere Vitellium et imperare et, si quid fato
accidat, filium habere.

1 39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi
mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam 15
ferret, placuit veneno grassari. addidit facinori fidem
no⟨ta⟩bili gaudio Blaesum visendo. quin et audita est
saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam)
2 pavisse oculos spectata inimici morte iactavit. Blaeso
super claritatem natalium et elegantiam morum fidei 20
obstinatio fuit. integris quoque rebus a Caecina et pri-
moribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus
abnuere perseveravit. sanctus inturbidus, nullius re-
pentini honoris, adeo non principatus adpetens, parum
effugerat, ne dignus crederetur. 25

1 40. Fabius interim Valens multo ac molli concubina-
rum spadonumque agmine segnius quam ad bellum in-
cedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem
pernicibus nuntiis accepit. et si coeptum iter properas-
set, nutantem Caecinam praevenire aut ante discrimen 30
pugnae adsequi legiones potuisset; nec deerant qui mo-
nerent, ut cum fidissimis per occultos tramites vitata
2 Ravenna Hostiliam Cremonamve pergeret. aliis place-
bat accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu
perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora 35

17 nobili, *corr. Faërnus* **21** exitio fuit *Andr.*

consultando consumpsit; mox utrumque consilium
aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum
media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

41. Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat. ve- 1
5 nere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallen-
dum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens
ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus
rapere inlicitas voluptates adulteriisque ac stupris pol-
luere hospitum domus crederetur: aderant vis et pecunia
10 et ruentis fortunae novissima libido. adventu demum 2
peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec
vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si
fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor
tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud
15 diuturna vincla apud ⟨p⟩avidos periculorum et dedecoris
securos. eo metu cohortes Ariminum praemittit, alam 3
tueri terga iubet: ipse paucis, quos adversa non muta-
verant, comitantibus flexit in Umbriam atque inde Etru-
riam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non igna-
20 vum et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis
navibus in quamcumque partem Narbonensis provinciae
egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes no-
vumque bellum cieret.

42. Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tene- 1
25 bant, Cornelius Fuscus admoto exercitu et missis per
proxima litorum Liburnicis terra marique circumvenit:
occupantur plana Umbriae et qua Picenus ager Hadria
adluitur, omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitel-
lium Appennini iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu 2
30 Pisano segnitia maris aut adversante vento portum
Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat

15 auidos, *corr. Faërnus* **16** eo metu et paucis...comitantibus cohortes : *verba* paucis...comitantibus *ante* flexit *pertinere eisque in alienum locum translatis* et *post* eo metu *additum esse intellexit Acid.*: *ordinem verborum traditum defendit K. Wellesley (CQ 50,1956,209 sq.)* **27** occupatur **29** appenninis, *corr. Put.*

Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta.

1 43. Namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat; concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iuli et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat, ipsique pagani favore municipali et futu- 2 rae potentiae spe iuvare partes adnitebantur. quae ut paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbruere, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus ad naves regreditur; Maturo ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. ceterum ut mare tutius Valenti quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechadas Massiliensium insulas adfertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

44. Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decimam quoque ac sextam traxit. nec Galliae cunctabantur. et Britanniam incli⟨na⟩tus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.

5 inracta **14** ut *Jacob*] ui *(cf. III 56,1)* **18** Maturo *Spir Leid*] maturae **26** hispania adprima **28** et : at *Nolte* **29** inclinatus *H. Schütz*] inditus

45. Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Bri- 1
tanni sustulere animos auctore Venutio, qui super in-
sitam ferociam et Romani nominis odium propriis in
Cartimanduam reginam stimulis accendebatur. Carti-
5 mandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et
auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Ca-
rataco instruxisse triumphum Claudii Caesaris vide-
batur. inde opes et rerum secundarum luxus: spreto
Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum
10 in matrimonium regnumque accepit. concussa statim 2
flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero
libido reginae et saevitia. igitur Venutius accitis auxi-
liis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum
discrimen Cartimanduam adduxit. tum petita a Romanis
15 praesidia. et cohortes alaeque nostrae variis proeliis
exemere tamen periculo reginam; regnum Venutio, bel-
lum nobis relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia 1
ducum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali
20 prope adflicta Romana res. id bellum cum causis et
eventibus (etenim longius provectum est) mox memora-
bimus. mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine 2
metu, abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti
speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in
25 vicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarum-
que hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur, iamque
castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sex-
tam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gna-
rus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus
30 Germanusque diversi inrupissent. adfuit, ut saepe alias, 3
fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orien-
tis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus.
Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provin-
ciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est,
35 additis copi⟨i⟩s e Vitelliano exercitu, quem spargi per

2 Venutio *Bip.*] uenusio *(et sic deinceps)*

provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat.

1 47. Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis liber- 5 tus, praepotens olim, et postquam regnum in formam 2 provinciae verterat, mutationis impatiens. igitur Vitellii nomine adscitis gentibus, quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor Trapezuntem, vetusta fama 10 civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit. caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. 3 classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia 15 lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. quin et barbari contempti⟨m⟩ vagabantur fabricatis repente navibus: camaras vocant, artis lateribus latam alvom sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, 20 summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiscretum et innoxium est.

1 48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios 25 e legionibus ducemque Virdium Geminum spectatae militiae deligeret. ille incompositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coegit in naves, effectisque raptim Liburnicis adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia 30 2 donisque ad societatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus

15 classis **16** lectissima **17** contempti *(cf. III 9,5)* **18** navibus (camaras vocant) artis lateribus, lata alvo...conexa *Lips.* **23** appellare **29** cohibi, *corr. Colerus*

Aniceti exitium perfugas tradidit, belloque servili finis impositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fractos Vitellii exercitus urbemque externae opis indigam fame urgeret. namque et Africam eodem latere sitam terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

49. Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satis factum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam superbiam ceteraque occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere, omnibus dictis factisque vi⟨a⟩m sibi ad potentiam struere. utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. quae seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme et umentibus Pado campis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque victricium legionum, milites volneribus aut aetate graves, plerique etiam integri Veronae relicti: sufficere cohortes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello videbantur. undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset; sex milia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur; ducebat Pompeius Silvanus consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Silvanum socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequii regebat ⟨et

3 supra *Wölffl.* **5** fracto, *corr. Meiser (cf. IV 33,3* intento*)* **16** uim, *corr. Lips.* **34** et ad omnia *Halm*] omniaque (ad omniaque *al.*)

ad⟩ omnia, quae agenda forent, quieta cum industria 3 aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus optumus quisque adsciti: classem Dalmatae supplevere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe praetorias cohortes audierant et teneri praesidiis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello adtrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium (donativi nomen est) flagitantium. nec pecuniam aut frumentum providerant, et festinatio atque aviditas praepediebant, dum, quae accipi poterant, rapiuntur.

1 51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam maiora meritum, quam quae statim 2 exsolverentur; nec quidquam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis par scelus inciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis paenitentia fuit. sed haec aliaque ex vetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet, haud absurde memorabimus.

1 52. Antonio ducibusque partium praemitti equites omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clementius adirentur; adciri aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret, Padumque et mare commeatibus compleri. erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano spe-2 rabantur. namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe potiretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum

7 legione, *corr. Faërnus* **18** quamquā

coeptis aut rursus cunctandi utilitates disserens atque ita
compositus, ut ex ⟨e⟩ventu rerum adversa abnueret vel
prospera adgnosceret. Plotium Grypum, nuper a Vespa- 3
siano in senatorium ordinem adscitum ac legioni prae-
5 positum, ceterosque sibi fidos apertius monuit, hique
omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano
volentia rescripsere. quibus epistulis Vespasiano missis
effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque eius
aestimarentur.

10 53. Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum 1
conferre, cuius criminationibus eviluissent pericula sua;
nec sermonibus temperabat, immodicus lingua et obsequii
insolens. litteras ad Vespasianum composuit, iactantius
quam ad principem nec sine occulta in Mucianum insecta-
15 tione: se Pannonicas legiones in arma egisse, suis
stimulis excitos Moesiae duces, sua constantia perruptas
Alpes, occupatam Italiam, intersaepta Germanorum Rae-
torumque auxilia. quod discordes dispersasque Vitellii 2
legiones equestri procella, mox peditum vi per diem
20 noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui operis. casum
Cremonae bello imputandum: maiore damno, plurium
urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae
stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed manu et 3
armis imperatori suo militare, neque officere gloriae
25 eorum, qui Daciam interim composuerint: illis Moesiae
pacem, sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse;
suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam
terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse
in inritum labores, si praemia periculorum soli ad-
30 sequantur qui periculis non adfuerint. nec fefellere ea
Mucianum; inde graves simultates, quas Antonius
simplicius, Mucianus callide eoque implacabilius nutri-
ebat.

1 edisserens, *corr. Fisher* **3** Grypum *G. Her. (cf. CIL VI 2065)*] griphum **4** additum, *corr. Ritt.* **12** linguae *Lips.* **25** Daciam *Sirker incerta coniectura (cf. III 46,2)*] asiam (Moesiam *Purser* alia *al.* [*Ritt.*])

54. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios
cladis occultans stulta dissimulatione remedia potius ma-
lorum quam mala differebat. quippe confitenti consul-
tantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta
omnia fingeret, falsis ingravescebat. mirum apud ipsum
de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones,
eoque plures ac, si liceret, vere narraturi, quia vetaban-
tur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae
famae deerant, captos Vitellii exploratores circum-
ductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remit-
tendo; quos omnis Vitellius secreto percunctatus interfici
iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis post
multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra
accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas
quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur.
nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed
mandata imperatoris suumque animum professus, ut
cuncta viseret postulat. missi qui locum proelii, Cre-
monae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad
Vitellium remeavit abnuentique vera esse, quae adferret,
atque ultro corruptum arguenti 'quando quidem' inquit
'magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae
aut mortis meae usus, dabo cui credas.' atque ita digressus
voluntaria morte dicta firmavit. quidam iussu Vitellii
interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius ut e somno excitus Iulium Priscum et
Alfenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohor-
tibus et omnibus equitum alis obsidere Appenninum
iubet; secuta e classicis legio. tot milia armatorum, lecta
equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello
satis pollebant. ceterae cohortes ad tuendam urbem
L. Vitellio fratri datae: ipse nihil e solito luxu remittens
et diffidentia properus festinare comitia, quibus consules
in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium ⟨ex⟩-
ternis dilargiri; his tributa remittere, alios immunita-

34sq. ternis **35** remittere *Leid*] dimittere (*praecedit* dilargiri)

tibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacerare
imperium. sed volgus ad magnitudinem beneficiorum
hiabat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur; apud
sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi
5 salva re publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui 3
Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum
multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra
venit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.

56. Contionanti – prodigiosum dictu – tantum foe- 1
10 darum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obten-
derent. accessit dirum omen, profugus altaribus taurus
disiecto sacrificii apparatu, longe, nec ut feriri hostias
mos est, confossus. sed praecipuum ipse Vitellius osten- 2
tum erat, ignarus militiae, improvidus consilii, quis ordo
15 agminis, quae cura explorandi, quantus urgendo trahen-
dove bello modus, alios rogitans et ad omnis nuntios voltu
quoque et incessu trepidus, dein temulentus. postremo
taedio castrorum et audita defectione Misenensis classis
Romam revertit, recentissimum quo<d>que volnus pa-
20 vens, summi discriminis incuriosus. nam cum transgredi 3
Appenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme
atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dis-
pergit vires, acerrimum militem et usque in extrema
obstinatum trucidandum capiendumque tradidit, peritis-
25 simis centurionum dissentientibus et, si consulerentur,
vera dicturis. arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita
formatis principis auribus, ut aspere quae utilia, nec
quidquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis
30 etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus
centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem
traxit, fictis Vespasiani epistulis pretium proditionis
ostentans. praeerat classi Claudius Apollinaris, neque

3 hiabat *J. F. Gron.*] haberat **12** ut *Fr. Schneider*] ui (ubi *al.*), *cf. III 43,2* **19** recentissimus (*corr. ead. m.*) quoque **26** arguere, *corr. Lips.* **27** aspera, *corr. Bip.*

fidei constans neque strenuus in perfidia; et Apinius Tiro praetura functus ac tum forte Minturnis agens ducem se defectoribus obtulit. a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem 5
2 aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit; data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. ut conlata utrimque castra, haud 10 magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

1 58. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum 15 sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum volgus ignavum et nihil ultra verba ausurum falsa
2 specie exercitum et legiones appellat. hortantibus libertis 20 (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. superfluente multitudine curam dilectus in consules partitur; servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, 25 etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud proinde Vitellium quam casum locumque
3 principatus miserabantur. nec deerat ipse voltu voce lacrimis misericordiam elicere, largus promissis et, quae 30 natura trepidantium est, immodicus. quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et volgi
4 rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida spatio languescunt, dilabi 35

28 perinde *al.*

paulatim senatores equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae non dabantur remisit.

5 59. Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut re- 1 natum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis Paelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio 10 ad cuncta belli munia acres erant. sed foeda hieme per 2 transitum Appennini conflictatus exercitus, et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus saepe quam ratio 15 adfuit. obvium illic Petillium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium 3 20 multi tradidere, et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori et audaciae valetudinem causabatur: Domitiano aderat animus, sed custodes a Vitellio additi, quamquam se socios fugae promitterent, 25 tamquam insidiantes timebantur. atque ipse Vitellius respectu suarum necessitudinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad 1 requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum 30 adsequerentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis; simul conloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles et victoriam malle quam pacem; ne suas quidem

2 contemptim et sine *Pich.*] contempti mesti ne **15** petilium *et sic deinceps* **19** flauiano

legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum
2 socias. vocatos ad contionem Antonius docuit esse adhuc
Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. initia bellorum civilium fortunae permittenda:
victoriam consiliis et ratione perfici. iam Misenensem 5
classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse,
nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam
3 quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. satis gloriae
proelio Cremonensi partum et exitio Cremonae nimium
invidiae: ne concupiscerent Romam capere potius quam 10
servare. maiora illis praemia et multo maximum decus,
si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaesissent. his ac talibus mitigati animi.

1 61. Nec multo post legiones venere. et terrore famaque
aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in 15
bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori et sibi in
posterum gratiam, certabant. per eos cognitum est Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum
2 equitum teneri. missus extemplo Varus cum expedita 20
manu paucos repugnantium interfecit, plures abiectis
armis veniam petivere. quidam in castra refugi cuncta
formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent.
3 nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis 25
defectorum versa fides ac reliquum perfidiae certamen.
crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam
gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus
et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore
proditionis cunctos exsolverent. 30

1 62. Isdem diebus Fabius Valens Urvini in custodia
interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum,
ne quam ultra spem foverent; nam pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere

5 perfici] profici **6** capiniae **10** ne] nec **15** nuntiabant **26** versa *Freinsh.*] uerba **31** urbini, *corr. G. Her.*

credebant: visa caede in desperationem versi. et Flavianus
exercitus immane quantum ⟨aucto⟩ animo exitium Va-
lentis ut finem belli accepit. natus erat Valens Anagniae 2
equestri familia. procax moribus neque absurdus ingenio
5 famam urbanitatis per lasciviam petere. ludicro Iuve-
n⟨ali⟩um sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte
mimos actitavit, scite magis quam probe. legatus legionis
et fovit Verginium et infamavit; Fonteium Capitonem
corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit,
10 Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia in-
lustratus.

63. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus 1
in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis
vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Fla-
15 vianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque,
densis circa viam ordinibus adstiterat. accepti in medium
Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer
adloquitur: pars Narniae, pars Interamnae subsistere
iussi. relictae simul e victricibus legiones, neque quies-
20 centibus graves et adversus contumaciam validae. non 2
omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis
salutem et pecuniam et secreta Campaniae obferre Vi-
tellio, si positis armis seque ac liberos suos Vespasiano
permisisset. in eundem modum et Mucianus composuit
25 epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius ac de numero
servorum, electione litorum loqui. tanta torpedo invaserat
animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non memi-
nissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum 1
30 urbis secretis sermonibus incitabant, victoriae famaeque
partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium
urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia
ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus:

2 aucto *add. Haase et Nipp.* **5** peteret, *sed* t *in fine voc. del. ead. m.* : cum famam...peteret *Nipp.* | iuuenum, *corr. Lips.* **15** ornatusque : *ead. m. in marg. adscripsit* armatus **16** adsisterat *(cf. III 29,2)* **18** substitere

2 ne Antonio Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum et, si ducem se praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore: ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. 5 gratiam patrati belli penes eum, qui urbem occupasset: id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret, id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

1 65. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta; sed erant qui occultis suspicionibus 10 incesserent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur. namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem parce iuvisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam 15 manente in speciem concordia, offensarum operta metue-
2 bantur. melior interpretatio, mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque per condicionem armis agitare. saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut 20 fama fuit, pepigere. verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum: voltus procul visentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

1 66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitel- 25 lius, quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus
2 ostentantes et fidem in libidine victoris. nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur, 30 ne victos quidem laturos: ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum, sed

10 senecta: *sequitur in Med.* seu ferebatur lecticula *(III 67,2)* ... in Capitolium acciuit *(69,4)*; *rectum ordinem restituit Put.* | sed *Haase*] seu, *cuius loco Put.* simul *c. 67 ante* ferebatur *scripsit* **14** parce iuvisse *Halm*] praeiuuisse **24** proprior

quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securi-
5 tatem nisi exstincto aemulo redituram. Fabium illis 3 Valentem, captivum et casibus dubiis reservatum, praegravem fuisse, nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. non a Caesare Pompeium, non ab
10 Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres 4 consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem,
15 superesse studia populi; denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.
20 67. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures: obrue- 1 batur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil
25 principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam. XV kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohor- 2 tiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio degreditur maesta circum familia; ferebatur lecticula parvulus filius velut in funebrem pompam; voces populi
30 blandae et intempestivae, miles minaci silentio.
68. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, 1 quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relicta fortunae

5 aemulo redituram *Rhen.*] emulatore dituram **6** captium et captis diebus **13** degeret **20** obruebantur **28** famia] *sequitur spatium vacuum quattuor fere litterarum, deinde in novo versu* misso per neglecta *(III 69,4)* | simul ferebatur *Put.* *(cf. ad III 65,1)*

suae sede per populum, per urbem exire de imperio. nihil
tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem
Caesarem oppresserat, occultae Gaium insidiae, nox et
ignotum rus fugam Neronis absconderant, Piso et Galba
2 tamquam in acie cecidere: in sua contione Vitellius, inter 5
suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et
praesenti maestitiae congruentia locutus – cedere se
pacis et rei publicae causa, retinerent tantum memoriam
sui fratremque et coniugem et innoxiam liberorum
aetatem miserarentur –, simul filium protendens, modo 10
singulis modo universis commendans, postremo fletu
praepediente adsistenti consuli (Caecilius Simplex erat)
exsolutum a latere pugionem velut ius necis vitaeque
3 civium reddebat. aspernante consule, reclamantibus qui
in contione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus 15
insignia imperii domumque fratris petiturus discessit.
maior hic clamor obsistentium penatibus privatis, in
Palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum,
quo in sacram viam pergeret, patebat: tum consilii inops
in Palatium redit. 20
1 69. Praevenerat rumor ⟨e⟩iurari ab eo imperium, scrip-
seratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, ut militem
cohiberent. igitur tamquam omnis res publica in Vespa-
siani sinum cessisset, primores senatus et plerique
equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles 25
domum Flavii Sabini complevere. illuc de studiis volgi
2 et minis Germanicarum cohortium adfertur. longius iam
progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque
metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani con-
sectarentur, cunctantem in arma impellebant; sed quod in 30
eius modi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est,
periculum pauci sumpsere. circa lacum Fundani descen-
dentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt
promptissimi Vitellianorum. modicum ibi proelium im-
3 proviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus 35

17 hinc *Haase* **19** quod in sacra **21** iurari **24** cecississet

re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque, quorum nomina [aut] tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano multi id meritum erga 5 partes simulavere. subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus 4 miles socordi custodia clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris 10 filium in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum 15 intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediebat.

70. Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia 1 coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu, quod pacta turba- 20 rentur: simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot inlustres viros. cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem principatus speciem vitanti 25 convenisse. contra Vitellium in Palatium, in ipsam im- 2 perii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam innocentium caedibus celeberrimam urbis partem, ne Capitolio quidem abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus: dum inter Vespasianum ac Vitellium 30 proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis German⟨i⟩isque et

3 aut *del. al. (Put.)* **6** gratilia, *corr. Ern. coll. Plin. ep. 3,11,3. 5,1,8* **10** *post* acciuit *spatium vacuum octo fere litterarum, sequitur in proximo versu* erant qui, *cf. ad III 65,1* **11** ipso se Ini, *corr. Pich.* **13** degredi *Ern.* **19** questum *Madv.* **25** contenisse **31** germanisque (Galliisque *Ritt. coll. III 44*; Galliis Germaniisque *Nipp.*)

Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse
3 in fide, donec ultro ad condiciones vocaretur. pacem et
concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse.
si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia dece-
perit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem 5
– quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? –:
iret obviam legionibus et de summa rerum illic certaret:
4 cetera secundum eventum proelii cessura. trepidus ad
haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, cul-
pam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem 10
esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secre-
tam aedium partem occulte abiret, ne ⟨a⟩ militibus inter-
nuntius invisae pacis interficeretur: ipse neque iubendi
neque vetandi potens non iam imperator, sed tantum belli
causa erat. 15

1 71. Vixdum regresso in Capitolium Martiale furens
miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. cito agmine
forum et imminentia foro templa praetervecti erigunt
aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae
arcis fores. erant antiquitus porticus in latere clivi 20
dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis
2 tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi
gladiis armatae, et arcessere tormenta aut missilia tela
longum videbatur: faces in prominentem porticum iecere
et sequebantur ignem ambustasque Capitolii fores pene- 25
trassent, ni Sabinus revolsas undique statuas, decora
3 maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. tum diversos
Capitolii aditus invadunt, iuxta lucum asyli et qua Tarpeia
rupes centum gradibus aditur. improvisa utraque vis;
propior atque acrior per asylum ingruebat. nec sisti 30
poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae ut in
multa pace in altum edita solum Capitolii aequabant.
4 hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an
obsessi, quae crebrior fama, nitentes ac progressos depu-
lerint. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; 35

10 nimius ardor **28** tarpei arupes, *sed* a *del. ead. m.* **34** famam

mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt
flammam alueruntque. sic Capitolium clausis foribus in-
defensum et indireptum conflagravit.
72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum 1
5 foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo
externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis,
sedem Iovis Optimi Maximi, auspicato a maioribus pignus
imperii conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque
Galli capta temerare potuissent, furore principum
10 excindi. arserat et ante Capitolium civili bello, sed
fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum,
quibus armorum causis? quo tantae cladis pretio?
stetit, ⟨dum⟩ pro patria bellavimus. voverat Tarquinius 2
Priscus rex bello Sabino ieceratque fundamenta spe
15 magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc
populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius
sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa
Pometia hostium spoliis exstruxere. sed gloria operis
libertati reservata: pulsis regibus Horatius Pulvillus
20 iterum consul dedicavit ea magnificentia, quam immensae
postea populi Romani opes ornarent potius quam
augerent. isdem rursus vestigiis situm est, postquam 3
interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio
L. Scipione C. Norbano consulibus flagraverat. curam
25 victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum
felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter
⟨tan⟩ta Caesarum opera usque ad Vitellium mansit.
ea tunc aedes cremabatur.
73. Sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit. 1
30 quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter
dubia indigebat: ex diverso trepidi milites, dux segnis
et velut captus animi non lingua, non auribus competere;
neque alienis consiliis regi neque sua expedire, huc

13 stetit dum pro *Haase*] stetit pro **18** patrati operis *Ritt. (cf. III 64,2)* **19** puluilius **23** quindecim : viginti quinque *Lips.* : viginti quattuor *O. Leuze* **26** tanta] ta **29** plus ipauoris : plus id pavoris *Andr.*

illuc clamoribus hostium circumagi, quae iusserat vetare,
quae vetuerat iubere; mox, quod in perditis rebus
accidit, omnes praecipere, nemo exsequi; postremo
abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant.
2 inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine ferro flam- 5
misque miscent. pauci militarium virorum, inter quos
maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis,
Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtrun-
cantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coep-
tantem circumsistunt et Quintium Atticum consulem, 10
umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod
edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa
3 adversus Vitellium iecerat. ceteri per varios casus
elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contecti
et inter sarcinas abditi. fuere qui excepto Vitellianorum 15
signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respon-
dentesve audaciam pro latebra haberent.
1 74. Domitianus, prima inruptione apud aedituum oc-
cultatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacricola-
rum immixtus ignoratusque apud Cornelium Primum 20
paternum clientem iuxta Velabrum delituit. ac potiente
rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum sa-
cellum Iovi Conservatori aramque posuit casus suos in
marmore expressam; mox imperium adeptus Iovi Cus-
2 todi templum ingens seque in sinu dei sacravit. Sabinus 25
et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequa-
quam infesto sermone voltuque excipiuntur, frementi-
bus qui ius caedis et praemia navatae operae petebant.
clamore ⟨a⟩ proximis orto sordida pars plebis suppli-
cium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stan- 30
tem pro gradibus Palatii Vitellium et preces parantem
pervicere, ut absisteret: tum confossum [con]laceratum-
que et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemo-
nias trahunt.

7 insignis **14** contecti : tecti *Cast. (coll. II 29,1)* : protecti *Nipp.*
28 enouatae **29** a *om. (cf. III 70,4)* **32** laceratumque *Nipp.*]
conlaceratumque

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. quinque et 1
triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque
clarus. innocentiam iustitiamque eius non argueres;
sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus
5 Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit,
calumniatus est rumor. in fine vitae alii segnem, multi
moderatum et civium sanguinis parcum credidere. quod
inter omnis constiterit, ante principatum Vespasiani
decus domus penes Sabinum erat. caedem eius laetam 2
10 fuisse Muciano accepimus. ferebant plerique etiam paci
consultum dire⟨m⟩pta aemulatione inter duos, quorum
alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii
cogitaret. sed Vitellius consulis supplicium poscenti 3
populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod
15 interrogantibus, quis Capitolium incendisset, se reum
Atticus obtulerat eaque confessione, sive aptum tempori
mendacium fuit, invidiam crimenque adgnovisse et a
partibus Vitellii amolitus videbatur.

76. Isdem diebus L. Vitellius positis apud Feroniam 1
20 castris excidio Tarracinae imminebat, clausis illic gla-
diatoribus remigibusque, qui non egredi moenia neque
periculum in aperto audebant. praeerat, ut supra memo-
ravimus, Iulianus gladiatoribus, ⟨A⟩pollinaris remigibus,
lascivia socordiaque gladiatorum magis quam ducum
25 similes. non vigilias agere, non intuta moenium fir- 2
mare: noctu dieque fluxi et amoena litorum personantes,
in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tan-
tum inter convivia loquebantur. paucos ante dies dis-
cesserat Apinius Tiro donisque ac pecuniis acerbe per
30 municipia conquirendis plus invidiae quam virium par-
tibus addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Vergilii Capitonis 1
perfugit pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuam

5 duodecim : septem (*vel* totidem) *Borghesi* : VIII (*vel* VIIII) *Ritt.* **11** direpta *(cf. III 81,2)* **20** terracinae **24** gregariorum *Andr.* **26** diuque *Wurm coll. II 5,1 et Ann. 15,12,4*

arcem traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit. inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit: sternunt inermos aut arma capientes et quosdam somno excitos, cum tenebris pavore, sonitu tubarum clamore hostili tur- 5
2 barentur. pauci gladiatorum resistentes neque inulti cecidere, ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollina- 10 ris; reliquae in litore captae, ⟨a⟩ut nimio ruentium onere
3 pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam gladio militari cincta inter luctum cladesque expugnatae 15 Tarracinae superbe saeveque egisset. ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percunctatus statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere
4 iuberet. quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed rei publicae fuit. nam si recens victoria miles et 20 super insitam pervicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio quamvis infami inerat industria, nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat. 25

1 78. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post 30 secretas Vitellii epistulas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes pretium proditionis offerebat.
2 alii ficta haec et in gratiam Muciani composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum quam inferre, quando validissimae cohortes 35

1 tradi futurum **11** aut] ut **14** Incesserant **27** Saturno *Andr. (cf. Ann. 13,15,2)*

a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesidiis cessurus imperio videbatur: sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis qui-
5 dem exercitibus expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset. haud facile quis uni adsignaverit cul- 3 pam, quae omnium fuit. nam et Mucianus ambiguis epistulis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit, cete-
10 rique duces dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. ne Petillius quidem Cerialis cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos simul
15 exciret.

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam 1 noctis serum auxilium venit. illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari
20 nuntiabatur. et Petillio Ceriali equestre proelium adversum fuerat; namque incautum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul urbe inter aedificia hortosque et 2 anfractus viarum, quae gnara Vitellianis, incomperta
25 hostibus metum fecerant. neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Iulius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

30 80. Eo successu studia populi aucta; volgus urbanum 1 arma cepit. paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obvium telis signum pugnae exposcunt. agit grates Vitellius et ad tuendam urbem prorumpere iubet. mox vocato senatu deliguntur legati ad exercitus, ut
35 praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent.

9 regeret, *corr. Pich.* **28** iulius *Leid*] tulius

2 varia legatorum sors fuit. qui Petillio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite condiciones pacis. volneratur praetor Arulenus Rusticus: auxit invidiam, super violatum legati praetorisque nomen, propria dignatio viri. palantur comites, occidi- 5 tur proximus lictor, dimovere turbam ausus, et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam in⟨ter⟩ exteras gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt qui ad Antonium venerant, non quia 10 modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

1 81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus, coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. id plerisque 15 ludibrio, pluribus taedio; nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omisisset intempestivam sapientiam. 2 obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unum 20 diem postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitolii dire⟨m⟩pta belli commercia.

1 82. Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem 25 legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Mulvi positis postera die urbem ingrederentur. ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant; 30 simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. 2 tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars

5 palantur : pelluntur *al.* (pulsantur *Kiess.*) **7** In *(cf. IV 1,3 et 50,2)* **23** direpta *(cf. III 75,2)* **26** miluium *al. (cf. II 89,1)* **33** adsisterat *(cf. III 29,2 et 63,1)*

iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Sala-
riam Collinae portae propinquabat. plebs invectis equi-
tibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis
occurrit. proelia ante urbem multa et varia, sed Fla-
5 vianis consilio ducum praestantibus saepius prospera.
ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis 3
ad Sallustianos hortos per angusta et lubrica viarum
flexerant. superstantes maceriis hortorum Vitelliani ad
serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant,
10 donec ab equitibus, qui porta Collina inruperant, cir-
cumvenirentur. concurrere et in campo Martio infestae
acies. pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria:
Vitelliani desperatione sola ruebant, et quamquam pulsi,
rursus in urbe congregabantur.

15 83. Aderat pugnantibus spectator populus utque in 1
ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu
fovebat. quotiens pars altera inclinasset, abditos in ta-
bernis aut si quam in domum perfugerant, erui iugula-
rique expostulantes parte maiore praedae potiebantur:
20 nam milite ad sanguinem et caedes obverso spolia in vol-
gus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies: ali⟨b⟩i 2
proelia et volnera, alibi balineae popinaeque; simul
cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes;
quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acer-
25 bissima captivitate scelerum, prorsus ut eandem civi-
tatem et furere crederes et lascivire. conflixerant ⟨et⟩ 3
ante armati exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel
Cinna victoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc in-
humana securitas et ne minimo quidem temporis volup-
30 tates intermissae: velut festis diebus id quoque gaudium
accederet, exsultabant fruebantur nulla partium cura,
malis publicis laeti.

84. Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, 1
quae acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant.
35 eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium stu-

21 alii prelia **26** et *post* conflixerant *add. Ritt.* **28** L. Cinna *Ritt.*

dio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem tormenta aggerem facesque, quidquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, 2 opere illo consummari clamitantes. urbem senatui ac populo Romano, templa dis reddita: proprium esse mili- 5 tis decus in castris: illam patriam, illos penates; ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore 3 foedare suprema victis solacia amplectebantur. multi 10 semianimes super turres et propugnacula moenium exspiravere; convolsis portis reliquus globus obtulit se victoribus, et cecidere omnes contrariis volneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

4 Vitellius capta urbe per aversam Palatii partem 15 Aventinum in domum uxoris sellula defertur, ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. dein mobilitate ingenii et, quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium regreditur vastum desertumque, di- 20 lapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinantibus. terret solitudo et tacentes loci; temptat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque misero errore et pudenda latebra semet occultans ab Iulio Placido tribuno cohor- 5 tis protrahitur. vinctae pone tergum manus; laniata 25 veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus misericordiam abstulerat. obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem 30 tribuni amputavit ac statim confossus est.

85. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini 35

2 aggerem *Ritt.*] aggeres

iacuerat, propulere. una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti se tamen imperatorem eius fuisse respondit; ac deinde ingestis volneribus concidit. et volgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Patrem illi ** Luceriam: septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat, consulatum sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere qui ipsum non noverant; studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci, sed imputare perfidiam non possunt qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent.

Praecipit⟨i⟩ in occasum die ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et Caesarem consalutatum miles frequens utque erat in armis in paternos penates deduxit.

6 *lacunam notavit Weiss.* : Lucium Vitellium censorem et ter consulem fuisse memoravi, patriam habuit *suppl. Andr.*, *suspicans oculos librarii a* Lucium *aberrasse ad* Luceriam (patria illi Nuceria *Grut. e Suet. Vit. 1,3*) **7** explerat *L. Holzapfel (Klio 15,1918,106)* **9** ei detulere *Stuttg*[2] *Leid (in ras.)*] eidē tulere **14** continere., *corr. Acid.* **16** uicinis sed

Corneli taciti Liber XVIIII explicit Incipit uicesimus

LIBER QUARTUS

1 1. Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax
coeperat. armati per urbem victores implacabili odio
victos consectabantur: plenae caedibus viae, cruenta
fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors ob-
tulerat. ac mox augescente licentia scrutari ac protra- 5
here abditos; si quem procerum habitu et iuventa con-
spexerant, obtruncare nullo militum aut populi discri-
2 mine. quae saevitia recentibus odiis sanguine expleba-
tur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum
aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. 10
initium id perfringendarum domu⟨u⟩m, vel si resisteretur,
causa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe
et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos; alii
3 ab amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclama-
tiones et fortuna captae urbis, adeo ut Othoniani Vitel- 15
lianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur.
duces partium accen⟨den⟩do civili bello acres, temperan-
dae victoriae impares, quippe in⟨ter⟩ turbas et discordias
pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis artibus
indigent. 20
1 2. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat,
nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis
filium principis agebat. praefectura praetorii penes Ar-
rium Varum, summa potentiae in Primo Antonio. is
pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremo- 25
nensem praedam rapere; ceteri modestia vel ignobilitate
2 ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. civitas
pavida et servitio parata occupari redeuntem Tarracina
L. Vitellium cum cohortibus exstinguique reliqua belli
postulabat: praemissi Ariciam equites, agmen legionum 30

4 sors **15** fortunae **18** inter *Leid (Wurm)*] in *(cf. III 80,2)*

intra Bovillas stetit. nec cunctatus est Vitellius seque
et cohortes arbitrio victoris permittere, et miles infe-
licia arma haud minus ira quam metu abiecit. longus 3
deditorum ordo saeptus armatis per urbem incessit,
5 nemo supplici voltu, sed tristes et truces et adversum
plausus ac lasciviam insultantis volgi immobiles. paucos
erumpere ausos circumiecti pressere; ceteri in custo-
diam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et
quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein
10 Lucius Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in prin-
cipatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius
quam adversis abstractus.
3. Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite 1
ad componendam Campaniam mittitur, discordibus mu-
15 nicipiorum animis magis inter semet quam contumacia
adversus principem. viso milite quies et minoribus colo-
niis impunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa loca-
tur et domus inlustres adflictae, cum contra Tarracinen-
ses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est iniuriae 2
20 quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio
in quaestu habetur. solacio fuit servus Vergilii Capi-
tonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, pati-
bulo adfixus in isdem anulis, quos acceptos a Vitellio
gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita 3
25 Vespasiano decernit, laetus et spei certus: quippe
sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis
ad bellum Germaniis, mox Illyrico, postquam Aegyp-
tum Iudaeam Syriamque et omnis provincias exerci-
tusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse
30 finem videbantur. addidere alacritatem Vespasiani lit- 4
terae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie
forma; ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se et
rei publicae egregia. nec senatus obsequium deerat:
ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et
35 consulare imperium decernuntur.

7 oppressere *Faërnus (cf. Ann. 14,33,1)* **32** et rei publicae *Jac. Gron.*] et Rp.

4. Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere. si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate; id vero erga rem publicam superbum, erga principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano iactabat. ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data, sed in Sarmatas expeditio fingebatur. adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos respexere: restitui Capitolium placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus consul designatus censuit; ceteri voltu manuque, pauci, quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. ubi ad Helvidium Priscum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam ut honorificam in novum principem, ** falsa aberant, et studiis senatus attollebatur. isque praecipuus illi dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

5. Res poscere videtur, quoniam iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus [regione Italiae] ⟨e⟩ Caracinae municipio Cluviis, patre, qui ordinem primi pili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit, non, ut plerique, ⟨ut⟩ nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret. doctores sapientiae secutus est, qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia, potentiam nobi-

10 civium *Walther*] ciuilium **12** respere **18** novum *Halm*] bonum *(cf. II 99,2)* **19** principem : *suppl. Andr.* ita ipsi decoram; quippe, *suspicans oculos librarii a* principē *deerrasse ad* quippe, *al. al.* **25** regione Italiae *secl. Ern.* | e Caracinae *Madv.*] carecinae **26** Cluviis *Haase et Nipp.*] cluuios *corr. ead. m.* in cluuio

litatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit, civis senator, maritus gener amicus, cunctis 5 vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

6. Erant quibus adpetentior famae videretur, quando 1 etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu 10 rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur. ea ultio, incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax certamen et egregiis 2 utriusque orationibus testatum; mox dubia voluntate 15 Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requirentium.

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani 3 censebant, placuerat mitti ad principem legatos. hinc 20 inter Helvidium et Eprium acre iurgium: Priscus eligi nominatim a magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat, quae consulis designati sententia fuerat.

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne 1 aliis electis posthabitus crederetur. paulatimque per 25 altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quaerente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. sorte et urna mores non discerni: suffragia et 30 existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem rei publi- 2 cae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant. fuisse Vespasiano 35 amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum accu-

35 Sentio : Anteio *Ritt. (cf. Ann. 16,14,1)* : Senecione *al. (Gud.)*

satores etiam si puniri non oporteat, ostentari non de-
3 bere. hoc senatus iudicio velut admoneri principem,
quos probet, quos reformidet. nullum maius boni im-
perii instrumentum quam bonos amicos esse. satis Mar-
cello, quod Neronem in exitium tot innocentium impu- 5
lerit: frueretur praemiis et impunitate, Vespasianum
melioribus relinqueret.

1 8. Marcellus non suam sententiam impugnari, sed con-
sulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera
exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne amb- 10
itioni aut inimicitiis locus foret. nihil evenisse, cur
antiquitus instituta exolescerent aut principis honor in
cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes ob-
2 sequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam
inritaretur animus novo principatu suspensus et voltus 15
quoque ac sermones omnium circumspectans. se memi-
nisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis for-
mam patres avique instituerint; ulteriora mirari, prae-
sentia sequi; bonos imperatores voto expetere, quales-
3 cumque tolerare. non magis sua oratione Thraseam quam 20
iudicio senatus adflictum; saevitiam Neronis per eius
modi imagines inlusisse, nec minus sibi anxiam talem
amicitiam quam aliis exilium. denique constantia for-
titudine Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius:
4 se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. sua- 25
dere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne
Vespasianum senem triumphalem, iuvenum liberorum
patrem, praeceptis coerceret. quo modo pessimis im-
peratoribus sine fine dominationem, ita quamvis egre-
5 giis modum libertatis placere. haec magnis utrimque 30
contentionibus iactata diversis studiis accipiebantur.
vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis
patrum adnitentibus retinere morem; et splendidissi-
mus quisque eodem inclinabat metu invidiae, si ipsi
eligerentur. 35

1 9. Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum
a praetoribus tractabatur aerarium) publicam pauper-
tatem questi modum impensis postulaverant. eam curam

consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem principi reservabat: Helvidius arbitrio senatus agendum censuit. cum perrogarent sententias 2 consules, Volcacius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re principe absente statueretur. censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus. eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit: fuere qui et meminissent.

10. Tum invectus est Musonius Rufus in Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. sed vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magistrum ferebat. proximus dies causae destinatur; nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira 1 apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis voltu tegeretur. sed civitas rimandis offensis sagax verterat se transtuleratque: ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis domos hortosque permutans, apparatu incessu excubiis vim principis amplecti, nomen remittere. plurimum ter- 2 roris intulit caedes Calpurnii Galeriani. is fuit filius Gai Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsi⟨us⟩ iuventa rumore volgi celebrabantur, erantque

4 Volcacius *C. Her. (cf. Ann. 16,8,3)* **8** oblivione *Madv.* **18** ad ultionem *Stuttg*[2] *Leid (Faërnus)*] adulationib (-onē *corr. ead. m.*) **27** stipatis **32** ipsius *Spir*] ipsi

in civitate adhuc turbida et novis sermonibus laeta qui principatus inanem ei famam circumdarent. iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragensimum ab urbe lapidem Appia via fuso per venas sanguine exstinguitur. 5
3 Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alfenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus (is enim libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit. 10

1 12. Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat; caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias non ut mala loquebantur. id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagra- 15
2 verit, altius expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicae orae vacua cultoribus simulque insulam iuxta sitam occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus
3 amnis tergum ac latera circumluit. nec opibus (rarum 20 in societate validiorum) adtritis viros tantum armaque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio, 25 ⟨quo⟩ arma equosque retinens integris turmis Rhenum perrumperet.

13. Iulius Civilis et Claudius Paulus regia stirpe multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit; iniectae Civili catenae, 30 missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub Vitellio

2 ei] et **9** enim is, *corr. Doed.* **18** iuxta sitam *Walch*] iuuata sit an **20sq.** rarum in...adtritis *H. Tiedke*] romanis...adtriti **25** erant **26** quo *add. Koest.* (equosque qui *Brakman*) **27** perrumpere, *corr. Brakman* **28** Iulius Civilis et Claudius Paulus *C. Her.*] iulius paulus et claudius ciuilis

rursus discrimen adi⟨i⟩t, flagitante supplicium eius exer-
citu: inde causae irarum spesque ex malis nostris. sed 2
Civilis ultra quam barbaris solitum ingenio sollers et
Sertorium se aut Annibalem ferens simili oris dehones-
5 tamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano
palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque
partium praetendit, missis sane ad eum Primi Antonii
litteris, quibus avertere accita ⟨a⟩ Vitellio auxilia et
tumultus Germanici specie retentare legiones iubebatur.
10 eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato 3
in Vespasianum animo et rei publicae cura, cui exci-
dium adventabat, si redintegratum bellum et tot arma-
torum milia Italiam inrupissent.

14. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim 1
15 altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare
res hoc modo coepit. iussu Vitellii Batavorum iuventus
ad dilectum vocabatur, quem suapte natura gravem
onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos
conquirendo, quos pretio dimitterent: rursus impubes
20 et forma conspicui (et est plerisque procera pueritia)
ad stuprum trahebantur. hinc invidia, et compositae 2
seditionis auctores perpulere, ut dilectum abnuerent.
Civilis primores gentis et promptissimos volgi specie
epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia
25 incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias
et raptus et cetera servitii mala enumerat: neque enim
societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi.
quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo, cum 3
imperio venire? tradi se praefectis centurionibusque;
30 quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, ex-
quirique novos sinus et varia praedandi vocabula. instare
dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus
velut supremum dividantur. numquam magis adflictam 4
rem Romanam nec aliud in hibernis quam praedam et

4 aut *al. Spir Leid*] haud **19** impubes et *Spir Leid (Halm)*] Inpubes (s *del. ead. m.*) sed

senes: attollerent tantum oculos et inania legionum nomina ne pavescerent. at sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes. ne Romanis quidem ingratum id bellum; cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriae rationem non reddi. 5

1 15. Magno cum adsensu auditus barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui consilia sociarent. ea gens partem insulae colit, origine lingua virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Bata- 10 vorum cohortes missas in Germaniam, ut supra rettuli-
2 mus, ac tum Mogontiaci agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni; pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludibrium impune spreverat. igitur ipso rebellis 15 familiae nomine placuit impositusque scuto more gentis et sustinentium umeris vibratus dux deligitur, statimque accitis Frisiis (Transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna proxima [occupata] Oceano inrumpit. nec providerant impetum hostium milites, nec, si provi- 20 dissent, satis virium ad arcendum erat: capta igitur ac
3 direpta castra. dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum imminebant, quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. signa vexillaque 25 et quod militum in superiorem insulae partem congregantur duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis segnem numerum armis oneraverat. 30

7 canine fates, *item infra v. 12* **13** insignis *Kiess.* **19** proximo *ead. m. et in textu et in marg, corr. ex* proxima | occupata *secl. Url.* : (proximo) applicata *Polster, al. al.* **20** praeuiderant *(cf. V 12,2 et 17,2)* **29** Germanorumque] Tungrorumque *C. Her.*, *sed cf. E. Norden, Germ. Urgesch. 402 sq.* : Gugernorumque *Ritt.*

16. Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro 1
praefectos, quod castella deseruissent: se cum cohorte,
cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum,
illi sua quisque hiberna repeterent. subesse fraudem
5 consilio et dispersas cohortes facilius opprimi, nec
Brinnonem ducem eius belli, sed Civilem esse patuit,
erumpentibus paulatim indiciis, quae Germani, laeta
bello gens, non diu occultaverant. ubi insidiae parum 2
cessere, ad vim transgressus Canninefates Frisios Bata-
10 vos propriis cuneis componit: derecta ex diverso acies
haud procul a flumine Rheno et obversis in hostem na-
vibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec diu
certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit,
perculsique milites improvisa proditione a sociis hosti-
15 busque caedebantur. eadem etiam ⟨in⟩ navibus perfidia: 3
pars remigum e Batavis tamquam imperitia officia nau-
tarum propugnatorumque impediebant, mox contra ten-
dere et puppes hostili ripae obicere, ad postremum
gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, tru-
20 cidant, donec universa quattuor et viginti navium clas-
sis transfugeret aut caperetur.

17. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; 1
armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per
Germanias Galliasque fama libertatis auctores celebra-
25 bantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offe-
rentes: Galliarum societatem Civilis arte donisque ad-
fectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates
remittendo, cohortibus, abire an manere mallent, data
potestate; manentibus honorata militia, digredientibus
30 spolia Romanorum offerebantur. simul secretis sermo- 2
nibus admonebat malorum, quae tot annis perpessi mi-
seram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quam-
quam tributorum expertes, arma contra communes
dominos cepisse; prima acie fusum victumque Roma-
35 num. quid si Galliae iugum exuant? quantum in Italia

6 esse] eius **10** acie *Pich.* **15** in *add. Wurm*

3 reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Aeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam suismet viribus concidisse. nunc easdem omnium partes, addito, si quid 5 militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit; esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis
4 legiones procubuerint. servirent Syria Asiaque et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere ante tributa genitos. nuper certe caeso Quinctilio Varo pulsam 10 e Germania servitutem, nec Vitellium principem, sed
5 Caesarem Augustum bello provocatum. libertatem natura etiam mutis animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum; deos fortioribus adesse: proinde adriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespa- 15 sianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus
6 utrumque. sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat.

1 18. At Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus 20 per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, 25 Ubios e proximis, Trevirorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa
2 acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens 30 gloria ante oculos et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta vic-
3 toriae vel pulsis pudorem. ut virorum cantu, femina-

4 Gallias *Wurm* **9** gallias, *sed* s *del. ead. m.* (Galliis *Wurm*) **10** quintilio **17** utrumque] *post hoc verbum in codice incipit cap. 18*

rum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus
cohortibusque redditur clamor. nudaverat sinistrum
cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos
versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis,
5 arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque
auxilia foeda fuga dispersa totis campis palantur; illuc
incubuere Germani, et fuit interim effugium legionibus
in castra, quibus Veterum nomen est. praefectus alae 4
Batavorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemu-
10 lus Civili, ne interfectus invidiam apud populares vel,
si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios
avehitur.

19. Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohor- 1
tes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a
15 Civile nuntius adsequitur. intumuere statim superbia
ferociaque et pretium itineris donativum, duplex sti-
pendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vi-
tellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam
seditioni. et Flaccus multa concedendo nihil aliud effe- 2
20 cerat, quam ut acrius exposcerent quae sciebant nega-
turum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere,
ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis
centurionibusque consultavit, num obsequium abnuen-
tes vi coerceret; mox insita ignavia et trepidis ministris,
25 quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu
suppletae legiones angebant, statuit continere intra
castra militem: dein paenitentia et arguentibus ipsis
qui suaserant, tamquam secuturus scripsit Herennio
Gallo legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut
30 arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum
haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, 3
inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent.
⟨sed⟩ Flaccus omisit inceptum aliisque litteris Gallum
monuit, ne terreret abeuntes: unde suspicio sponte lega-
35 torum excitari bellum cunctaque, quae acciderant aut

10 Inuidia **33** sed *add. Koest.*

metuebantur, non inertia militis neque hostium vi, sed
fraude ducum evenire.
1 20. Batavi, cum castris Bonnensibus propinquarent,
praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium ex-
poneret. nullum sibi bellum adversus Romanos, pro 5
quibus totiens bellassent: longa atque inrita militia
fessis patriae atque otii cupidinem esse. si nemo ob-
sisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro
2 viam inventuros. cunc⟨tan⟩tem legatum milites perpule-
rant, fortunam proelii experiretur. tria milia legiona- 10
riorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paga-
norum lixarumque ignava sed procax ante periculum
manus omnibus portis ⟨pro⟩rumpunt, ut Batavos numero
3 impares circumfundant. illi veteres militiae in cuneos
congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus 15
tuti; sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedenti-
bus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi
petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus
fossae, nec caede tantum et volneribus, sed ruina et
4 suis plerique telis interi⟨e⟩re. victores colonia Agrippi- 20
nensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bon-
nense proelium excusabant, tamquam petita pace, post-
quam negabatur, sibimet ipse consuluissent.
1 21. Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam
exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam 25
reputans, cunctos qui aderant in verba Vespasiani adigit
mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie
pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramen-
2 tum acciperent. redditur responsum: neque proditoris
neque hostium se consiliis uti; esse sibi Vitellium prin- 30
cipem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiri-
tum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrium
rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poe-
nas exspectaret. quae ubi relata Civili, incensus ira

4 exponerent *al.* **12** Ignauia **13** prorumpunt *Ritt. (cf. IV 34,4)*] rumpunt **15** lateribus *Francken* **32** arbitrum *al. (Put.)*

universam Batavorum gentem in arma rapit; iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

22. Adversus has concurrentis belli minas legati le- 1
5 gionum Munius Lupercus et Numisius Rufus vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. sed parum provisum, ut copiae in castra conveherentur: rapi permisere. ita paucis diebus
10 per licentiam absumpta sunt quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum 2 robore Batavorum obtinens utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adsultante per campos equite; simul naves in adversum
15 amnem agebantur. hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos. et spem ob- 3 pugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus le-
20 gionibus situm vix quinque milia armatorum [Romanorum] tuebantur; sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello ministra aderat.

23. Pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars 1 aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique
25 Germanias Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent; inde non loco neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo dis- 2 creta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens
30 consistunt, eminus lacessentes. post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium inrita haerebant et desuper saxis volnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per testudinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis
35 et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obru-

8 ut *Lips.*] ui *(cf. III 43,2 et 56,1)* **16** luusgue **20** Romanorum *del. det.*

3 untur, praeferoces initio et rebus secundis nimii. sed
tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant; ma-
chinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis sol-
lertia: perfugae captivique docebant struere materias
in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii 5
superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars
intus occulti muros subruerent. sed excussa ballistis
4 saxa stravere informe opus. et crates vineasque paran-
tibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi
obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi 10
verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum
dierum inesse alimenta et multum imbellis turbae; simul
ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita
belli sperabantur.

1 24. Flaccus interim cognito castrorum obsidio et 15
missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos ⟨e⟩
legionibus Dillio Voculae duoetvicensimae legionis le-
gato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus cele-
raret, ipse navibus, invalidus corpore, invisus militi-
bus. neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogon- 20
tiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus,
2 adsciri in societatem Germanos. non Primi Antonii ne-
que Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta
odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura
eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: 25
Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid hosti
conducat. tot armatas fortissimorum virorum manus
unius senis valetudine regi: quin potius interfecto pro-
ditore fortunam virtutemque suam malo omine exsolve-
3 rent. his inter se vocibus instinctos flammavere insuper 30
adlatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occul-
tari nequibant, pro contione recitavit vinctosque qui
attulerant ad Vitellium misit.

1 25. Sic mitigatis animis Bonnam, hiberna primae le-
gionis, ventum. infensior illic miles culpam cladis in 35

20 p̄mebant, *corr. Rhen.* **28** proditore *Ferr.*] traditore

Hordeonium vertebat: eius iussu derectam adversus Ba-
tavos aciem, tamquam a Mogontiaco legiones sequeren-
tur; eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus
auxiliis: ignota haec ceteris exercitibus neque impera-
5 tori suo nuntiari, cum adcursu tot provinciarum ex-
stingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplares 2
omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque
et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit insti-
tuitque pessimum facinus, ut epistulae aquiliferis legio-
10 num traderentur, a quis ante militi quam ducibus lege-
bantur. tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis
usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret. motusque 3
Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, adfluen-
tibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe
15 iuvabant: mox valescentibus Germanis pleraeque civi-
tates adversum nos arma ⟨sumpsere⟩ spe libertatis et, si
exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebat ira- 4
cundia legionum, nec terrorem unius militis vincula in-
diderant; quin idem ille arguebat ultro conscientiam
20 ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso
crimine testis veri opprimeretur. conscendit tribunal
Vocula mira constantia prensumque militem ac vocife-
rantem duci ad supplicium iussit, et dum mali pavent,
optimus quisque iussis paruere. exim consensu ducem
25 Voculam poscentibus Flaccus summam rerum ei per-
misit.

26. Sed discordes animos multa efferabant: inopia 1
stipendii frumentique et simul dilectum tributaque
Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo sicci-
30 tate vix navium patiens, arti commeatus, dispositae per
omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent,
eademque de causa minus frugum et plures qui con-
sumerent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur 2

2 amagontiaco (*corr. ead. m. ex* amagontiae) *hoc loco et infra c. 33,3* **6** exemplaria *al. Spir Leid* **8** et *al. Spir Leid*] ex **16** arma sumpsere *Stuttg*[2] *Leid*] arma (armatae *al.*) **18** Indiderat **27** efferebant

ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira dei vocabatur.

3 Ingressis Novaesium sexta decima legio coniungitur. additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus 5 legatus; nec ausi ad hostem pergere * * (loco Gelduba nomen est) castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Cugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, 10 ductus ⟨a⟩ Vocula exercitus; pars cum Herennio Gallo permansit.

1 27. Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus misitque subsidio cohortem: 15 auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum 2 strage nostrorum navem abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa veste, 20 verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. redit in Hordeonium invidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, donec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu 25 3 demum Voculae exsolvitur. is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices 30 et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

6 *post* pergere *signum lacunae posuit Wurm, haec fere supplens:* ad quintum (ad XIII *C. Her.*) ab Novaesio lapidem] loco cui gelduba *al.* **10** gugernorum, *corr. Nipp. (cf. V 16,1)* **12** remansit *Nipp.*

28. At Civilem immensis auctibus universa Germania 1
extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille,
ut cuique proximum, vastari Ubios Trevirosque, et
aliam manum Mosam amnem transire iubet, ut Mena-
5 pios et Morinos et extrema Galliarum quateret. actae
utrobique praedae, infestius in Ubiis, quod gens Ger-
manicae originis eiurata patria Romanorum ⟨in⟩ nomen
Agrippinenses vocarentur. caesae cohortes eorum in 2
vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa
10 aberant, nec quievere Ubii, quo minus praedas e Ger-
mania peterent, primo impune, dein circumventi sunt,
per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. con- 3
tusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior Civilis
obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis
15 occultus nuntius venientis auxilii penetraret. machinas
molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos
proelium poscentis ad scindendum vallum ire detrusos-
que redintegrare certamen iubet, superante multitudine
et facili damno.
20 29. Nec finem labori nox attulit: congestis circum 1
lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino
incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur.
quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspi-
cuam barbarorum aciem, et si quis audacia aut insigni-
25 bus effulgens, ad ictum destinabant. intellectum id 2
Civili et restincto igne misceri cuncta tenebris et armis
iubet. tum vero strepitus dissoni, concursus incerti,
neque feriendi neque declinandi providentia: unde cla-
mor acciderat, circumagere corpora, tendere artus;
30 nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare et ignavorum
saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta 3

4 alia manu, *corr. Freinsh.* 7 Romanorum nomen, *corr. Borleffs*; *al. al.* 25 et fulgens 27 concursus incerti *C. Her.*] corsus Inceptti *m. post. in frustulo membrano agglutinato, quo Medicei scriptura cooperta est; sequitur spatium vacuum XVIII fere litterarum* 29 artus *Lips.*] arcus

ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat. ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte novam aciem 5 dies aperuit.

1 30. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere multa superstantium pernicie, pugnatum- 10 que in perculsos subita et prospera eruptione; simul a legionariis peritia et arte praestantibus plura strue-
2 bantur. praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti 15 verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omissa obpugnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

1 31. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, 20 addito Caecinae edicto; et praefectus cohortis e victis, Alpinius Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. diversi hinc motus animorum: auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine adfectu, hortantibus praefectis statim a Vitellio descis- 25
2 cunt: vetus miles cunctabatur. sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non voltu neque animo satis adfirmans, et cum cetera iuris iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut levi murmure et plerumque silentio trans- 30 mittebant.

1 32. Lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Civilem suspiciones militum inritavere, tamquam ad

1 gnarus *al. Stuttg*[2] *Leid*] ignarus *(cf. I 75, 1)* **16** intra *al. Stuttg*[2] *Leid*] Infra **17** expugnandi *Rup.* **24** militiae, *corr. Rhen.* **30** pleruque *eraso, ut vid., litterae* m *signo, unde* plerique *coniecit Spengel*

socium partium scriptae et de Germanico exercitu
hostiliter. mox adlatis Geldubam in castra nuntiis
eadem dicta factaque, et missus cum mandatis Monta-
nus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis
5 falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret,
satis factum coeptis. ad ea Civilis primo callide: post 2
ubi videt Montanum praeferocem ingenio paratumque
in res novas, orsus a questu periculisque, quae per
quinque et viginti annos in castris Romanis exhausis-
10 set, 'egregium' inquit 'pretium laborum recepi, necem
fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus
voces, quibus ad supplicium petitus iure gentium
poenas reposco. vos autem Treveri ceteraeque servien-
tium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis
15 exspectatis nisi ingratam militiam, immortalia tributa,
virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefec- 3
tus unius cohortis et Cannenefates Batavique, exigua
Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus
vel saepta ferro fameque premimus. denique ausos aut
20 libertas sequetur aut victi idem erimus.' sic accensum,
sed molliora referre iussum dimittit: ille ut inritus
legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33. Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes 1
et quod e Germanis maxime promptum adversus Vocu-
25 lam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio
Victore, sororis suae filio, ducibus. rapiunt in transitu
hiberna alae Asciburgii sita; adeoque improvisi castra
involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula
potuerit. id solum ut in tumultu monuit, subsignano
30 milite media firmare; auxilia passim circumfusa sunt.
eques prorupit exceptusque compositis hostium ordini- 2
bus terga in suos vertit. caedes inde, non proelium.
et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostro-
rum nudavere: sic ad legiones perventum, quae amissis
35 signis intra vallum sternebantur, cum repente novo

4 arma *Lips.* **10** recepi *Spir*] recipi **18** exscidimus *Halm* **22** rediit *al.* (*Rhen.*)

3 auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a
Galba cohortes ac tum accitae, dum castris propinquant,
audito proeliantium clamore intentos hostis a tergo
invadunt latioremque quam pro numero terrorem
faciunt, aliis a Novaesio, aliis a Mogontiaco universas 5
copias advenisse credentibus. is error addit animos, et
4 dum alienis viribus confidunt, suas recepere. fortissi-
mus quisque e Batavis, quantum peditum erat, fundun-
tur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima
acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris 10
maior numerus et imbellior, e Germanis ipsa robora.

1 34. Dux uterque pari culpa meritus adversa prosperis
defuere. nam Civilis, si maioribus copiis instruxisset
aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset
castraque perrupta excidisset: Vocula nec adventum 15
hostium exploravit, eoque simul egressus victusque;
dein victoriae parum confisus tritis frustra diebus
castra in hostem movit, quem si statim impellere cur-
sumque rerum sequi maturasset, solvere obsidium
2 legionum eodem impetu potuit. temptaverat interim 20
Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud
Romanos res et suis victoria provenisset: circumfere-
bantur signa vexillaque, ostentati etiam captivi. ex
quibus unus egregium facinus ausus clara voce gesta
patefecit, confossus illic⟨o⟩ a Germanis: unde maior in- 25
dici fides; simul vastatione incendiisque flagrantium
3 villarum venire victorem exercitum intellegebatur. in
conspectu castrorum constitui signa fossamque et
vallum circumdari Vocula iubet: depositis impedimen-
tis sarcinisque expediti certarent. hinc in ducem clamor 30
pugnam poscentium; et minari adsueverant. ne tempore
quidem ad ordinandam aciem capto incompositi fessi-
que proelium sumpsere; nam Civilis aderat, non minus
4 vitiis hostium quam virtute suorum fretus. varia apud
Romanos fortuna et seditiosissimus quisque ignavus: 35

15 exscidisset *Halm (cf. IV 32,3)* **25** illic, *corr. Freinsh.*

quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. illi cuncta e muris cernentes omnibus portis pro-
5 rumpunt. ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita 5 per utrumque exercitum fama volneratum aut interfectum, immane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit: sed Vocula omissis fugientium tergis vallum turrisque castrorum augebat, tamquam rursus
10 obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle.

35. Nihil aeque exercitus nostros quam egestas copia- 1 rum fatigabat. impedimenta legionum cum imbelli turba Novaesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum
15 adveherent; nam flumine hostes potiebantur. primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile. qui ubi rursum missos Novaesium frumentatores datas- 2 que in praesidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis,
20 cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis qui pontes et viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam perrexere, manentibus, 3 ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum prae-
25 sidio tenebantur. non erat dubium, quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis perculsisque. addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. plures 4
30 quam iussum erat profecti palam in agmine fremebant non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos: at qui remanserant, desertos <se derelictos>que abducta parte legionum querebantur. duplex hinc seditio, aliis

27 perculsisque *Stuttg*[2] *Leid*] periculisque **32** desertos se derelictosque *Giarr.*] desertosque (desertos se *al.* *Stuttg*[2] *Leid*; proditos desertosque *Lench.*)

revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

1 36. Interim Civilis Vetera circumsedit: Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. [Civilis capit Geldubam] mox haud procul Novaesio equestri 5 proelio prospere certavit. sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur; et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones donativum exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio 2 missam. nec diu cunctatus Hordeonius nomine Ves- 10 pasiani dedit, idque praecipuum fuit seditionis alimentum. effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili inter- 15 ficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset.

1 37. Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos: ipsi, ut est volgus sine rectore 20 praeceps pavidum socors, adventante Civile raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. 2 res adversae discordiam peperere, iis qui e superiore exercitu erant causam suam dissociantibus; Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum 25 civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetvicensimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci obsi- 3 dium ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex 30 Chattis Usipis Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruentati, quia dispersos et nescios miles noster invaserat. quin et loricam vallumque per fines suos

4 Civilis capit geldubam *secl. Url.* **7** proinde **30** ex Cattis *Rhen.*] et caitis **32** incruentati quia *C. Her.*] incruentari uia (incruenti: in via *Lips.*) | adispersos

Treveri struxere, magnisque in vicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

38. Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum 1
5 absentes inierunt, maesta et multiplici metu suspensa civitate, quae super instantia mala falsos pavores induerat, descivisse Africam res novas moliente L. Pisone. is ⟨pro consule⟩ provinciae nequaquam tur- 2 bidus ingenio; sed quia naves saevitia hiemis prohibe-
10 bantur, volgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus, dum timet, credebat, augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, ne victoribus quidem ingrato rumore,
15 quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla umquam civilis victoria satiavit.

39. Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Fron- 1 tinus praetor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus laudes gratesque decretae; Tettio Iuliano
20 praetura, tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Grypum transferretur; Hormo dignitas equestris data. et mox eiurante Frontino Caesar Domitianus praetu- 2 ram cepit. eius nomen epistulis edictisque praepone-
25 batur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo An- 3 tonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in
30 neminem ultra aciem saevierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus

5 inierant *Haase* **8** pro consule *add. Jac. Gron.* **14** ne *Jac. Gron.*] nec **19** Tettio *Andr. coll. I 79,5*] et tito **22** griphum, *cf. III 52,3* **31** maioribusque, *sed* que *del. ead. m.* (moribus maioribusque *Ritt.*)

abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo me-
4 tuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi
Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumula-
tum secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam
ostentans discessu Cluvii Rufi vacuam; simul amicis 5
eius tribunatus praefecturasque largitur. dein postquam
inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet
dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus
in Antonium amor, et tertia legio, familiaris Arrio
Varo miles, in Syriam remissa; pars exercitus in Ger- 10
manias ducebatur. sic egesto quidquid turbidum redi⟨i⟩t
urbi sua forma legesque et munia magistratuum.
1 40. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de
absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et
modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc 15
moribus crebra oris confusio pro modestia accipieba-
tur. referente Caesare de restituendis Galbae honori-
bus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque
memoria celebraretur. patres utrumque iussere: de
2 Pisone inritum fuit. tum sorte ducti, per quos red- 20
derentur bello rapta, quique aera legum vetustate
delapsa noscerent figerentque et fastos adulatione tem-
porum foedatos exonerarent modumque publicis im-
pensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, post-
quam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Grypo 25
3 honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium
Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Pu-
blius et Sorani manibus satis factum. insignis publica
severitate dies ne privatim quidem laude caruit. iustam
vindictam explesse Musonius videbatur, diversa fama 30
Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum
reum ambitiosius quam honestius defendisset: ipsi
Publio neque animus in periculis neque oratio sub-
peditavit. signo ultionis in accusatores dato, petit a

11 redit, *corr. Haase* **15** modice *G. Her.* **25** gripho, *cf. IV 39,1* **29** iustam vindictam *Meiser*] Iustum Iudicium **34** petiit *Nipp.*

Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. consulendum tali super re principem respondit.

5 41. Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum 1 concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri, ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse, 10 trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. probabant reli- 2 gionem patres, periurium arguebant, eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud 15 Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec des⟨ti⟩tit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Paccium Africanum trans- 3 gressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scri- 20 bonios fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus miscendo quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

25 42. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam 1 Vipstanus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orfiti domus in summum odium extulerat: sponte accusationem subisse 30 iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur; et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores

1 maricus, *corr. Ber.* **26** uiptanus, *corr. Rup. (cf. III 9,3)* **28** castrorum, *sed mutatum ead. manu et in marg. adscriptum* crassorum **29** sponte accusationem *Colerus*] sponte e x̄s̄c̄ accusatio, *quibus in litteris latere* excusationem *G. Her. et Novák docuerunt* **31** supplicia

2 aderant. igitur Messala non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam. occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis 5
3 caput obiectaret. 'hoc certe' inquit 'Nero non coegit, nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona, nondum honorum 10 capax aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil
4 quod timeret. libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili imbuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagiens sestertio sagi- 15 natus et sacerdotio fulgens innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres, cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum
5 senatum una voce subverti. retinete, patres conscripti, 20 et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quo modo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit aemulos etiam infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, prae- 25 torium et consularem ausuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt, cum interim
6 intestabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum: ea principis aetas, ea moderatio; sed diutius 30 durant exempla quam mores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.'

7 aut salutem illa *Lips.*] austa lutē illā **15** saginatus] signatus **26** ausuri *Lips.*] uisuri

43. Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, 1
ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum pro-
sterni. igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives
et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum
5 facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat,
ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, 2
velut excedens curia 'imus' inquit, 'Prisce, et relinqui-
mus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare'. se-
quebatur Vibius Crispus, ambo infensi, voltu diverso,
10 Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec
adcursu amicorum retraherentur. cum glisceret certa-
men, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinaci-
bus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu inchoante Caesare de abolendo 1
15 dolore iraque et priorum temporum necessitatibus,
censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus; simul eos,
qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent,
monuit sermone molli et tamquam rogaret. patres
coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere.
20 Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub 2
Nero[illegible] admissis data impunitas videretur, Octavium
[Sabinum] Sagittam et Antistium Sosianum senatorii
ordinis egressos exilium in easdem insulas redegit. Oc-
tavius Pontiam Postuminam stupro cognitam et nuptias
25 suas abnuentem impotens amoris interfecerat, Sosianus
pravitate morum multis exitiosus. ambo gravi senatus 3
consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis
reditu, in eadem poena retenti sunt. nec ideo lenita
erga Mucianum invidia; quippe Sosianus ac Sagitta
30 viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et
opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paulisper studia patrum habita in 1
senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius
Patruitus senator pulsatum se in colonia Seniensi

22 sabinum *del. Rhen.* **24** Postuminam stupro cognitam *Url.*] positum (i *del. ead. m.*) Ināstu procognitam **34** Patruinus *Lips.* (Matidius Patruinus *J. Asbach et P. Willems*)

coetu multitudinis et iussu magistratuum querebatur; nec finem iniuriae hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis ac probris, quae in senatum universum
2 iacerentur. vocati qui arguebantur, et cognita causa in 5
convictos vindicatum, additumque senatus consultum, quo Seniensium plebes modestiae admoneretur. isdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus ⟨accusantibus⟩ damnatur lege repetundarum et exilio ob saevitiam.

1 46. Inter quae militaris seditio prope exarsit. prae- 10
torianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat; ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant: sed immensa pecunia tanta vis hominum retinenda erat. 15
2 ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi 20
vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. eos Mucianus diduci et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim ad-
3 sistere iubet. illos primus statim adspectus obstupe-
fecerat, cum ex diverso velut aciem telis et armis 25
trucem, semet clausos nudosque et inluvie deformes

8 accusantibus *add. C. Her., ante* Cyrenensibus *Wurm* **15** *in Mediceo turbato ordine post* pecunia *scripta sunt haec:* ferunt ne criminantium (*IV 52,1*) *usque ad* defuisse crede (*53,3*), *quae verba unum folium cod. arch. explebant, deinde* tanta uis hominum (*46,1*) *usque ad* sermone orasse (*52,1*), *i.e. tria folia cod. arch., tum* dicebatur audita Interim (*54,1*). *Verbum* dicebatur *foliis transpositis ex posteriore parte discerpti vocabuli* credebatur *male expleta natum est. Initium perturbationis in marg. Medicei ipse, ut vid., librarius verbis* hinc. In alio filio (*i.e.* folio) *notavit. Verum ordinem correctore exemplaris Stutgartiensis aliisque praeeuntibus anno demum 1857 ita restituit Halm, ut nullus scrupulus resideret.*

adspicerent: ut vero huc illuc distrahi coepere, metus
per omnes et praecipua Germanici militis formido,
tamquam ea separatione ad caedem destinaretur. pren-
sare commanipularium pectora, cervicibus innecti,
5 suprema oscula petere, ne desererentur soli neu pari
causa disparem fortunam paterentur; modo Mucianum,
modo absentem principem, postremum caelum ac deos
obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti,
eius⟨dem⟩ imperatoris milites appellans, falso timori
10 obviam iret; namque et victor exercitus clamore lacri-
mas eorum iuvabat. isque finis illa die. paucis post 4
diebus adloquentem Domitianum firmati iam excepere:
spernunt oblatos agros, militiam et stipendia orant.
preces erant, sed quibus contra dici non posset; igitur
15 in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta
stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed
carptim ac singuli, quo tutissimo remedio consensus
multitudinis extenuatur.

47. Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum
20 in senatu, ut sescenties sestertium a privatis mutuum
acciperetur, praepositusque ei curae Pompeius Silva-
nus. nec multo post necessitas abiit sive omissa simu-
latio. abrogati inde legem ferente Domitiano consu-
latus, quos Vitellius dederat, funusque censorium
25 Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis
fortunae summaque et ima miscentis.

48. Sub idem tempus L. Piso pro consule interficitur. 1
ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra
⟨re⟩petiero ab initio causisque talium facinorum non
30 absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis imperii
finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus pro-
consuli parebant. mox C. Caesar, turbidus animi ac

5 pauri causā (pari in causa *al.*) **7** postremo *Spir Leid, prob. Wölffl. Philol.* *27,1868,119* **14** praecesserant **15** recepti *A. Gerber* **23** abroganti **26** et ima *Stuttg*[2] *Leid*] etiā **29** petiero, *corr. Rhen.* **31** principibus *secl. Th. Opitz* **32** ac] ȧd

Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam
proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit.
2 aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis
utriusque mandatis discordia quaesita auctaque pravo
certamine. legatorum vis adolevit diuturnitate officii, 5
vel quia minoribus maïor aemulandi cura, proconsulum
splendidissimus quisque securitati magis quam poten-
tiae consulebant.
1 49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius
Festus, sumptuosae adulescentiae neque modica cupiens 10
et adfinitate Vitellii anxius. is crebris sermonibus
temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti
restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo ad-
fuit et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris
inclinavere. nec ambigitur provinciam et militem 15
alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e
Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes
Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in
2 pace suspecto tutius bellum. inter quae Claudius
Sagitta, praefectus alae Petri⟨a⟩nae, prospera naviga- 20
tione praevenit Papirium centurionem a Muciano
missum adseveravitque mandata interficiendi Pisonis
centurioni data: cecidisse Galerianum consobrinum
eius generumque; unam in audacia spem salutis, sed
duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita 25
navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus osten-
3 deret, nihil ad ea moto Pisone. centurio a Muciano
missus ut portum Carthaginis attigit, magna voce laeta
Pisoni omnia tamquam principi continuare, obvios et
subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, 30
hortari. volgus credulum ruere in forum, praesentiam
Pisonis exposcere; gaudio clamoribusque cuncta misce-
4 bant indiligentia veri et adulandi libidine. Piso indicio
Sagittae vel insita modestia non in publicum egressus

19 suscepto, *corr. Vict.* **20** petrine, *corr. Böcking (cf. I 70,2)* **25** audiendi **29** omina *Acid.* **33** uiri, *corr. Rhen.*

est neque se studiis volgi permisit, centurionemque percunctatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque comperit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset. anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oreretur.

50. Sed ubi Festo consternatio volgi, centurionis supplicium veraque et falsa more famae in maius innotuere, equites in necem Pisonis mittit. illi raptim vecti obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt destrictis gladiis et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere. servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit ac statim obtruncatur. nec multo post Piso interficitur; namque aderat qui nosceret, Baebius Massa e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus et in⟨ter⟩ causas malorum, quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefectumque castrorum Caetronium Pisanum vinciri iussit proprias ob simultates, sed Pisonis satellitem vocabat, militesque et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit, neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum crederetur. mox Oeensium Lepcitanorumque discordias componit, quae raptu frugum et pecorum inter agrestes modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur; nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolas latrociniis fecundam. unde artae Lepcitanis res, lateque vastatis

22 inter *Wex*] in *(cf. III 80,2)* **23** adrimeto **29** Oeensium *Lips.*] offensium **32** offensis

agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

1 51. At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. aderant legati regis Vologaesi quadraginta ⟨milia⟩ Parthorum equitum offerentes. 2 magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Vologaeso actae mandatumque, ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus adversam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur: igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

1 52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse ferunt, ne criminantium nuntiis temere accenderetur integrumque se ac placabilem filio praestaret. non legiones, non classes proinde firma imperi munimenta quam numerum liberorum; nam amicos tempore fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui transferri desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram 2 concordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus, haud aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit: quippe tanto discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumen-

19 ferunt *hic posuerunt Bip., in Mediceo* dicebatur, *cf. ad IV 46,1*
21 perinde *al.*

tum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus
subvenere.

53. Curam restituendi Capitolii in Lucium Vestinum 1
confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate fama-
5 que inter proceres. ab eo contracti haruspices monuere,
ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur,
templum isdem vestigiis sisteretur: nolle deos mutari
veterem formam. XI kalendas Iulias serena luce spa- 2
tium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis
10 coronisque ingressi milites, quis fausta nomina, felici-
bus ramis; dein virgines Vestales cum pueris puellis-
que patrimis matrimisque aqua e fontibus amnibusque
hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor, 3
praeeunte Plaut⟨i⟩o Aeliano pontifice, lustrata suove-
15 taurilibus area et super caespitem redditis extis, Iovem
Iunonem Minervam praesidesque imperi deos precatus.
uti coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum
inchoatas divina ope attollerent, vittas, quis ligatus
lapis innexique funes erant, contigit; simul ceteri
20 magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna
pars populi, studio laetitiaque conixi, saxum ingens
traxere. passimque iniectae fundamentis argenti [et] 4
aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornaci-
bus victae, sed ut gignuntur. praedixere haruspices,
25 ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato.
altitudo aedibus adiecta: id solum religio adnuere et
prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

54. Audita interim per Gallias [et] Germaniasque mors 1
Vitelli duplicaverat bellum. nam Civilis omissa dissi-
30 mulatione in populum Romanum ruere, Vitellianae le-
giones vel externum servitium quam imperatorem
Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem

9 uictis 12 aqua *Bait.*] aquatrimis | omnibusque 13 perluere *Stuttg*² *Leid (Rhen.)*] pluere 14 plauto, *corr. Urs.* | lustratas boue taurilibus, *corr. Lips.* 22 et *del. al. (Put.)* 24 siğnuntur 27 credebatur *Doed.*] crede, *v. ad IV 46, 1*

ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia fingebantur.
2 sed nihil aeque quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. captam olim a 5 Gallis urbem, sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et possessionem rerum humanarum Transalpinis genti-
3 bus portendi superstitione vana Druidae canebant. incesseratque fama primores Galliarum ab Othone ad- 10 versus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent.

1 55. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit, quo 15 coniuratio intellegeretur: interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Trevirorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus et pace belloque clara origo, ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios 20
2 iactabat. miscuere sese Iulius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse. 25
3 hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari, ubi quos idoneos rebantur conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat; ac tamen
4 interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. sed plu- 30 rima vis penes Treviros ac Lingonas, nec tulere moras consultandi: certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quem-

20 socius, *corr. Merc.* **23** sabinus, *corr. Weiss.* **26** scrutati *Stuttg*[2] *Leid (Pich.)*

que bellis distineri: si Alpes praesidiis firmentur, coalita
libertate discep⟨tatu⟩ras Gallias, quem virium suarum
terminum velint.

56. Haec dicta pariter probataque: de reliqui⟨i⟩s Vitel- 1
5 liani exercitus dubitavere. plerique interficiendos
censebant, turbidos infidos sanguine ducum pollutos:
vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam
accenderent: adliciendos potius in societatem; legatis
tantum legionum interfectis ceterum volgus conscien-
10 tia scelerum et spe impunitatis facile accessurum. ea
primi concilii forma, missique per Gallias concitores
belli; simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem
Voculam opprimerent. nec defuere qui Voculae nuntia- 2
rent, sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus
15 infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occul-
tos hostes optimum e praesentibus ratus mutua dis-
simulatione et isdem quibus petebatur grassari, in
coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius 3
Labeo, quem captum et [extra commentum] amendatum
20 in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit;
pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos
et potiorem civitatis partem ad societatem Romanam
retracturum, accepta peditum equitumque modica manu
nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum Baeta-
25 siorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello
Cannenefates Marsacosque incursabat.

57. Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem con- 1
tendit, nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac
Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus
30 Germanorum pacta firmavere. tumque primum discreti
a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, ob-
testante Vocula non adeo turbatam civilibus armis rem

2 disceptaturas *al. (Vict.)*] discep | ras *et* alii despecturas *in marg.*
18 Claudius *Stuttg*^{2} *Leid (Put.)*] gladius **19** extra commentum,
natum ex extra commendatum, *glossema esse viderunt Nipp. et
G. Her. (cf. Hermes 21, 1886, 434)*

Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui
2 sit. superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores 5
foederum exspectarent. melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore.
3 haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia 10
Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novaesium concedit: Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent pignusque tanti 15
sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus vocata contione in hunc modum disseruit:

1 58. 'Numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior. nam mihi exitium 20
parari libens audio mortemque in tot malis [hostium] ut finem miseriarum exspecto: vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium est: bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus 25
sperat imperiumque et sacramentum Galliarum osten-
2 tat. adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? socii saepe nostri exscindi urbes suas seque cum 30
coniugibus ac liberis cremari pertulerunt, neque aliud
3 pretium exitus quam fides famaque. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones nec terrore aut promissis demoventur: nobis super

5 nomina, *corr. Rhen.* **21** hostium *(praeceptum ex v. 24) del. Acid.; ceterum* h *ex* u *corr. ead. m.*

arma et viros et egregia castrorum munimenta frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. pecunia nuper etiam donativo suffecit, quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavoltis, ab imperatore certe Romano accepistis. tot bellorum victores, 4 apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste si pavetis aciem, indignum id quidem, sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles. ne 5 hoc prodigium toto terrarum orbe volgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an, si ad moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorine Treviro agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? et Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones contra derexerint? transfugae e transfugis et proditores e proditoribus inter recens et vetus sacramentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime, quem 6 per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine, Romanae parens urbis, precor venerorque ut, si vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis, militibus Romanis aut innocentiam detis aut maturam et sine noxa paenitentiam.'

59. Varie excepta oratio inter spem metumque ac 1 pudorem. digressum Voculam et de supremis agitantem liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire. et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, caedem eius maturavit; Herennium et Numisium legatos vinciri satis visum. dein sumptis 2

3 suffecit *Stuttg*[2] *Leid (Faërnus)*] sufficit 15 tutor Intreuiro, *corr. Jac. Gron.* 16 et *del. Pich.* (Gallorum et Germanorum *Ritt.*) 17 legiones se *Madv.* (legiones aciem *Nipp.*)

Romani imperii insignibus in castra venit. nec illi,
quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppe-
ditavere, quam ut sacramentum recitaret: iuravere qui
aderant pro imperio Galliarum. interfectorem Voculae
altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium nava- 5
verat, praemiis attollit.
3 Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor
valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque
militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba
adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum 10
praefecto, qui detractaverant. Classicus corruptissi-
mum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet,
veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter
nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros.
adiecere qui missi erant exemplum suum. 15
1 60. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac
flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque
alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et cete-
ris animalibus, quae profana foedaque in usum neces-
sitas vertit. virgulta postremo et stirpes et internatas 20
saxis herbas vellentes miseriarum patientiaeque docu-
mentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macu-
2 larent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. neque
ante preces admissae, quam in verba Galliarum iura-
rent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui 25
pecuniam calones sarcinas retentarent et qui ipsos
leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fer⟨m⟩e la-
pidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur:
pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes
occubuere; ceteri retro in castra perfugiunt, querente 30
sane Civile et increpante Germanos, tamquam fidem
3 per scelus abrumperent. simulata ea fuerint an retinere
saevientes nequiverit, parum adfirmatur. direptis

18 assumptis **26** et qui *Leid*] atqui (aut qui *al.*; atque *Pich.*)
27 ferme *Wölffl. (Philol. 25, 1867, 103)* **28** coorti *Leid (Rhen.)*]
cohorti

castris faces iniciunt, cunctosque, qui proelio superfuerant, incendium hausit.

61. Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. ceterum neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclutus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae. ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas. tuncque Veledae auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societati. cohortium alarum legionum hiberna subversa cremataque, iis tantum relictis, quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62. Legio sexta decima cum auxiliis simul deditis a Novaesio in coloniam Trevirorum transgredi iubetur, praefinita die, intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia: quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum, quos vitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare; quidam expedire arma telisque tamquam in aciem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora exspectatione tristior. quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. revolsae imperatorum ima-

7 fingendos **10** inclitus **11** uelaedae, *sed cf. V 22,3 et Germ. 8,2* **14** arbitrentur

gines, inho⟨no⟩ra signa, fulgentibus hinc inde Gallo-
rum vexillis; silens agmen et velut longae exsequiae;
dux Claudius Sanctus effosso oculo dirus ore, ingenio
3 debilior. duplicatur flagitium, postquam desertis Bon-
nensibus castris altera se legio miscuerat. et volgata 5
captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Roma-
norum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectis-
que et undique effusi insolito spectaculo nimium frue-
4 bantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis
volgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontia- 10
cum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae
Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in
posterum culpae fecere: legiones nihil mutato itinere
ante moenia Trevirorum considunt.

1 63. Civilis et Classicus rebus secundis sublati, an 15
coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis
permitterent, dubitavere. saevitia ingenii et cupidine
praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat
ratio belli et novum imperium inchoantibus utilis cle-
mentiae fama; Civilem etiam beneficii memoria flexit, 20
quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippi-
2 nensi deprehensum honorata custodia ⟨habu⟩erant. sed
Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctu-
que; neque alium finem belli rebantur, quam si pro-
misca ea sedes omnibus Germanis foret aut disiecta 25
Ubios quoque dispersisset.

1 64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis
legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi
iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum
protulit: 'redisse vos in corpus nomenque Germaniae 30
communibus deis et praecipuo deorum Marti grates
agimus, vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter
liberos eritis; nam ad hunc diem flumina ac terram et
caelum quodam modo ipsum clauserant Romani, ut

1 Inhora, *corr. Vict.* | hinc Germanorum, inde *Ritt.* **3** Sancus *Ritt. (item IV 62,4)* **17** ingenii *Stuttg*[2] *Leid*] ingenti **22** custodiae erant, *corr. Wurm*

conloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. sed ut 2 amicitia societasque nostra in aeternum rata sint,
5 postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis (etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur), Romanos omnes in finibus vestris trucidetis (haud facile libertas et domini miscentur): bona interfectorum in medium cedant, ne quis
10 occulere quicquam aut segregare causam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim 3 maioribus nostris: quo modo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. instituta cultumque patrium resumite, abrup-
15 tis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.'

65. Agrippinenses sumpto consultandi spatio, quando 1
20 neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: 'quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis nostris, iungeremur. muros
25 civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius est. si 2 qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit vel in suas quisque sedes refugerunt: deductis olim et nobiscum per
30 conubium sociatis quique mox provenerunt haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes fratres liberos nostros velitis. vectigal 3 et onera commerciorum resolvimus: sint transitus

17 auis **22** libertatis, *sed* s *del. ead. m., haud dubie ut dativus e tota locutione penderet* **30** societatis *et in marg. ead. m.* alii *(cf. IV 55,4)* sociatis

incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura vetustate in consuetudinem vertuntur. arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta sancientur.' 4 sic lenitis Tencteris legati ad Civilem ac Veledam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere; sed coram adire adloquique Veledam negatum: arcebantur adspectu, quo venerationis plus inesset. ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat.

1 66. Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit. occupatisque Sunucis et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Baetasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia 2 pontem Mosae fluminis anteceperat. pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga Labeonis invasere; simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum et clara voce 'non ideo' inquit 'bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent: procul haec a nobis adrogantia. accipite societatem: transgredior ad vos, seu me ducem 3 seu militem mavultis'. movebatur volgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis e primoribus Tungrorum universam ei gentem dedidere; Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Baetasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, perculsis civitatum animis vel sponte inclinantibus.

1 67. Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, con-

2 vetustate in consuetudinem *Madv.*] in uetustatem consuetudine | vertantur *al.* **20** intulisse agmini | Non dō **25** e *al.*] ei **29** perculsit **33** turba

terminam civitatem et nobis fidam; nec Sequani detractavere certamen. fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit; utque famam exitii sui faceret, villam,
5 in quam perfugerat, cremavit, illic voluntaria· morte interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque vitam 2
per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impe-
10 tus stetit: resipiscere paulatim civitates fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum 1
15 angebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petillium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore; et Domitiani indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio.
20 Varus praetorianis praepositus vim atque arma retine- 2
bat: eum Mucianus pulsum loco, ne sine solacio ageret, annonae praefecit; utque Domitiani animum Varo haud alienum deleniret, Arrecinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domi-
25 tiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub C. Caesare egregie functum ea cura dictitans, laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. adsumuntur e civitate claris- 3
simus quisque et alii per ambitionem. simul Domitianus
30 Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. legiones 4
victrices, octava, undecima, tertia decima, Vitellianarum

15 ne quamquam... tolerarent *Merc.*] nequaquam... tolerare
34 VIII XI XIII *Mommsen (cf. Hermes 19, 1884, 440)*] uim. xj uiij

unaetvicensima, e recens conscriptis secunda Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; quarta decima legio e Britannia, sexta ac prima ex Hispania accitae.

5 Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere. Trevirorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Iulio Valentino. is meditata oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et plerisque gratus vaecordi facundia.

1 69. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans et sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit: et Valentini animum laudabant, consilium 2 Auspicis sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem im- 3 perio legerent? nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iur⟨g⟩ia iactantibus: taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treviros epistulae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

1 70. Igitur non Treviri neque Lingones ceteraeve rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere; ne duces quidem in unum consulere,

8 tulio **26** perIuria, *corr. P. Manutius*

sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut parto imperio fruebatur; ne Tutor quidem maturavit superiorem
5 Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere.
atque interim unaetvicensima legio Vindonissa, Sex- 2
tilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere; accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa.
10 praeerat Iulius Briganticus sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avonculo infensusque. Tutor Trevirorum copias recenti 3
Vangionum Caeracatium Tribocorum dilectu auctas veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe
15 aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitantibus vitato 4
20 Mogontiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat, sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. ea clade perculsi Treviri, et plebes omissis armis per agros palatur; quidam principum, ut primi posuisse
25 bellum viderentur, in civitates, quae societatem Romanam non exuerant, perfugere. legiones a Novaesio 5
Bonnaque in Treviros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens
30 cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere: Valentinus ac Tutor in arma Treviros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

18 sicut Is **21** nauas, *corr. Rhen.* **24** palabatur *Wurm* **28** ipsas, *corr. Ern.* **31** absessere

1 71. Hic belli status erat, cum Petillius Cerialis Mogontiacum venit. eius adventu erectae spes; ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum con-
2 gredi licuisset, nullam proelio moram facturus. dilec- 5
tus per Galliam habitos in civitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent securi velut confecto bello, quod Romanae manus excepissent. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa toleravere, pro- 10
3 niores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treviros, cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summae rei 15
4 periculum faceret. eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit, quem locum magna Trevirorum manu 20
Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne saep-
5 tum; et addiderat fossas obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste; quem temere collectum haud ita 25
loco iuvari, ut non plus suis in virtute foret. paulum morae in adscensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valenti- 30
num, cepit.

1 72. Cerialis postero die coloniam Trevirorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis. hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas

5 facturis **9** ausit **13** prosperat: *super* a *ead. m. scrips.* e **19** traduxerat *Nipp.* **25** frigeret

caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse?
quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram
victoribus attulerit. stare in confinio Germaniae inte-
gram sedem spoliis exercituum et ⟨du⟩cum caedibus
5 ovantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere
ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum
excidia pensarentur. Cerialis metu infamiae, si licentia 2
saevitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras: et
paruere, posito civium bello ad externa modestiores.
10 convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legio-
num miserabilis adspectus. stabant conscientia flagitii 3
maestae, fixis in terram oculis: nulla inter coeuntes
exercitus consalutatio, neque solantibus hortantibusve
responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam
15 vitantes. nec proinde periculum aut metus quam pudor
ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victoribus,
qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac
silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret
animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque
20 discordia vel fraude hostium evenissent. primum illum 4
stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum
facinorum neque imperatorem neque se meminisse.
tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos,
ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem
25 commilitoni obiectaret.

73. Mox Treviros ac Lingonas ad contionem vocatos 1
ita adloquitur: 'neque ego umquam facundiam exercui
et populi Romani virtutem armis adfirmavi: sed
quoniam apud vos verba plurimum valent bonaque ac
30 mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum aesti-
mantur, statui pauca disserere, quae profligato bello
utilius sit vobis audisse quam nobis dixisse. terram 2
vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt duces
imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus

4 ducum] cum **7** ametu (clementia an metu *Lips.*) **13** con-
sultatio **15** perinde *al.* **28** adfirmauit, *sed* t *del. ead. m.*

vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant, et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quove eventu Germanica bella 5 tractaverimus, satis clarum. nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariovistus 3 regno Galliarum potiretur. an vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis, quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? eadem 10 semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent: ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alie- 15 num servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

1 74. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus, quo 20 pacem tueremur; nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt. cetera in communi sita sunt: ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatum clau- 25 2 sumve. et laudatorum principum usus ex aequo quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quo modo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. vitia erunt, donec homines, sed neque haec continua et 30 meliorum interventu pensantur, nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exer- 3 citus, quibus Germani Britannique arceantur. nam pulsis, quod dii prohibeant, Romanis quid aliud quam 35

35 pulsi

bella omnium inter se gentium exsistent? octingentorum
annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit,
quae convelli sine exitio convellentium non potest, sed
vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes,
5 praecipuae bellorum causae. proinde pacem et urbem, 4
quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate
colite; moneant vos utriusque fortunae documenta, ne
contumaciam cum pernicie quam obsequium cum se-
curitate malitis.' tali oratione graviora metuentes com-
10 posuit erexitque.

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis 1
et Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec
sententia fuit: Vespasianum, quamquam nuntios occul-
tarent, excessisse vita, urbem atque Italiam interno
15 bello consumptam, Muciani ac Domitiani vana et sine
viribus nomina: si Cerialis imperium Galliarum velit,
ipsos finibus civitatium suarum contentos; si proelium
mallet, ne id quidem abnuere. ad ea Cerialis Civili et
Classico nihil: eum qui attulerat ⟨et⟩ ipsas epistulas ad
20 Domitianum misit.

Hostes divisis copiis advenere undique. plerique 2
culpabant Cerialem passum iungi quos discretos inter-
cipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa vallo-
que circumdedit, quis temere antea intutis consederat.

25 76. Apud Germanos diversis sententiis certabatur. 1
Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum
terrore fractae populi Romani vires obtererentur: Gal-
los quid aliud quam praedam victoribus? et tamen,
quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare.
30 Tutor cunctatione crescere rem Romanam adfirmabat, 2
coeuntibus undique exercitibus: transvectam e Britan-
nia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia,
nec subitum militem, sed veterem expertumque belli.
nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non
35 regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac

18 malit *Ern.* **19** et *add. Rup.* (ipsasque *Acid.*)

dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos,
et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium
3 quietis quam periculi malit. quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali nisi e reliqui⟨i⟩s Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. idque 5
ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra
spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis: ausuros rursus venturosque in manus non imperiti adulescentuli, verba et contiones quam ferrum
et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi 10
adspexerint, redituram in animos formidinem fugam
4 famemque ac totiens captis precariam vitam. neque
Treviros aut Lingonas benivolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit. diremit consiliorum
diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus 15
statimque exsequuntur.

1 77. Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro
cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii viam inter Mosellamque flumen
tam improvisi adsiluere, ut in cubiculo ac lectulo 20
Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari
simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit: perrupta
legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons,
qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. 25
2 Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu
retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici
temeritate et fortissimi cuiusque adcursu reciperatum
pontem electa manu firmavit. mox in castra reversus
palantes captarum apud Novaesium Bonnamque legio- 30
num manipulos et rarum apud signa militem ac prope
3 circumventas aquilas videt. incensus ira 'non Flaccum'
inquit, 'non Voculam deseritis: nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici

8 inperitia **12** famamque **15** classibus **19** alii *al. Stuttg*^{2} *Leid*] alii a (a *del. ead. m.*) alii **20** improuisi *Leid*] Inprouisa

foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisiis et Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano vel, quod
5 propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones, quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.'

78. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem 1 ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos;
10 neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis suis quisque locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. et cuncta
15 pro hostibus erant, donec legio unaetvicensima patentiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox impulit. nec sine ope divina mutatis repente animis terga 2 victores vertere. ipsi territos se cohortium adspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus
20 iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant; sed obstitit vincentibus pravom inter ipsos certamen omisso hoste spolia consectandi. Cerialis ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit exscin-
25 ditque.

79. Nec in longum quies militi data. orabant auxilium 1 Agrippinenses offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque interim dispersos in domibus Germanos trucida-
30 verant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem adcingerentur. namque et Civilis illuc inten- 2 derat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae e Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci

1 redisse in *Lips.*] praedixerim 34 Integraque et e cauchis, *corr. Pich.*

in finibus Agrippinensium agebat: sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere; simul Cerialis propero
3 agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius 5 metus, ne quarta decima legio adiuncta Britannica classe adflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in deditionem acceptae: classem ultro Cannenefates adgressi 10
4 sunt maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capesseret, idem Cannenefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriale praemissos secundum proelium fecit. quae 15 modica, sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

1 80. Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum adsciri inter co- 20 mites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri aequalium quoque, adeo superiorum
2 intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius 25 ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis; simul ceteri ut infestum tumidumque insecta-
3 bantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quae meruisset: alios ut imbelles, Caecinam ut capti- 30 vom ac dediticium increpat. unde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

1 81. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur,

21 a] ad **24** aduerso **29** provocare *al.* *(cf. V 25, 1)*

multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam
in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e
plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua
eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu,
5 monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens
ante alios colit, precabaturque principem, ut genas et
oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento.
alius manum aeger eodem deo auctore, ut pede ac vesti-
gio Caesaris calcaretur, orabat. Vespasianus primo in- 2
10 ridere aspernari; atque illis instantibus modo famam
vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus
adulantium in spem induci: postremo aestimari a me-
dicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana
superabiles forent. medici varie disserere: huic non
15 exesam vim luminis et redituram, si pellerentur ob-
stantia; illi elapsos in pravum artus, si salubris vis
adhibeatur, posse integrari; id fortasse cordi deis et
divino ministerio principem electum; denique patrati
remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes
20 miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae 3
patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse
voltu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exsequi-
tur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit
dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant,
25 postquam nullum mendacio pretium.

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram 1
sedem, ut super rebus imperii consuleret: arceri templo
cunctos iubet. atque ingressus intentusque numini re-
spexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine
30 Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum iti-
nere et aegro corpore detineri haud ignorabat. per- 2
cunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum
inisset, percunctatur obvios, num in urbe visus sit;
denique missis equitibus explorat illo temporis mo-
35 mento octoginta milibus passuum afuisse: tunc divinam

1 caelestis *Rhen.*] celis est **14** uariae *(cf. Ann. 1,11,1 et 3,59,1)*

speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

83. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret, ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret; laetum id regno magnamque et inclutam sedem fore, quae excepisset; simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos visus aperit. atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quaenam illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus, quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolas fama Iovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens neglegere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrarentur. tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, praecepitque navigaturis, ut Pythicum Apollinem adeant. illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

84. Ut Sinopen venere, munera preces, mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. qui ⟨di⟩versus animi modo

17 eleusim, *corr. J.F. Gron.* **22** ptolomeus *ac similiter deinceps* **25** eadem] caedem **27** paterentur **29** praecipitque *al.* | Pythium *al.* **31** patrui *C. Her.* **34** diversus *al.* *(Put.)*

numen pavescere, modo minis adversantis populi ter-
reri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur.
atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium,
non preces omittere: dignitatem legatorum, numerum
5 navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scy- 2
drothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur;
cunctantem varia pernicies morbique et mani⟨fe⟩sta cae-
lestium ira graviorque in dies fatigabat. advocata con-
tione iussa numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruen-
10 tia mala exponit: volgus aversari regem, invidere
Aegypto, sibi metuere templumque circumsedere. maior 3
hinc fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis
sponte conscendisse: mirum inde dictu tertio die tantum
maris emensi Alexandriam adpelluntur. templum pro
15 magnitudine urbis exstructum loco, cui nomen Rha-
cotis: fuerat illic sacellum Serapidi atque Isidi anti-
quitus sacratum. haec de origine et advectu dei cele- 4
berrima. nec sum ignarus esse quosdam, qui Seleucia
urbe Syriae accitum regnante Ptolemaeo, quem tertia
20 aetas tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem,
ex qua transierit, Memphim perhibent, inclutam olim
et veteris Aegypti columen. deum ipsum multi Aescu- 5
lapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam Osi-
rin, antiquissimum illis gentibus numen, plerique
25 Iovem ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem pa-
trem insignibus, quaeque in ipso manifesta, aut per
ambages coniectant.

85. At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus 1
propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum
30 nuntios accepere. praecipua victoriae fides dux hostium
Valentinus nequaquam abiecto animo, quos spiritus
gessisset, voltu ferebat. auditus ideo tantum, ut nos-
ceretur ingenium eius, damnatusque inter ipsum sup-
plicium exprobranti cuidam patriam eius captam acci-
35 pere se solacium mortis respondit. sed Mucianus, quod 2

10 aduersari, *corr. Mur.* **11** circumsidere *al.*

diu occultaverat, ut recens exprompsit: quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, parum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae interventurum. si status imperii aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare, 5 Cannenefates Batavosque minoribus ducibus delegandos; ipse Luguduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus et maioribus non defuturus.

1 86. Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne 10 deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes viresque adversus fratrem, in 15 incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit 2 ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus studium- 20 que litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris ⟨se⟩ aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

8 ostentaret *Stuttg*[2] *Leid (Rhen.)*] ostentare **22** se *add. Halm* (*ante* subduceret *Kiess.*) **23** *post* interpretabatur *add.* neque uos inpunitos patiantur, *quae repetita sunt ex IV 77,3*
Corneli taciti liber XX. explicit. Incipit XXI.

LIBER QVINTVS

1. Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decima et quinta decima, vetus Vespasiani miles, excepere. addidit e Syria duodecimam et adductos Alexandria duoetvicensimanos tertianosque; comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolas odio infensa Iudaeis Arabum manus multi⟨que⟩, quos urbe atque Italia sua quemque spes adciverat occupandi principem adhuc vacuum. his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire. Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae insedisse memorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis. argumentum e nomine petitur: inclutum in Creta Idam montem, accolas Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. quidam re-

2 privatis *Rhen.*] p̄latis **5** super fortunam *Lips.*] superiori unam **11** abductos *al.* **15** multique *Halm*] multi **19** hierusolimis **27** Iudeos *ut V 4,4*

gnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam; plerique Aethiopum prolem, quos rege Cepheo
3 metus atque odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, 5 parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Syriae coluisse. clara alii Iudaeorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolyma nomen e suo fecisse.

1 3. Plurimi auctores consentiunt orta per Aegyptum 10 tabe, quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussum. sic conquisitum collectumque volgus postquam vastis locis relictum sit, ceteris per 15 lacrimas torpentibus, Moysen, unum exulum, monuisse, ne quam deorum hominumve opem exspectarent utrisque deserti, et sibimet duce caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias pepulissent. adsen-
2 sere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed 20 nihil aeque quam inopia aquae fatigabat, iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. id levamen, et continuum 25 sex dierum iter emensi septimo pulsis cultoribus obtinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

1 4. Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra, rursum concessa 30
2 apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis, quo

9 nomen e *Rhen.*] nomine **10** Plurimi...pepulissent *(v. 19) affert Orosius I 10,3 sq. ; cf. Tertull. Apolog. 16* **17** utrisque deserti *om. Orosius* **18** et *corr. ead. m. ex* ex (sed *al.*, *Orosius*) | duci *al. Leid ; Orosius* **19** praesentes *Orosius*] credentes praesentes **23** e pastu : de pastu *Tertull.* **30** illis *Acid.*

monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali
sacravere, caeso ariete velut in contumeliam Hammo-
nis; bos quoque immolatur, quoniam Aegyptii Apin
colunt. sue abstinent memoria cladis, quod ipsos sca-
5 bies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. lon- 3
gam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur, et
raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo
fermento detinetur. septimo die otium placuisse ferunt,
quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia
10 septimum quoque annum ignaviae datum. alii honorem 4
eum Saturno haberi, seu principia religionis tradenti-
bus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gen-
tis accepimus, seu quod de septem sideribus, quis mor-
tales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia
15 stella Saturni feratur; ac pleraque caelestium vi⟨a⟩m
suam et cursus septenos per numeros commeare.

5. Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defen- 1
duntur: cetera instituta, sinistra foeda, pravitate va-
luere. nam pessimus quisque spretis religionibus
20 patriis tributa et stipes illuc ⟨con⟩gerebant, unde
auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos fides ob-
stinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes
alios hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, 2
proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu
25 abstinent; inter se nihil inlicitum. circumcidere geni-
talia instituerunt, ut diversitate noscantur. transgressi
in morem eorum idem usurpant, nec quidquam prius
imbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam,
parentes liberos fratres vilia habere. augendae tamen 3
30 multitudini consulitur; nam et necare quemquam ex
agnatis nefas, animosque proelio aut suppliciis

1 in penetrali *Ritt.* **3** quoniam *Or.*] q̃ (quia *Bip.*) **12** Iudeis, *corr. Lips.* **13** de : e *Novák coll. II 74,1* | mortales res *Wurm;* res mortales *Halm* **15** uim, *corr. Bezz.* **16** cursum *al.* | septimos, *corr. Halm* | commearent, *sed* nt *del. ead. m.* (vim... comparent *Madv.*; vim ... compleant *Halm*) **17** Hi *Spir*] Is **20** gerebant, *corr. al. (Put.)* **30** ex natis *Lips.*

peremptorum aeternos putant: hinc generandi amor
et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare
e more Aegyptio, eademque cura et de infernis per-
4 suasio, caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia
effigiesque compositas venerantur, Iudaei mente sola 5
unumque numen intellegunt: profanos, qui deum
imagines mortalibus materiis in species hominum
effingant; summum illud et aeternum neque imitabile
neque interiturum. igitur nulla simulacra urbibus
suis, nedum templis s⟨ist⟩unt; non regibus haec adulatio, 10
5 non Caesaribus honor. sed quia sacerdotes eorum tibia
tympanisque concinebant, hedera vinciebantur vitisque
aurea ⟨in⟩ templo reperta, Liberum patrem coli, domi-
torem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam con-
gruentibus institutis: quippe Liber festos laetosque 15
ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus sordidusque.
1 6. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia
terminantur; a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu
Phoenices et mare; septemtrionem e latere Syriae longe
prospectant. corpora hominum salubria et ferentia labo- 20
rum. rari imbres, uber solum, fruges nostrum ad morem
praeterque eas balsamum et palmae. palmetis proceri-
tas et decor, balsamum modica arbor: ut quisque ramus
intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae; fragmine
lapidis aut testa aperiuntur; umor in usu medentium 25
2 est. praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu
tantos inter ardores opacum fidumque nivibus; idem
amnem Iordanen alit funditque. nec Iordanes pelago
accipitur, sed unum atque alterum lacum integer per-
fluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie 30
maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pesti-
fer, neque vento impellitur neque pisces aut suetas

2 condire *Triller* **3** Aegyptio cura, eademque et *C. Her.* ([cura] *Prammer*) **10** sistunt *Doed. (cf. Ann. 15,72,1)*] sunt **12** concinebant *al. Spir Leid*] continebantur **13** in *add. Ritt.* **21** fruges *Lips.*] exuberant fruges

aquis volucres patitur. inertes undae superiacta ut
solido ferunt; periti imperitique nandi perinde attol-
luntur. certo anni bitumen egerit, cuius legendi usum, 3
ut ceteras artes, experientia docuit. ater suapte natura
5 liquor et sparso aceto concretus innatat; hunc manu
captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt; inde
nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas. nec
abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestem-
que infectam sanguine, quo feminae per menses exsol-
10 vuntur. sic veteres auctores, sed gnari locorum tradunt 4
undantes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus,
mox, ubi vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus
cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes 1
15 magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse;
et manere vestigia terramque ipsam specie torridam
vim frugiferam perdidisse. nam cuncta sponte edita
aut manu sata, sive herba tenus aut flore seu solidam
in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem
20 vanescunt. ego sicut inclutas quondam urbes igne cae- 2
lesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici ter-
ram, conrumpi superfusum spiritum, eoque fetus sege-
tum et autumni putrescere reor solo caeloque iuxta
gravi. et Belius amnis Iudaico mari inlabitur, circa
25 cuius os lectae harenae admixto nitro in vitrum ex-
cocuntur. modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et 1
oppida; Hierosolyma genti caput. illic immensae opulen-

1 Incertes *(sed* s *erasa), corr. Heins.* **3** *post* anni *superscr. bis* tempore *m. vetus* **14** haud – perdidisse *(v. 17), item* ego – reor *(v. 20–23) affert Orosius I 5,2 et 4* **15** ictu *Orosius* **16** et] sed *Orosius* | torrida (solidam *Orosius*) **18** herbas tenues aut flores, *corr. Rhen.* | solitam, *corr. Salmasius (hinc prava lectio Orosii v. 16)* **20** Indicas (inclitas *Orosius*) **21** terram et corrumpi reor *Orosius mediis omissis* **24** bel Ius (bellus *superscr. m. vetus* ; Belus *Rhen. coll. Plin. nat. 5,75 et 36,190; sed cf. Ioseph. B.I. II 10,2* Βηλεος) **26** set *Rhen.*

tiae templum, et primis munimentis urbs, dein ⟨re⟩gia,
templum intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo adi-
2 tus, limine praeter sacerdotes arcebantur. dum Assyrios
penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima
pars servientium: postquam Macedones praepolluere, 5
rex Antiochus demere superstitionem et mores Graeco-
rum dare adnisus, quo minus taeterrimam gentem in
melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est; nam
3 ea tempestate Arsaces desciverat. tum Iudaei Mace-
donibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani 10
procul erant), sibi ipsi reges imposuere; qui mobilitate
volgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas
civium, urbium eversiones, fratrum coniugum paren-
tum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem
fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae 15
adsumebatur.

1 9. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit
templumque iure victoriae ingressus est: inde volga-
tum nulla intus deum effigie vacuam sedem et inania
arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. 20
mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. An-
tonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iu-
daea potitus interfectusque a P. Ventidio, et Parthi
trans Euphraten redacti: Iudaeos C. Sosius subegit.
2 regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus 25
auxit. post mortem Herodis nihil exspectato Caesare
Simo quidam regium nomen invaserat. is a Quinctilio
Varo obtinente Syriam punitus, et gentem coercitam
liberi Herodis tripertito rexere. sub Tiberio quies;
dein iussi a. C. Caesare effigiem eius in templo locare 30
arma potius sumpsere. quem motum Caesaris mors

1 dein regia *Merc.*] de Ingia 5 praepotuere, *corr. Halm* 12 uolgis epulsi 21 inter nos *Stuttg*[2] *Leid*] Interno *(Ern. aut* civili *aut* interno *pro glossa habebat)* 22 Orientis provinciae *Ritt.*; provinciae Orientis *C. Her.* 27 simon, *corr. Ern.* | quintilio *(cf. IV 17,4)*

diremit. Claudius defunctis regibus aut ad modicum 3
redactis Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut
libertis permisit, e quibus Antonius Felix per omnem
saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exer-
5 cuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimo-
nium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener,
Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Ges- 1
sium Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. et
10 comprimere coeptantem Cestium Gallum Syriae lega-
tum varia proelia ac saepius adversa excepere. qui
ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus
fortuna famaque et egregiis ministris intra duas aesta-
tes cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma
15 urbes victore exercitu tenebat. proximus annus civili 2
bello intentus quantum ad Iudaeos per otium transiit.
pace per Italiam parta et externae curae redi⟨e⟩re: auge-
bat iras, quod soli Iudaei non cessissent; simul manere
apud exercitus Titum ad omnes principatus novi even-
20 tus casusve utile videbatur.

11. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hiero- 1
solymorum positis instructas legiones ostentavit: Iu-
daei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis
longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. mis-
25 sus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue cer-
tavit; mox cessere hostes et sequentibus diebus crebra
pro portis proelia serebant, donec assiduis damnis intra
moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi; 2
neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri,
30 poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et
cupidine praemiorum. ipsi Tito Roma et opes volup-
tatesque ante oculos, ac ni statim Hierosolyma concide-
rent, morari videbantur. sed urbem arduam situ opera 3
molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur.

5 matrimonia **11** excipere **13** intra *Stuttg*^{2} *Leid (Rhen.)*] inter
17 parata **20** utilis, s *add. ead. m.* (utilis *Pich.*)

nam duos colles in immensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent; extrema rupis abrupta, et turres, ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter devexa in centenos vicenosque attollebantur mira specie ac procul intuentibus pares. alia intus moenia regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

1 12. Templum in modum arcis propriique muri, labore et opere ante alios; ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes et piscinae cisternaeque ser-2 vandis imbribus. providerant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere. atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti; nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. 3 tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes [quem et Bargioram vocabant], templum Eleazarus firmaverat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat; sed proelia dolus incendia inter ipsos, et 4 magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

1 13. Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, reli-

4 sexaginta, *corr. Bekk. (cf. V 4,4)* **5** vicenos *Haase* **10** opera **13** praeviderant *al.* **14** adversus quamvis *C. Her.* **22** quem et barbagioram *(corr. Rhen.)* uocabant *secl. Bip.* **23** *et* **24** alazarus **27** lazarum

gionibus adversa. visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. apertae repente delubri fores et audita maior humana vox, excedere deos; simul ingens motus ex-
5 cedentium. quae pauci in metum trahebant: pluribus 2 persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat, sed volgus more humanae cupi-
10 dinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur. multitudinem ob- 3 sessorum omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse accepimus: arma cunctis, qui ferre possent, et plures quam pro numero audebant.
15 obstinatio viris feminisque par ac si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. hanc ad- 4 versus urbem gentemque Caesar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit: dividuntur legionibus munia, et quies
20 proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

14. At Civilis post malam in Treveris pugnam repa- 1 rato per Germaniam exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic
25 rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis adventu secundae et sextae et quartae decimae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum ounctator, sed arcebat latitudo camporum 2
30 suopte ingenio umentium; addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus, Germanos fluminibus

3 apertae *Spir Leid*] expertae, *sed* ex *in ras. m. post.* **9** praedixerant *al.* **12** hominis **27** sextae *Merc.*] xuj

suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.
1 15. Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte 5 latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie comminus certabatur, sed tamquam navali pugna vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illuc corporibus nitentes, volnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. 10
2 minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra rediere. eius proelii eventus utrumque ducem diversis animi motibus ad maturandum summae rei discrimen erexit: Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam; Ger- 15 mani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.
1 16. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet, in secunda acie legiones locatae; 20 dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit: Batavi Cugernique in dextro, laeva ac propiora flumini Transrhenani
2 tenuere. exhortatio ducum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Ceria- 25 lis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum exciderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit; superesse qui 30
3 fugam animis, qui volnera tergo ferant. proprios inde

7 comminus minus (comminus eminus *Jac. Gron.*) **9** illic, *corr. Madv.* **11** caedes *al. Spir Leid*] ceres **15** cerealis, *item v. 19 et 25* **18** minis *Gud.* **23** fluminis, *corr. Nipp.* **28** excinderent *al.* | *a voc.* magis *usque ad* versicoloribus *(V 23,1) vetus manus scripturam codicis similibus litteris renovavit*

stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae
quartadecimanos appellans; principem Galbam sextae
legionis auctoritate factum; illa primum acie secun-
danos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc
5 praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat,
ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recupera-
rent. alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace
proelii cupido vel fessis bello pacis amor, praemiaque
et quies in posterum sperabatur.

10 17. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae 1
testem virtutis ciens: stare Germanos Batavosque
super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum cal-
cantes. quocumque oculos Romanus intenderet, capti-
vitatem clademque et dira omnia obversari. ne ter-
15 rerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic
victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis
praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et
hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis 2
oportuerit, providisse, campos madentes et ipsis
20 gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae
deos in adspectu; quorum numine capesserent pugnam,
coniugum parentum patriae memores: illum diem aut
gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud
posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque (ita illis 3
25 mos) adprobata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris
missilibus proelium incipitur, neque nostro milite
paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, laces-
sentibus.

18. Absumptis quae iaciuntur et ardescente pugna 1
30 procursum ab hoste infestius: immensis corporibus et
praelongis hastis fluitantem labantemque militem emi-

5 praeuectos **10** silens instruxit *Pich.* : silens *vel* silenter struxit *Lips.* **11** uirtutis (*s del. ead. m.*) sciens **14** oīa : omina *al. Spir Leid (Faërnus)* **18** contrarie uenisse **19** prouidisse *det.*] preuise *ex* prouise *m. recens* **25** mos *al.* *Stuttg*^{2} *Leid*] mox

nus fodiebant; simul e mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus transnatavit. turbata ibi res, et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt suppressaque hostium 2 ferocia proelium aequatur. inter quae perfuga Batavus 5 adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa et Cugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos. duae alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, 10 pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset; ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

1 19. Postera die quartadecima legio in superiorem 15 provinciam Gallo Annio missa; Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit: Civili Chaucorum auxilia venere. non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gnarus deesse naves effi- 20 ciendo ponti neque exercitum Romanum aliter trans- 2 missurum. quin et diruit molem a Druso Germanico factam Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit. sic velut abacto amne tenuis alveus insulam inter Germanosque con- 25 3 tinentium terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Trevirorum senatores, in quis fuit Alpinius Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. comitabatur eum frater D. Alpinius; simul ceteri 30 miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas.

2 stranatauit *et in marg. ead. m.* trans **7** gugernos, *cf. IV 26,3 et V 16,1* **16** Annio *al. Leid (Put.)*] ammo *vel* animo **18** Batavodurum *Lips.* **22** diluit

20. Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium alarum legionum uno die Civilis quadripertito invaserit, decimam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque, cohortium alarumque castra, ita divisis copiis, ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent, nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore; simul Cerialem neque satis cautum et pluri⟨bu⟩s nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi. quibus obvenerant castra decumanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus: ceteri se munimentis defendere. interim Germanorum manus Batavoduri [in]rumpere inchoatum pontem nitebantur; ambiguum proelium nox diremit.

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus obpugnabant nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna: praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis relicto equo transnatavit; idem Veraci effugium: Tutorem Classicumque adpulsae luntres vexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit; et iussum erat, sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis

2 legionem modie **7** traheret **14** ceteris eminentis **15** interim] a Interim **16** rumpere *Jac. Gron.*] Inrumpere *praecepta syllaba* In (interrumpere *Kiess.*) **20** brigantibus **22** Insensum duximus **26** Veraci *Ritt.* (Veracis *Jac. Gron.*)] germani (*vitium ortum est ex v. 24 ubi est* Germani **27** lyntres, *itemque V 23,1 bis* | transvexere *Halm (sed cf. Loefstedt, Verm. Stud. 127)* **28** et (*ante* iussum erat) : ut *Spir*

parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus
consiliis et eventu clarus: aderat fortuna, etiam ubi
artes defuissent; hinc ipsi exercituique minor cura
disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum
captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. 5

1 22. Profectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus
remeabat disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis et insidias composuere: electa nox
atra nubibus, et prono amne rapti nullo prohibente val- 10
2 lum ineunt. prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus suismet ⟨ten⟩toriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta
caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus 15
miscebant. Romani volneribus exciti quaerunt arma,
ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum
3 brachia torta veste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur; namque
praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, 20
abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique
credidere, ob stuprum Claudiae Sacratae mulieris
Ubiae. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem eius turbarent;
ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum 25
lapsos. multa luce revecti hostes captivis navibus,
praetoriam triremem flumine Lupia donum Veledae
traxere.

1 23. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi:
complet quod biremium quaeque simplici ordine age- 30
bantur; adiecta ingens luntrium vis: tricenos quadra-

2 et *Heins.*] set **5** mutauit **17** ornati **21** noctem *al. Spir Leid*] naue (alia nave noctem *Candidus; al. al.*) **23** ubi euigiles (e *ante* u *in* et *mut. ead. m.*) **27** Inpia, *sed primitus fuit* lupia **29** cupido Inuasi Incessit **31** *post* quadragenosque *Halm, post* serunt *Ritt. lacunam statuit*

genosque ferunt, armamenta Liburnicis solita; et simul captae luntres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit.
5 causa instruendae classis super insitam genti vani- 2 tatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperentur. Cerialis miraculo magis quam metu derexit classem numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. his flumen
10 secundum, illi vento agebantur: sic praevecti temptato levium telorum iactu dirimuntur. Civilis nihil ultra 3 ausus trans Rhenum concessit: Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus agros villasque Civilis intactas nota arte ducum sinebat, cum interim flexu autum-
15 ni et crebris per aequinoctium imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur.

24. Potuisse tunc opprimi legiones et voluisse Ger- 1
20 manos, sed dolo a se flexos imputavit Civilis; neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam Cerialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Veledam propinquosque monebat fortunam belli tot cladibus adversam
25 opportuno erga populum Romanum merito mutare: caesos Treviros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia partum quam volnera fugas luctus. exulem eum et extorrem reci- 2 pientibus oneri, et satis peccavisse, quod totiens Rhe-
30 num transcenderint. si quid ultra moliantur, inde ⟨in⟩iuriam et culpam, hinc ultionem et deos fore.

1 serunt, *corr. Jo. Müller* | solite **2** actae *C. Her.*, *post* captae *lacunam statuit Nipp.* | *post* uersicoloribus *evanidam codicis scripturam m. recentior s. l. iteravit usque ad 25,1* inter **8** remigium *(cf. IV 16,3)* **27** paratum, *corr. Ritt.*

1 25. Miscebantur minis promissa; et concussa Trans-
rhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti:
non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una
natione totius orbis servitium depelli. quid profectum
caede et incendiis legionum, nisi ut plures validiores- 5
que accirentur? si Vespasiano bellum navaverint, Ves-
pasianum rerum potiri: sin populum Romanum armis
vocent, quotam partem generis humani Batavos esse?
2 respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera
sociorum: sibi non tributa, sed virtutem et viros indici. 10
proximum id libertati; et si dominorum electio sit,
honestius principes Romanorum quam Germanorum
3 feminas tolerari. haec volgus, proceres atrociora: Ci-
vilis rabie semet in arma trusos; illum domesticis malis
excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batavis 15
deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati,
bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. ven-
tum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis
poena paenitentiam fateantur.

1 26. Non fefellit Civilem ea inclinatio et praevenire 20
statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae
plerumque magnos animos infringit. petito conloquio
scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta pro-
2 gressi duces, et Civilis ita coepit: 'si apud Vitellii le-
gatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis 25
fides debebatur: cuncta inter nos inimica; hostilia ab
illo coepta, a me aucta erant. erga Vespasianum vetus
mihi observantia, et cum privatus esset, amici voca-
3 bamur. hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad
bellum actus sum, ne Germanicae legiones et Gallica 30
iuventus Alpes transcenderent. quae Antonius epistu-
lis, Hordeonius Flaccus praesens monebat: arma in
Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in
Moesia, Flavianus in Pan⟨no⟩nia ***

5 ut fures **8** prouocent *al. (cf. IV 80,3)* **27sqq.** erga Vespasianum – amici vocabamur *Apoll. Sidon. I 16,1 affert, sed non ad verbum* **28** essem, *corr. ead. m.* **33** mouit, *corr. ead. m.*
Desinit codex ante finem columnae

FRAGMENTA HISTORIARVM

1. Sulpicius Severus Chron. II 30,3. Interea Iudaei obsidione clausi, quia nulla neque pacis neque deditionis copia dabatur, ad extremum fame interibant, passimque viae oppleri cadaveribus coepere, victo iam officio humandi: quin omnia nefanda esca super ausi ne humanis quidem corporibus pepercerunt, nisi quae eiusmodi alimentis tabes praeripuerat.

2. Sulpicius Severus Chron. II 30,6. Fertur Titus adhibito consilio prius deliberasse, an templum tanti operis everteret. etenim nonnullis videbatur aedem sacratam ultra omnia mortalia illustrem non oportere deleri, quae servata modestiae Romanae testimonium, diruta perennem crudelitatis notam praeberet. at contra alii et Titus ipse evertendum in primis templum censebant, quo plenius Iudaeorum et Christianorum religio tolleretur: quippe has religiones, licet contrarias sibi, isdem tamen ⟨ab⟩ auctoribus profectas; Christianos ex Iudaeis extitisse: radice sublata stirpem facile perituram.

3. Orosius VII 9,7. Sexcenta milia Iudaeorum eo bello interfecta Cornelius et Suetonius referunt *(cf. Tac. hist. 5,13,3)*.

4. Orosius VII 3,7. Deinde, ut verbis Corneli Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu et aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium. hucusque Cornelius.

9 *cf. Oros. VII 9,5.* quod (templum) tamen postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hostium incenderet an in testimonium victoriae reservaret.

5. Orosius VII 19,4. Gordianus... Iani portas aperuit: quas utrum post Vespasianum et Titum aliquis clauserit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodat. 5

6. Orosius VII 10,4. Nam quanta fuerint Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce proelia quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero et Sallustium 10 Crispum et alios auctores quam plurimos sanxisse et se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen pravissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphavit *(cf. R. Syme, Tacitus 215 n. 4)*. 15

7. Orosius VII 34,5. Itaque Theodosius... maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas..., hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque 20 proeliis vicit.

8. Servii Comment. in Verg. Aen. III 399 (I p. 413 ed. Thilo-Hagen): Hi vero (Locri), qui iuxta Delphos colunt, Ozolae nuncupantur ... qui autem Libyam delati sunt, Nasamones appellantur, ut Cornelius Tacitus 25 refert, oriundi a Naryciis *(cf. Dio 67,4,6)*.

INDEX HISTORICVS